

MAGISTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
VID BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP/BIBLIOTEKSHÖGSKOLAN
2006:64
ISSN 1404-0891

Indexering av skönlitteratur

En kvalitativ studie av indexering och språk

IDA FORSBERG
SISKA HUMLESJÖ

HÖGSKOLAN I BORÅS

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-IckeKommersiell 2.5 Sweden licens.
För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/2.5/se/> eller
skicka ett brev till Creative Commons, 543 Ho ward Street, 5th Floor, San Francisco, California, 94105, USA.

Svensk titel: Indexering av skönlitteratur
- en empirisk kvalitativ studie av indexering och språk

Engelsk titel: Fiction indexing
- an empiric studie of indexing and language

Författare: Ida Forsberg och Siska Humlesjö

Kollegium: 1 och 2

Färdigställt: 2006

Handledare: Ingrid Johansson

Abstract:

The aim of this essay is to investigate how patrons, librarians and indexers use subject headings to describe and index fiction literature. We wanted to know if the groups concentrated on different levels in the text from a semiotic viewpoint, where words either can describe the manifest/connotative meaning or the latent/denotative. To investigate this we had four fiction indexers, four librarians working with fiction for adults and eight library users read and index four short stories. After that we did interviews asking them about how they were thinking when describing the texts, how they use subject headings, about their opinions on indexing and, in the interviews with the librarians and indexers, about their usual work assignments.

The subject headings they listed were analysed according to the level they described. The results showed that it was a big difference between the groups; 29% of the patrons subject headings were on the manifest level and 59 % on the latent level. 66% of the librarians and indexers subject headings were on the manifest level and 23 % on the latent level.

This brings us to the question of who the indexers are indexing for, the librarians or the patrons?

Nyckelord: Indexering, skönlitteratur, språkspel, latent, manifest, denotativ, konnotativ

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1. Bakgrund.....	5
1.2 Problemformulering.....	7
1.2.1 Problembeskrivning.....	7
1.2.2 Problemaxgränsning.....	8
1.2.3 Syfte.....	9
1.2.4 Frågeställningar.....	9
1.3 Disposition.....	9
1.4 Metod.....	10
1.4.1 Empirisk undersökning.....	10
1.4.2 Förarbete.....	11
1.4.3 Intervjuerna och intervjuteknik.....	11
1.4.4 Texterna.....	13
1.5 Teori.....	13
1.5.1 Ludwig Wittgenstein och språkspeteorin.....	15
1.5.2 D.C Blair och språket inom indexering.....	16
1.5.3 Frohmann och kritiken av mentalismen.....	17
2. TIDIGARE FORSKNING	19
2.1 Konsistensundersökningar.....	19
2.1.1 1950-tal.....	19
2.1.2 1960-tal.....	19
2.1.3 1970-tal.....	20
2.1.4 1980-tal.....	21
2.1.5 1990-tal.....	22
2.1.6. 2000-tal.....	23
3. INDEXERING	25
3.1 Exhaustivity/Specificity.....	26
3.2 Kontrollerad vokabulär.....	27
3.3 Viktning.....	27
3.4 Konsistens.....	27
3.5 Konceptuell och terminologisk konsistens.....	28
3.6 Indexeringskvalitet, indexeringseffektivitet och indexeringskonsistens.....	28
3.7 Mätning av konsistens.....	29
4. INDEXERING AV SKÖNLITTERATUR – EN HISTORISK GENOMGÅNG	31
4.1 System för klassifikation och indexering av skönlitteratur.....	32
4.1.1 DDC3.....	32
4.1.2 A.J Wells system.....	33
4.1.3 LA Burgess system.....	33
4.1.4 FCS Fantasy Classification Scheme.....	34
4.1.5 Problem Child.....	34
4.1.6 Analysis and Meditation of Publications (AMP).....	35
4.1.7 Experimental Fiction Analysis System (EFAS).....	36
4.2 Utvecklingen i Sverige.....	36
4.3 Nuvarande indexering av skönlitteratur.....	38

5. EMPIRI	40
5.1 Presentation av respondenterna.....	40
5.1.1 Användarna.....	40
5.1.2 Indexerarna.....	41
5.1.3 Bibliotekarierna.....	41
5.2 Intervjuer.....	42
5.2.1 Indexerarna.....	42
5.2.2 Bibliotekarierna.....	47
5.2.3 Användarna.....	50
6. ANALYS	53
6.1 Texterna.....	53
6.1.1 Vanya vet.....	53
6.1.2 Gul fisk.....	56
6.1.3 Väskhållaren.....	58
6.1.4 Solrosen ständiga förälskelse.....	60
6.2 Manifest och latent nivå.....	61
6.3 Svårighetsgrad.....	63
6.4 Analys av intervjuvaren.....	63
6.4.1 Behov och utveckling av indexering för skönlitteratur.....	63
6.4.2 Kontakt mellan grupperna.....	64
7. SLUTSATSER	66
7.1 Frågeställningarnas besvarande.....	67
7.2 Förslag till fortsatt forskning.....	68
8. SAMMANFATTNING	69
9. LITTERATURFÖRTECKNING	73
10. BILAGOR	76
10.1 Bilaga 1: <i>Gul fisk</i> av Ambai.....	76
10.2 Bilaga 2: <i>Solrosens ständiga förälskelse</i> av Sharnoush Parsipour.....	78
10.3 Bilaga 3: <i>Vanya Vet</i> av Jonas Hassen Khemiri.....	80
10.4 Bilaga 4: <i>Väskhållaren</i> av Ninni Holmqvist.....	84
10.5 Bilaga 5: intervjumall till användarna.....	87
10.6 Bilaga 6: Intervjumall till indexerarna.....	88
10.7 Bilaga 7: Intervjumall till bibliotekarierna.....	89

1. Inledning

*More important than subject knowledge per se, however, might be detailed knowledge of the needs and interests of the user to be served.*¹

I en informationssökningsmiljö ställs det subjektiva mot det kontrollerade och förväntat allmängiltiga. Vid skapandet av en objektiv representation av ett dokument förväntas indexeraren göra en tolkning som skall vara så allmängiltig som möjligt. Då olika människor lever i olika sammanhang skapas det här en konflikt. Denna konflikt är intressant då den visar på problemen att skapa något unisont från något mångfacetterat. I ett samhälle där tillgången till information blir allt viktigare och kunskap värderas högt blir det avgörande vilken information individen har tillgång till. För att man ska få den kunskap man vill ha och som man förväntas inneha måste det finnas en kongruens mellan sökare och informationssystem. Vid sökandet av facklitteratur är detta ett relativt lättlöst problem då de budskap och teman som finns ofta är uttalade och relativt lätta att hitta och indexera. Därmed förenklas återvinning av facklitteratur då användaren till exempel kan se om en bok är relevant bara genom att se på titeln. Vid återvinning av facklitteratur har man en fördel av att man ofta kan få en uppfattning om ämnet genom att titta på titeln, detta förekommer självklart även hos skönlitteratur, men är betydligt mindre vanligt och handlar då ofta om ungdomsböcker som t.ex. *Svarta hingsten* som man kan anta handlar om en svart hingst.

Att söka med ämnesord på skönlitteratur är en relativt ny företeelse och den är ännu inte lika omfattande eller känd som t.ex. ämnessökning på facklitteratur. Rent praktiskt innebär det samma sak som den traditionella ämnesordsökningen man kan göra på facklitteratur i bibliotekskatalogen, som ett komplement till sökningar på t.ex. titel och författare kan du även söka på vad verken handlar om.

Varför är inte ämnesordsindexering lika utvecklat för skönlitteratur som för facklitteratur? Vår uppfattning är att det dels beror på den underordnade roll som skönlitteraturen och de humanistiska ämnena historiskt har och har haft i vårt samhälle, det är tekniska och naturvetenskapliga ämnen som främst ansetts viktiga att ha en effektiv återvinningsmöjlighet till. Dels på grund av de större svårigheter som finns vid indexeringen av humanistiska ämnen och skönlitteratur då de förutsätter tolkning. Inom skönlitteratur är detta ännu tydligare då det ligger i skönlitteraturens natur att vara öppen för just läsarens tolkning.

De flesta människor som läser en skönlitterär text har en egen uppfattning och ett eget förhållningssätt till den. I samtal med andra människor har alla någon gång upplevt att det som man själv sett som självklart har tolkats som något helt annat av den andre. Associationer sker utifrån den egna kontexten. Hur löser man denna konflikt när man ska göra en text sökbar i en bibliotekskatalog? Denna problematik gör att indexering av skönlitteratur är något mer komplext än vad man kan tro vid första anblicken.

En användares förfrågan efter skönlitteratur kan vara väldigt diffus, det kan vara efterfrågan på ett tema som historiska romaner vilka är relativt lätt att indexera och därmed återvinna eller mer diffust som önskan om en "rolig bok" där den personliga smaken får en betydligt större roll.

¹ Lancaster, Frederick W. 1998. *Indexing and abstracting in theory and practice*, s. 70.

Då hylluppdelning av litteratur fungerar sämre för skönlitteratur än facklitteratur måste ett alternativt sätt för användarna att få fram den litteratur de vill ha finnas, att själv kunna "browsa" litteraturen för att hitta det man letar efter är ofta viktigt för användaren. Letar användaren efter en fysikbok är det lätt att gå till den naturvetenskapliga hyllan, leta upp fysik och där, om användaren inte är specialintresserad, kunna få en överblick av det som är relevant och läsvärt för individen. Då den skönlitterära avdelningen på folkbiblioteket är betydligt större är det svårt att få en överskådlig syn och hitta det som känns intressant. Här blir det istället slumpen som avgör om användaren finner en intressant bok. Här finns alternativ i form av speciella listor med till exempel historiska romaner, kvinnoöden m.m. Dessa är dock ett snävt urval av det som finns. I dagens datoriserade samhälle finns större möjligheter än tidigare om man bara lyckas hitta en samklang mellan det språk som användarna använder och hur böckerna indexerats, detta är enligt oss en möjlighet vi bör ta tillvara.

En skönlitterär boks mening kan förändras allt eftersom tiden går, när värderingar i samhället förändras även synen på böckerna. När bokens mening förändras, bör då boken indexerats om? Detta är ett ytterligare exempel på hur våra olika kontexter påverkar vår tolkning av litteratur. Vi befinner oss inte bara i olika kontexter beroende på den tid vi lever i utan också på våra egna individuella sammanhang. Man säger ofta att ett skönlitterärt verk skapas både av författaren och av läsaren, hur ska indexering förhållas till ett sådant synsätt, är en kompromiss mellan olika förhållningssätt möjlig?

Vi tycker att frågor som kretsar kring ämnesordsindexering som ett sätt att återvinna skönlitteratur är intressanta på många sätt. Att kunna söka litteratur utifrån teman eller ämnen ger en möjlighet att nå litteratur man är intresserad av utan att nödvändigtvis veta titel eller författare. Det blir på så sätt ett sätt för litteratur som annars skulle kunna falla eller redan har fallit i glömska att återupptäckas. Om det går att se ett samband mellan möjligheter till marknadsföring och bli känd för allmänheten kan man också tänka sig att ämnesord är ett sätt för litteratur utan större ekonomiska intressen i ryggen att ändå hittas av en potentiell läsare. Vi tycker även att frågan är intressant ur en filosofisk synvinkel, hur vi ser på språk och hur vi diskuterar språk inom indexering är relevant för hur resultatet blir.

Vi som är författare till denna uppsats läste båda magisterkursen vid Bibliotekshögskolan i Borås våren 2006. Ida Forsberg kommer från kollegium 1 och har således inriktat sig på språkteori och indexering ur ett samhälligt perspektiv medan Siska Humlesjö som kommer från kollegium 2 har tagit hand om de mer tekniska inslagen kring indexering och informationssystem. Vi upplever att våra skilda kunskaper har gjort arbetet kreativt och kanske fått oss att lämna invanda hjulspår och istället utveckla texten med hjälp av våra skilda kompetenser. Vi har delat upp uppsatsen mellan oss men även genomgående arbetat tillsammans, båda författarna står naturligtvis bakom hela uppsatsen.

1.1 Bakgrund

När skönlitteraturen kom in i folkbiblioteket på slutet av 1800-talet var det främst för att stärka människornas moral och utbilda dem. Detta medförde att det redan från början fanns värderingar vid valet av skönlitteratur. Endast de böcker som kunde räknas som sedelärande

för de lägre klasserna införskaffades.² Detta förhållningssätt har vi nu lämnat, biblioteken har inga officiella krav på sig att enbart ha specifika ämnen eller former på sina böcker, dock finns det naturligtvis mer eller mindre öppna föreställningar om vilken litteratur som bör uppmuntras och vilken som inte bör det.

De metoder man har använt för att strukturera skönlitteraturen enligt olika system har skiftat under de senaste hundra åren. Försök med speciella hyllindelningar efter genre, speciella och universella klassifikationssystem som adapterats till skönlitteratur och genreindelningar är det som i första hand använts om man överhuvudtaget har gjort någon indelning. Då skönlitteratur är ett mångfacetterat ämne där många olika aspekter kan tas upp både uttalat och outtalat medför indelning av den att bibliotekariens roll blir en tolkande roll. I dagens biblioteksvärld används främst en huvudindelning med hjälp av klassifikationssystem i grupper som prosa, lyrik, dramatik och i vissa fall även grova genreindelningar som speciell hyllor för deckare/thrillers, science fiction/fantasy och självklart en speciell indelning för barn- och ungdomslitteratur. Med hjälp av ämnesord och indexering kan man vidare indela litteraturen och få fram specifika faktorer som spelar in, detta kan röra den faktiska handlingen, plats, tid m.m. Denna indelning och indexering är precis som all indexering en fråga om tolkning. En indexerare gör vid indexeringen en tolkning dels av textens handling men framför allt vad användarna kommer att ta fasta på i texten. Detta har varit ett ämne som starkt uppmärksammats de senaste åren. Tidiga försök genomfördes på 1990-talet på bl.a. Mölndals bibliotek, Stockholms Stadsbibliotek och Bibliotekstjänst. 2004 kom ämnesordslistan för indexering av skönlitteratur utgiven av Svensk biblioteks förening, vilket är det första nationella försöket som prövats i praktiken.³

För att förstå indexeringsprocessen behöver man en medvetenhet om språket och den filosofi som finns om språket. Inom språk teori indelas språket i två nivåer, denotativ och konnotativ, dessa beskriver på vilken nivå ord ligger på i en specifik kontext. Det går också att tala om manifest och latent nivå, vilket vi väljer att göra i den här uppsatsen. Anledningen till det är att vi uppfattar dem som kanske lite mer allmängiltiga och inte lika kopplade till specifika språk teorier. Manifest nivå motsvarar den denotativa nivån, den bokstavligen, det som direkt sägs ut i texten medan den latent nivå motsvarar den konnotativa, associativa nivån och beskriver underliggande budskap och känslor som inte är direkt utsagda.⁴ Den denotativa nivån är uttalad, den beskriver det som direkt utsägs i texten och är mer bokstavig. Den konnotativa å andra sidan är mer bildlig och associativ och beskriver det utsagda, den känsla en text förmedlar eller ett budskap som inte sägs rakt ut men som förmedlas på andra sätt. Den konnotativa nivån kan ofta handla om allegorier eller liknelser, att man säger något genom att säga något annat.⁵

De undersökningar som har genomförts om biblioteksanvändares sökvanor måste ses i relation till den tid de skapades i. Internet har idag fått ett stort genomslag och gemene man är idag väl förtrogen med söktjänster som Google, detta innebär att tänkandet i sökord har en helt annan del i människors medvetande än vad de hade för 10 år sedan. Genom att ta detta i beaktande måste vi se många av de undersökningar som gjorts mer som bilder av olika faser i ett paradigmskifte än som bilder på hur det ser ut idag.

² Pejtersen, Annelise & Austin, Jutta 1983. *Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on users' value criteria*, s. 230.

³ Svensk biblioteks förening. Specialgruppen för indexering av skönlitteratur 2004. *Att indexera skönlitteratur:Handledning*

⁴ Esaiasson, Peter 2002. *Metodpraktikan –konsten att studera samhälle, individ och marknad.*

⁵ Nordström, Gert Z 2003 *Medier semiotik estetik –begrepp, metoder och kritiska texter.*

Få indexerare har den tid som det behövs för att läsa igenom de dokument som skall indexeras utan får ta till andra källor som baksidestexter, lektörsomdömen, recensionen m.m. Detta är självklart ett problem. Vid indexering av facklitteratur förenklas detta då det dokumentet ofta har en deskriptiv titel, ett index som ger ett hum om ämnet och kanske ett abstract. Det finns negativa aspekter med att använda baksidestexter att indexera utifrån då dessa är skrivna med syfte att sälja boken, att få den att verka intressant och värd att lägga pengar på. På samma sätt finns det problem med recensioner då dessa är starkt subjektiva trots en ofta förekommande avsikt att förmedla det objektiva intrycket av en roman. Någon bättre metod finns dock inte då det skulle vara alltför tidskrävande att begära att indexeraren skulle läsa alla de böcker som behöver indexeras.

1.2 Problemformulering

1.2.1 Problembeskrivning

I ett datoriserat informationssystem finns det nästintill obegränsade möjligheter till olika former av sorteringar och uppdelningar, något som också blir allt mer relevant för användarna med tanke på att mängden information ständigt ökar. Att indexera skönlitteratur efter ämne och göra ämnesord sökbara ger ännu en ingång till litteratur som annars kanske skulle falla i glömska eller helt enkelt inte hittas av den intresserade biblioteksbesökaren.

Vi vill se om det finns en skillnad i vilka nivåer som indexerare, bibliotekarier och användarna tar fasta på i en text. Vi har valt detta ämne då vi vill se om det finns en diskrepans mellan de ämnesord som en skönlitterär text tilldelas av indexeraren och de ord som användaren väljer att använda för att återvinna texten. För att få svar på detta gör vi en empirisk undersökning där vi låter olika aktörer inom informationssökningsprocessen läsa ett antal kortare skönlitterära texter för att sedan tilldela dem ämnesord. Dessa ämnesord analyserar vi sedan utifrån vilken nivå de ligger på, genom det vill vi få fram om de olika grupperna inom informationssökningsprocessen läser samma texter olika och vad det innebär i en indexeringsituation.

Problematiken med ett allmängiltigt system som ska användas av olika individer blir att utforma systemet så att det fungerar för skiftande tankevärldar. Detta gäller särskilt just ämnesord där det helt är öppet för tolkning vad man tycker är relevant i en text. Titel och författare är begrepp som man kan förvänta sig att inte särskilt många kan bli oense om. D.C Blair skriver att det finns två sorters indexering av dokument, det första är en kontextuell indexering där man indexerar information om titel, författare, förlag, utgivningsår m.m. och den andra sorten är konceptuell indexering, en ämnesordsindexering där man tar fasta på vad dokumentet innehåller och gör det sökbart.⁶ Blair benämner dem som "context description" och "subject description", vi kommer dock använda försvensskade varianter, kontextuella- respektive konceptuella ämnesord. Givet är att vi i den här uppsatsen fokuserar på den andra formen.

Vår frågeställning rör huruvida indexerarnas val stämmer överens med användarnas val av ord. Vi kommer dock att rikta in oss på att se vilken nivå orden ligger på och inte själva ordvalen. Detta gör vi för att vi inte vill göra en terminologisk analys utan en konceptuell och se hur olika grupper inom informationssökningsprocessen läser en text. Att se till vilka nivåer

⁶ Blair, David C. 1990. *Language and representation in information retrieval*, s. 155f.

orden kan tolkas är ett sätt att göra en konceptuell analys och det som känns mest relevant för denna undersökning då antalet respondenter är begränsat och vi ville ha en så oreglerad undersökning som möjligt.

Eftersom språket är beroende av den kontext det används i för att vara begripligt för den man kommunicerar med är det av yttersta vikt att en grupp som ska anpassa sig efter en annan är medveten om detta. Frågan är vilken grupp som anpassar sig efter vilken? Är det indexerarna som anpassar sig efter användarnas kontext eller omformar användarna sitt språk efter det kontrollerade? Genom att låta fyra indexerare, fyra bibliotekariere och åtta användare läsa och indexera fyra kortare skönlitterära texter kommer vi genomföra en analys av hur olika grupper använder sig av språket för att försöka närma oss svaret på dessa frågor. Med avstamp i Wittgensteins teori om språkspel och andra närliggande teorier vill vi fokusera på språket inom indexering som ett subjektivt verktyg beroende på användarens kontext.

1.2.2 Problembegränsning

Vi har valt att fokusera vår uppsats på skönlitteratur på folkbibliotek och hur den indexeras. Vi exemplifierar detta med fyra korta avgränsade skönlitterära texter. Folkbibliotek är i vår uppsats synonymt med de bibliotek som är öppna för allmänheten och drivs av det offentliga och inte har nära samarbete med forskning och den akademiska världen.

Vår empiriska undersökning rör fyra korta texter som indexeras av sexton respondenter. Detta gör ett relativt litet underlag som inte kan förväntas vara allmängiltigt. Det vi vill ta fasta på är alltså snarare tendenser än allmängiltiga fakta. I och med att det finns relativt få liknande undersökningar behöver vi gå varsamt fram i alltför stora generaliseringar av våra resultat. Av samma skäl gör vi inte en konsistensberäkning av våra resultat då resultaten skulle vara missvisande. Vi väljer dock att göra en sammanfattning av tidigare konsistensundersökningar då de ger en fingervisning om hur indexering fungerar och vilka nackdelar som finns med de nuvarande indexeringsmetoderna i form av låg konsistens.

Indexering har främst mätts med kvantitativa mått och därför ser vi skäl att göra en kvalitativ studie.

Vi kommer att ha vår teoretiska utgångspunkt i Ludwig Wittgensteins teorier om språk som kontextbundet, existerande i olika språkspel och familjerelationer. Men vår undersökning kommer inte på något sätt testa ifall Wittgensteins teorier håller i en indexeringsituation utan vi använder hans teorier som grund för vår syn på språk.

Vi väljer att enbart undersöka folkbibliotek och detta beror på att vi dels vill fokusera på skönlitteratur, vi skulle kunna titta på hur skönlitteratur indexeras på universitets- och högskolebibliotek men skulle då få en helt annan sorts indexeringsstermer då dessa skulle vara mer inriktade på de litteraturvetenskapliga aspekterna i texten. Och dels på att vi är intresserade av skillnader som finns då högskoleutbildade bibliotekariers tolkning av texter ska anpassas efter användare som kanske lever i en annan kontext och därmed använder ett annat språk.

Dock har vi enbart valt vuxna som våra respondenter eftersom en magisteruppsats som berör ämnesordsindexering av skönlitteratur för barn och unga redan har gjorts av Svante Kristensson och Cecilia Karlsson varför vi fann det intresserantare att undersöka något som inte varit under lupp tidigare.⁷ Vi har gjort ännu en avgränsning när det kommer till

⁷ Kristensson, Svante & Karlsson, Cecilia 2003. *Konsistens vid indexering av skönlitteratur för barn och ungdom*.

språkkunnighet då vi har valt att enbart ta med respondenter som har god kännedom i svenska. Vi anser att vår användargrupp är för liten för att innefatta ännu en variabel som skulle kunna förklara resultatet utifrån sina specifika egenskaper. Vi vill också påpeka att vi alltså inte gör en undersökning om hur rådande system fungerar utan vår undersökning rör endast de texter som respondenterna har fått läsa och hur de uppfattar dessa. Givetvis rör detta ändå aktuella sätt att ämnesindexera skönlitteratur men någon utvärdering är det alltså inte.

1.2.3 Syfte

Att undersöka om indexerarens ämnesord överensstämmer med användarens med hjälp av en empirisk undersökning där både användare, bibliotekarie och indexerare får läsa och indexera fyra kortare skönlitterära texter. Syftet är att fokusera på de underliggande fenomen som respondenterna uppmärksammar och göra en undersökning av den konceptuella indexeringen.

1.2.4 Frågeställningar

- Hur väl överensstämmer indexeraren och bibliotekariens val av ämnesord med användarens val i fråga om vilken nivå ämnesorden ligger på?
- Kan man på basis av vilka nivåer valda ämnesord ligger på se de olika diskurser respondenterna vistas i?

1.3 Disposition

Kapitel 1 innehåller inledning, problemformulering med syfte och frågeställning, metod, teori och disposition.

Kapitel 2 innehåller en genomgång av tidigare forskning om indexering och konsistensundersökningar som genomförts.

Kapitel 3 är en orientering i indexering och de termer som är viktiga för förståelse av indexering som process och hur man kan utvärdera indexering.

Kapitel 4 innehåller en genomgång av tidigare försök att indexera och klassificera skönlitteratur både internationellt och i Sverige. Det innehåller också en presentation av hur man indexerar skönlitteratur i Sverige idag.

Kapitel 5 innehåller en presentation av respondenterna och genomgång av det material vi fått under intervjuerna och deras val av ämnesord i indexeringsövningen.

Kapitel 6 innehåller analys av materialet och en diskussion av materialet i förhållande till teorin.

Kapitel 7 innehåller de slutsatser vi dragit av vår analys, besvarande av frågeställningar och förslag till fortsatt forskning.

Kapitel 8 är en sammanfattning av uppsatsen.

I *kapitel 9* återfinns litteraturlistan.

Kapitel 10 består av bilagor med texterna som respondenterna indexerat.

1.4 Metod

1.4.1 Empirisk undersökning

Vår empiriska undersökning syftar till att besvara vår frågeställning angående hur väl indexerares ämnesord för skönlitteratur stämmer överens med de ord användarna skulle använda i en sökning på skönlitterära texter. Vår undersökning går ut på att vi låter fyra indexerare, fyra bibliotekarier och åtta biblioteksanvändare sätta ämnesord på fyra korta skönlitterära texter.

De tre grupperna har vi valt på grund av att vi vill nå hela informationssökningsprocessen, vi vill få svar från dem som styr sökningen (indexerare), de som gör sökningen (bibliotekarier) och de som efterfrågar den (användarna). Vi hade kunnat ta bort bibliotekarier som respondentgrupp eftersom det inte är självklart att användare går genom bibliotekarierna i sin sökprocess och att det i de fall de gör det ofta gör det för att få hjälp med just sökord (som de här ska sätta själv) vi har dock resonerat så att det är viktigt att ha med den länk som finns mellan indexerare och användare. Dels för att yrkesgrupperna indexerare och bibliotekarier ofta går in i varandra och kan förväntas ha samma intresse för indexering och dels för att det är bibliotekarier som för användarna får stå för de system som biblioteken använder. I analysen av indexeringsövningen har vi satt samman indexerare och bibliotekarier till en grupp som vi väljer att kalla indexerar- och bibliotekariegruppen. Bibliotekarierna är länken mellan användargruppen och indexerargruppen men vi ser bibliotekarierna på samma sida som indexerarna, detta för att indexerare och bibliotekarierna tillsammans kan sägas representera biblioteket som institution med specifika sätt att organisera och sortera information medan användarna är de som ska använda institutionen och dess information.

När det kommer till hjälpmedel har vi efter övervägande av för- och nackdelar kommit fram till att användarna inte får några hjälpmedel medan indexerarna uppmanas att välja det de brukar använda sig av och känner sig bekväma med. Anledningen till att vi använder en sådan metod är i huvudsak att vi vill efterlikna hur skönlitteratur faktiskt indexeras, ifall vi skulle välja antingen en och samma ämnesordslista för alla eller säga att ämnesordslistor inte får användas skulle vi ge fördelar för dem som i vanliga fall använder den metod vi väljer och det skulle göra resultatet snett. Bibliotekarierna får dock inte använda några hjälpmedel eftersom vi uppskattar att de inte har tid och möjlighet att använda sådana i ”verkliga” söksituationer.

De fyra texterna har vi valt utifrån olika kriterier. Främst ville vi ha olika texter, med olika nivåer och djup. Vi vill ha texter med både konnotativ och denotativ nivå och det var viktigt att de inte var för långa och att de var sammanhängande på det sättet att de hade någon form av början och slut, det har lett till att vi enbart tagit kortare noveller och inte något kapitel ur en längre historia. Mer utförligt om texterna finns i kapitlet om undersökningen.

Vi fann det viktigt att i indexerargruppen få med åtminstone någon från Bibliotekstjänst i Lund med tanke på deras fortfarande stora inflytande på bibliotekens organisering av sitt material. Förutom det var våra enda restriktioner att respondenterna aktivt skulle jobba med indexering av skönlitteratur för vuxna på svenska folkbibliotek.

När det kommer till bibliotekarierna har vi endast haft förbehållet att de ska helt eller delvis syssla med skönlitteraturavdelningen på det bibliotek de jobbar på. Vi har inte ställt krav på viss form av utbildning utan resonerar så att det är det de gör i praktiken som definierar dem i det här fallet.

Vårt mål med användargruppen var från början att främst låta den bestå av respondenter med ringa eller helt utan universitetsutbildning eftersom vi ville nå människor utan ett förväntat "akademiskt" språk som skulle ligga nära de två yrkesgrupperna som båda har universitetsutbildning. Vi fick dock mer eller mindre skrota den idén när det inte gick att kombinera med vår urvalsmodell. Vår modell var att fråga de som passerade entrén på stadsbiblioteket i Göteborg under två dagar i mars tills vi hade fått ihop vårt valda antal på åtta användarrespondenter.

1.4.2 Förarbete

Vi tog under januari och februari 2006 kontakt med indexerare och bibliotekarier. Indexerarna har vi sökt över hela landet medan alla bibliotekarier och användare kommer från Göteborgsområdet.

Efter att ha fått svar och utifrån det planerat upp arbetet gjorde vi intervjuerna under en månads tid. För att effektivisera och utnyttja att vi är två som skriver delade vi upp intervjuerna, det kan alltså finnas viss skillnad i intervjuerna beroende på vem som gör arbetet. Dock har vi i möjligaste mån försökt undvika det genom att diskutera frågorna och intervjuförloppet och även ha våra egna instruktioner och frågorna nedskrivna.

När det kommer till användargruppen som respondenter fick de sitta ifred och läsa de fyra texterna, de fick bestämma själv ifall de ville skriva ner ämnesorden under tiden eller göra det efteråt. Våra enda instruktioner var i princip att de skulle skriva det de tyckte att texterna handlade om och som de upplevde som viktigt i texterna, i form av sökord. Intervjufrågorna kretsade runt hur de annars hittar skönlitteratur, deras erfarenheter av indexering av skönlitteratur, om de har använt sig av ämnesord för att hitta skönlitteratur, hur de tänkte under indexeringen, om de tyckte att det var svårt och hur de upplevde texterna.

Bibliotekarierna fick samma instruktioner som användarna men frågorna var modifierade för att vara anpassade till yrkeskategorin. Frågorna här blir mer inriktade på hur bibliotekarierna som yrkesgrupp upplever indexeringen av skönlitteratur, om den används, av vilka, hur väl det går att använda den.

Indexerarna fick samma instruktioner som de två grupperna här ovan med det tillägget att de fick använda de hjälpmedel de brukar använda vid indexering. När indexeringen var gjord ställde vi frågor som är liknande de bibliotekarierna fick, men med ett annat fokus på hur användarna av det indexerade materialet tros ta emot det.

1.4.3 Intervjuerna och intervjuteknik

I teorier om intervjuer och intervjuteknik brukar man skilja på respondent- och informantintervjuer, vi har tagit vår syn på begreppen från *metodpraktikan*.⁸ I en informantintervju ses den intervjuade som ett vittne som ska ge information om det som ämnas undersökas. Det kan vara hur en arbetsplats fungerar, hur en viss process fungerar i praktiken osv. I en respondentintervju är det den intervjuade själv som är det som ska undersökas. Genom att ställa frågor om det aktuella ämnet får intervjuaren fram hur den intervjuade upplever det, det är den intervjuades tankar och känslor som står i fokus.⁹

⁸ Esaiasson 2002.

⁹ Ibid., s. 253-254.

Vi har valt att göra en blandning av de två formerna men finner det ändå viktigt att särskilja dem ifrån varandra för att det ska stå klart vad vi vill ha för information vid vilket tillfälle. I intervjuerna med användarna använder vi oss främst av respondentintervjuer eftersom det är deras upplevelser av ämnet som vi tycker är intressanta. Vi räknar även med att vi som själva är biblioteksbesökare redan har en kunnighet om hur det fungerar att besöka bibliotek som användare och vad det innebär i praktiken. Dock har vi ställt frågor av rent upplysande karaktär som hur ofta de besöker bibliotek, vad de gör på bibliotek och liknande för att vi ska undvika att utgå från oss själva och hur vi beter oss som användare av bibliotek. När det kommer till intervjuerna med bibliotekarierna och indexerarna använder vi oss av både respondent- och informantfrågor eftersom vi dels vill få en förståelse för vilka uppgifter respektive grupp har i sin profession och dels hur de upplever dem. Respondenterna i gruppen indexerare kommer dels från folkbibliotek och dels Bibliotekstjänst vilket gör att deras arbetsuppgifter kan antas skilja sig åt mer än bibliotekariernas yrkesuppgifter, det tillsammans med att vi har ringa erfarenhet av en indexerares arbetsuppgifter gör att vi har använt oss av fler informantfrågor när vi intervjuat dessa.

Intervjuerna har vi använt som ett komplement till den indexeringsövning vi bett respondenterna göra, vi gör alltså inte i första hand intervjuanalyser utan använder dem mer som en bakgrund till de ämnesord vi får fram i övningen. Intervjuerna har vi använt för att få en förståelse för vilken diskurs respektive respondent vistas i så att vi har en möjlighet att analysera valen av ämnesord utifrån detta.

Intervjuerna har skett direkt efter indexeringsövningen för att den ska vara aktuell i respondenternas sinne och de har innehållit frågor som dels rör bibliotek i allmänhet och dels själva övningen.

Användarna har fått svara på tre kategorier av frågor. I kategorin allmänna biblioteks- och läsvanefrågor har de fått svara på hur ofta och varför de använder bibliotek, hur de hittar litteratur, hur mycket de läser och vad för litteratur de föredrar att läsa. Nästa grupp av frågor har berört om och hur de använder ämnesord, om och hur de använder sig av bibliotekariers hjälp, hur de tycker att det fungerar att hitta skönlitteratur och om de har några idéer på hur biblioteken skulle kunna göra det lättare att hitta litteratur. I den sista gruppen har de fått frågor om själva övningen, vilken strategi de hade, hur de upplevde texterna och de har även fått rangordna dem efter upplevd svårighetsgrad att indexera.

Bibliotekarierna har fått frågor som rör deras profession, indexering av skönlitteratur och till sist själva övningen. I frågorna om professionen har de fått svara på vilken utbildning de har, vilka frågor de får om skönlitteratur, deras arbetsuppgifter och vilken kontakt de har med användare och indexerare. I indexeringsfrågorna har de fått svara på om och hur de använder ämnesordssökningar, hur de tycker att nuvarande system fungerar och om de har några idéer på förbättringar på hur de ska kunna återvinna skönlitteratur. Frågorna rörande övningen är samma som användarnas frågor.

Intervjuerna med indexerarna har haft samma upplägg som intervjuerna med bibliotekarierna men med anpassning till deras profession, bland annat hur de går tillväga när de gör en indexering.

I intervjureferaten har vi valt att till viss del "tvätta" texterna men annars behålla citaten som de är sagda. Att "tvätta" en intervju innebär enligt Ulrica Nylén att göra den enklare att

läsa, mer sammanhållen och ta bort alltför mycket talspråkighet.¹⁰ Vi har resonerat så att vår undersökning inte är av antropologisk art och att det är viktigare vad respondenterna säger än hur de säger det.

1.4.4 Texterna

De texter som användes i uppsatsen kom ifrån olika novellsamlingar som går att finna på ett vanligt folkbibliotek, i vårt fall utgick vi ifrån Göteborgs stadsbiblioteks utbud. Stor fokus lades på att texterna inte skulle vara alltför långa för att motverka att respondenterna tröttnade på uppgiften. Alla fyra texterna är skönlitterära. Deras litterära stil är dock olika.

”Solrosens ständiga förälskelse” är på 917 ord och skriven av Sharnoush Parsipour. Novellen är hämtad från novellsamlingen *Iran berättar: Dans på slak lina* som utgavs 2004 på Tranan.¹¹ ”Väskhållaren” är på 1709 ord och skriven av Ninni Holmqvist, vi har hämtat novellen från *Färdlektyr*, en gratis pocket som ges ut av bland annat Västtrafik och distribueras på skolor och liknande. Texten är hämtad från den pocket som kom ut 2004. från samma nummer har vi även hämtat ”Vanya vet” som är på 1573 ord och skriven av Jonas Hassen Khemiri.¹² Den sista texten är ”Gul Fisk” som är på 588 ord och skriven av Ambai. Novellen är hämtad från novellsamlingen *kärlek, uppror och kardemummakärnor: berättelser från Indien* som utgavs 2001 på Tranan.¹³

1.5 Teori

The use of a subject description to represent the intellectual content of a document is clearly a linguistic act of some kind, and if we are to understand, and, hopefully, improve the process of subject description, we must look more carefully at this linguistic act¹⁴

Citatet här ovanför har varit vår utgångspunkt i den här uppsatsen, att vi kopplar indexeringsituationen till en språklig situation, att vi problematiserar vilket språk som används och hur det används i en indexeringskontext.

Vi har som vi tidigare nämnt valt att använda oss av Ludwig Wittgensteins senare teorier om språk och språkspel som en utgångspunkt för den här uppsatsen, Wittgenstein själv skrev inte specifikt om ett kontrollerat språk som krävs i en indexeringsituation men det finns andra som har satt in Wittgensteins utgångspunkter i en indexeringskontext och det är främst några av de som vi har valt att använda.

De teorier vi har valt är D.C Blairs idé att sätta in Wittgensteins senare teorier i en indexeringskontext och utifrån det diskutera om indexering är möjlig och hur den i så fall bör se ut och dels hur Bernt Frohmann använder Wittgensteins teorier om regler för att kritisera mentalismen inom indexering.

Teoridelens syfte är därför att presentera Wittgensteins språkspelsteori och Blair och Frohmanns användning av Wittgensteins tankar i en indexeringsdiskurs.

¹⁰ Nylén, Ulrica 2005 *Att presentera kvalitativa data*

¹¹ Cheheltan, Amir Hassan, red. 2004 *Iran berättar: dans på slak lina*

¹² *Färdlektyr* 2004.

¹³ Wallin, Birgitta & Lofström, Tomas, red. 2001. *Kärlek, uppror och kardemummakärnor: berättelser från Indien*

¹⁴ Blair 1990, s. 156.

1.5.1 Ludwig Wittgenstein och språkspelsteorin

Språkspel som begrepp är en del av Ludwig Wittgensteins filosofi, framlagd bl.a. i den postumt redigerade och utgivna texten *Filosofiska undersökningar*. Wittgenstein levde mellan 1889 och 1951 och har blivit berömd som teoretiker för två perioder i sitt liv som i mycket står i motsättning. I den här uppsatsen är vi enbart intresserade av teorierna från den senare perioden med dess fokus på språk som något mer än beskrivande. Om han i sin tidiga period beskriver språket som "en bild av verkligheten" så utvecklar han i *Filosofiska undersökningar* ett helt annat förhållningssätt till språket, här talar han om relationer mellan ord och lanserar termen språkspel. Språkspel kan förstås snarare som ett begrepp om hur Wittgenstein vill att vi ska tänka om språk än som ett teoretiskt begrepp vi kan ifrågasätta och eventuellt förkasta. Anders Wedberg skriver i förordet till den första svenska utgåvan av *Filosofiska undersökningar* om fem anledningar till att Wittgenstein använder begreppet språkspel:

1. Spel förutsätter i de allra flesta fall ett antal medverkare som överstiger en enskild individ, det är en social aktivitet, något som också gäller för det mänskliga språket.
2. Ett spel har ett antal regler som i princip definierar det. Vi kan ändra ett spels regler men det skulle då bli till ett annat spel än det först tänkta vilket enligt Wittgenstein även gäller språk.
3. Ett spel är inte fullkomligt utan kan alltid förändras, reglerna kan ändras, spelet kan byggas ut och precis som spel är språk föränderligt.
4. I de flesta fall innebär det att spela spel att göra något med någon annan, en aktivitet som man utför i samspel med andra individer som är delaktiga i spelet. Tankar och känslor hos en enskild är i princip inte intressant eller påverkar spelet om man tänker i strängt spelmässiga banor något som Wittgenstein gärna ville översätta till språket. Om du i ett spel kan göra de rätta handlingarna i rätt tid och genom det vinna så kan du spelet och på samma sätt vill Wittgenstein att man ska se på språket, om du hanterar det rätt så kan du det.
5. Wittgenstein använder olika metaforer med kopplingar till familjen när han ska förklara hur spel (och språk) hänger samman. Det finns inget specifikt som är lika för *alla* spel och som genom det definierar dem, däremot finns det "familjelikheter" som håller samman nätverket som alla spel ingår i. Familjeligheterna beskriver Wittgenstein med en metafor om rep, familjeligheterna är som fibrer i ett rep, ingen fiber finns i hela repet men repet hålls samman av fibrernas sätt att gå om lott och vara sammantvinnade. Det samma gäller olika språkspel som har gemensamma drag som fungerar som repets fibrer. De definieras inte utifrån att de är helt lika utan från deras familjelikheter.¹⁵

Wittgensteins språkspel är nära besläktat med Foucaults diskursbegrepp men det går inte att sätta likhetstecken mellan dem eftersom man då riskerar att missa olika nyanser och nivåer. En diskurs kan bestå av många olika språkspel och i ett språkspel kan olika diskurser rymmas. Men klart är att de två begreppen syftar till att lyfta fram och genom analys undersöka liknande fält, hur vi använder språket och hur språket använder oss.¹⁶

¹⁵ Wedberg 1978 s.13f.

¹⁶ Foucault, Michel 1993 *Diskursens ordning*.

Istället för att prata om ords konkreta betydelse vill Wittgenstein som sagt snarare prata om ordfamiljer och ords samband och relationer till andra ord. Han motsäger sig idén att vilja fastställa språket och viljan att hitta en mening till varje ord.

Istället för att ange något som är gemensamt för allt vi kallar språk, säger jag att dessa företeelser inte alls har något gemensamt som gör att vi om dem alla använder samma ord – utan de är besläktade med varandra på många olika sätt. Och på grund av denna släktskap eller dessa släktskapsförhållanden kallar vi dem alla för "språk".¹⁷

När det kommer till ord och betydelse bör vi enligt Wittgenstein gå ifrån viljan till generalisering och klassificering utan istället se orden i sin kontext och undersöka dem diskursivt.

Den möjlighet som Wittgenstein ser när det kommer till att definiera ord eller uttryck är att det endast är möjligt när mottagaren av definitionen har en grundläggande förståelse för dels i vilka språkspel ordet förekommer och dels en grundläggande uppfattning om till vilken kontextuell värld ordet i den här situationen hör. Språket är inte konstruerat för att användas på det sätt som indexering kräver. Istället är det genom språkspel som personer får fenomen beskrivna för sig. En förståelse för de språkspel personen man kommunicerar med använder är av yttersta vikt för att kommunikation skall vara möjlig. Det är just genom kommunikation som beskrivningar är möjliga (dock inte fullständiga beskrivningar av ett ords innehåll), en beskrivning sker genom att två personer med samma språkspel kommunicerar med varandra och kommer med frågor och motfrågor alternativt genom att språkspelet visar ordets användningsområde.

1.5.2 D.C Blair och språket inom indexering

Enligt semiotiken är ett tecken (engelskans "sign") en relation mellan två relata, dessa relata kan översättas med uttryck (engelskans "expression") och innehåll (engelskans "content"). Dessa kan inte definieras utan varandra då definitionen är beroende av det ena för att förklara det andra. Uttrycket är det som förmedlar innehållet med hjälp av ord eller tecken. Innehållet är den mentala bilden som fenomenet ger, innehållet är inte synonymt med ett objekt, men kan referera till det objekt det representerar. Omöjligheten att ge en komplett beskrivning av ett uttryck då språket är så stort att det finns oändliga kombinationer av ord och meningar för att förmedla ett innehåll. Detta leder till att det är omöjligt att fullständigt representera ett dokument, istället menar Blair att vi måste se representationer som mer eller mindre lämpliga för sitt syfte istället för att se dem som mer eller mindre korrekta.¹⁸

Blair beskriver tre viktiga komponenter för en möjlig sökning med hjälp av ämnesord.¹⁹

1. Sökarens "jargong", alltså vilka ord sökaren väljer att använda rent språkligt.
2. Hur uttömmande sökningen ska vara och hur sökningen görs.
3. Hur stor informationssamlingen är som sökningen görs i.

I vår undersökning är det den första komponenten som står i fokus och vems "jargong" som styr indexeringsystemen. Blair riktar kritik mot tidigare indexering och forskning kring detta för att inte ha tagit informationssökarens val av ord på allvar. Indexerare har enligt Blair utgått från texten enbart och efter den satt passande ämnesord utifrån en kontrollerad vokabulär. Det har varit informationssökarens ansvar att ändra sig efter den kontrollerade vokabulären och inte tvärtom. Negligerande av detta innebär att en normativ indexering görs i

¹⁷ Wittgenstein, Ludwig 1992. *Filosofiska undersökningar*, s. 42.

¹⁸ Blair 1990, s. 124-138.

¹⁹ *Ibid.*, s. 162-164.

tron att det finns en absolut och slutgiltig definition av ett dokumentets ämne, detta tankesätt motsätter sig Blair bestämt då språket är outtömligt, de diskurser och jargonger som olika personer befinner sig i medför att kombinationen av termer och ord är oändlig. Forskningen som gjorts efter Blair har i vårt tycke inte förändrats och hans kritik är fortfarande giltig. För att det ska vara möjligt att återvinna all information borde det med någon form av bondförnuft vara bättre med många ämnesord än få för att fånga upp så många olika jargonger som möjligt. Detta har varit den lingvistiska sidans analys av återvinningsproblematiken medan indexeringsidan snarare har velat ha färre och kontrollerade ord som de olika sökarna får lära sig.²⁰

Blair diskuterar problematiken med obegränsade respektive begränsade ämnesord utifrån två perspektiv.

In the first place, there is an unlimited number of unique documents which a single subject description can be used to represent. In the second place, there are an unlimited number of subject descriptions that reasonably could be applied to any document.²¹

Traditionell indexeringsteori har enligt Blair utgått från två antaganden, dels att ett ämnesord har en klar avgränsad mening och dels att ett dokument har ett huvudämne som kan bli representerad av ett litet antal korrekt utvalda ämnesord som ringar in det. Blair vänder sig emot dessa två antaganden och vilar på Wittgenstein när han ifrågasätter det första genom att inte acceptera idén om att ett ord är möjligt att definiera och fastställa utanför sin kontext. Det andra antagandet godkänner han inte på grund av brist på bevis. Ett dokument kan ha ett avgränsat ämne som är möjligt att ringa in med hjälp av ämnesord men behöver inte ha det.

Blair vänder sig inte bara mot traditionell indexeringsteori och tidigare ämnesordsindexering utan han diskuterar även *om* indexering med hjälp av ämnesord är möjlig eller ens önskvärd. Han grundar denna diskussion på två grundvalar, den första är att språket inte skapats för att beskriva ting och ämnen utan att beskrivningen sker i ett språkspel, detta innebär att vår vilja att definiera ett ämne med hjälp av solitära ord tagna från sitt sammanhang är omöjlig. Om man ser orden som verktyg, ämnade att användas för att utföra en handling är det här frågan om ett felaktigt användande av verktyg. Vi kan inte med hjälp av ord tagna från sin kontext beskriva något, vi beskriver ting och ämnen genom handlingar, inte genom beskrivningar.²²

Val av ämnesord är avgörande för hur lyckad en informationsåtervinning blir, i det här fallet är det viktiga i sig inte att beskriva en text korrekt utan att beskriva den lika på de olika nivåerna en informationssökning består av. Vår undersökning grundar sig inte i en analys av hur korrekta ämnesorden är. Vi ser på sökprocessen som en möjlig kommunikation mellan användare och system och vi vill se om den kommunikationen uppnås och om den gör det, hur det sker. Sökprocessen som kommunikation är något Blair tar upp där han diskuterar den utifrån vem som har den övergripande makten i en kommunikation, om den är centrerad kring sändaren eller mottagaren.²³

²⁰ Ibid., s. 169.

²¹ Ibid.

²² Blair 1990, s.172.

²³ Ibid., s. 189.

1.5.3 Frohmann och kritiken av mentalismen

Som en fortsättning på Wittgensteins och Blairs teorier om indexering och språk beskriver Frohmann sätt att kringgå denna moment 22-liknande situation. Frohmann skriver i sin artikel *Rules of indexing: A critique of mentalism in information retrieval theory* om hur den mentalistiska teorin om informations återvinning och indexering är oförenlig med de teorier Wittgenstein har om regler.²⁴ Den gängse uppfattningen är enligt Frohmann att indexering består av två operationer, dels dokumentets representation i form av en indexeringsterm och dels översättningen av denna term till kontrollerad vokabulär. Forskningen har valt att koncentrera sig på den process det innebär att översätta termerna då den första operationen ses som en mental process omöjlig att analysera. En analys av den mentala processen skulle enligt mentalisterna medföra en större förståelse för hur man indexerar och det skulle därmed öka konsistensen.

Tanken på indexering som en mental process kommer från den naturliga slutsatsen att tankar är mentala processer i medvetandet som föregår språket och språket är det medel vi har tillhanda för att uttrycka våra tankar. Härmed kopplas språket nära samman med tanken och då tankarna är omöjliga att analysera kan vi enligt detta tankesätt inte veta vilka regler vi följer när vi indexerar. Vi kan alltså inte sluta oss till varför vi väljer att definiera ett dokumentets aboutness till ett visst ämne. Indexeringsfraser tas ut från texten med hjälp av mentala regler som automatisk genererar mentala representationer av indexeringsfraserna från mentala representationer av texten. Innan vi vet hur detta fungerar kan vi inte ge någon förklaring på varför vi indexerar som vi gör. Frohmann hävdar att detta är fel då den motsäger Wittgensteins definition av en regel. Enligt Frohmann menar Wittgenstein att regler står för den bakomliggande faktorn till majoriteten av människors handlande. Vi använder dom för att försvara vårt handlande, för att standardisera vad som är rätt och fel och för att kommunicera med varandra. Vi behöver inte fundera på hur regeln skulle ställa sig till ett visst handlande då vi vet att regeln alltid är densamma och vi handlar alltid i enlighet med regeln, även om vi ibland kan välja att motsätta oss regeln. Regeln är det enda vi behöver för att fatta våra beslut. När vi förstår en regel förstår vi också hur vi bör handla i enlighet med den.

Dessa regler är dock inte synonyma med språkliga regler, dessa är nämligen inte regler förrän vi har tolkat dom och gjort en mental representation av regeln. Vi gör oss alltså mentala representationer eller bilder av reglerna. Dessa mentala bilder kan inte överbrygga den klyfta som uppstår mellan symbol och handling eftersom klyftan återuppstår mellan den mentala entiteten och handlingen som genomförs i enlighet med den. Om det är en omöjlighet att överbrygga denna klyfta kan vi utesluta den mentalistiska idén då den förutsätter att förklaringen för vårt handlande finns i dessa mentala representationer vilka inte kan förklaras och går tillbaka till ett moment 22-resonemang där vi hela tiden måste ta oss ett steg tillbaka för att förklara vårt handlande i enlighet med de undermedvetna mentala regler som styr vårt indexering, vilken är den första processen som startar denna kedja av representationer, detta leder till en resonemangskollaps. Mentala bilder är nämligen inte fasta fakta, enligt Frohmann, utan precis som allt annat representationer av regler. De regler som kontrollerar och styr vårt handlande kan inte förklaras med dessa mentala representationer utan med vad vi gör i enlighet med reglerna, vi översätter inte regeln utan antingen följer vi eller går emot den. På detta sätt liknar regler språkspel.

Av detta resonemang kan man sluta sig till att en regel i slutändan innebär praktik, praktik är en del av det publika livet och därmed en del av den sociala kontexten vi lever i. En regels

²⁴ Frohmann, Bernt 1990. *Rules of indexing: A critique of the mentalism in information retrieval theory*.

praktik bestäms av vilken roll regeln har i det sociala livet. Två personer följer inte samma regler om de inte har samma syfte och mål. Om regeln bestäms av sin sociala kontext innebär det att för att sluta oss till nya regler för indexering så måste vi vara medvetna om de olika sociala kontexter som olika personer lever i. När mentalismen vill flytta vår fokus till den mentala delen av indexerandet och upptäcka de regler som undermedvetet styr uttagandet av presumtiva indexeringstermer, vill Frohmann flytta fokus utåt, till samhället och konstruera nya indexeringsregler utifrån de förutsättningar som finns. Vilka är det man indexerar för? Vilka kontexter rör sig de personer som efterfrågar information i? Vi kan inte förstå hur de ska följa de regler som finns för informationssökning om vi inte förstår i vilka miljöer personerna rör sig i. De till synes klass- genus- och etnicitetlösa indexeringsregler som finns idag är enligt Frohmann en chimär. De problem som finns vid konstruerandet av till exempel en kontrollerad vokabulär för en dominerande grupp i samhället kommer inte vara samma som för en marginaliserad grupp då språk hör samman med regler och regler hör samman med social kontext. Detta ställs på sin spets med frågan vem de nuvarande reglerna är konstruerade för.²⁵

²⁵ Frohmann 1990, s. 81-101.

2. Tidigare forskning

2.1 Konsistensundersökningar

Att vi valt fokusera vårt avsnitt om tidigare forskning på konsistensundersökningar beror på att de jämförande undersökningar som gjorts av indexering är koncentrerade kring konsistensundersökningar, mer kvalitativa undersökningar är i vissa fall en del analysen men fokus ligger på kvantitativa analyser. Trots att vi i vår uppsats inte har valt att göra en konsistensundersökning så ser vi de tidigare undersökningarna som relevanta då de tar upp likheter mellan indexerares resultat och vad dessa kan bero på.

Vi har vid genomgången av tidigare forskning valt att fokusera på de sorters konsistensundersökningar som känns relevanta för vår uppsats, därmed följer att vi har bortsett från forskning om back-of-the-book indexing och intra-indexeringsmätningar.

Olika mätningar av konsistens utgår ifrån olika utgångspunkter, detta måste man ha i beaktande när man jämför resultatet från de undersökningar som gjorts. Det kan skilja sig när det gäller inställning till synonymer, ordändelser m.m. där det är möjligt kommer vi att anmärka på sådana skillnader i undersökningarna. Många av de konsistensundersökningar som gjorts kommer i princip fram till samma resultat vilket gjort att vi bara presenterar ett urval.

2.1.1 1950-tal

De första konsistensberäkningarna gjordes på 1950-talet, först då började man hitta lämpliga verktyg för att mäta hur effektiv indexeringen av dokument var. 1977 gjorde Lawrence Leonard en genomgång av de konsistensundersökningar som ditintills genomförts. Leonard presenterar i sin artikel tidigare sammanfattningar av konsistensstudier. I de tidiga konsistensundersökningarna varierar det hur väl metoden för själva undersökningen är presenterad, något man måste ha i beaktande. Den första studien av konsistens han har funnit är från 1954 och genomförd av Oliver Lilley.²⁶ 340 nya studenter på biblioteksutbildningen fick uppdraget att ge sex böcker ämnesord baserat på var de skulle hitta böcker med samma ämne. Studenterna hade tillgång till författare och titlar som ansågs vara tillräckligt deskriptiva för att ligga till basis för en ämnesanalys. I genomsnitt fick varje bok 62.17 olika ämnesord och varje bok fick i genomsnitt 1.1004 ämnesord var. Det som Lilley identifierar som orsakerna till felaktigt tilldelade ämnesord är främst inkorrekt specificitet i kombination med andra faktorer som inkorrekt terminologi m.m.²⁷

2.1.2 1960-tal

1961 genomförde Judith MacMillan och Isaac Welt en undersökning av indexeringsorden i 171 artiklar i tidskriften *the Cardiovascular Literature Project* som av misstag indexerats två gånger under en 3-årsperiod. Identiska ämnesord fanns i 13.4 % av artiklarna och viss överensstämmelse i 67.2 %, skillnader kunde vara synonymer eller specificitetsnivå.²⁸ Dorothy Rodgers genomförde också en undersökning 1961. Hon lät 20 artiklar inom området informationslagring och informationsåtervinning indexeras av 16 områdesspecialister, varav 8

²⁶ Leonard, Lawrence 1977. *Inter-indexer consistency studies, 1954-1975: A review of the literature and summary of study results*, s. 2.

²⁷ *Ibid.*, s. 12.

²⁸ *Ibid.*

indexerade alla 20 artiklarna. Inter-indexeringskonsistens analyserades sedan genom att dividera konsistensparens gemensamma termer med samtliga termer som indexerarna valt, detta är den metod som Hooper har byggt sin metod på.²⁹ Även antalet indexeringstermer tilldelade av indexerarna i förhållande till artiklarnas längd och om artiklarnas längd inverkar på indexeringens konsistens. Resultaten av Rodgers analys är ganska självklara som att längre artiklar tenderar att ge fler indexeringstermer och lägre konsistens. Konsistensen mellan paren beräknades till mellan 60 % och 0 %. 52 % av indexeringstermerna användes endast av en indexerare.

1962 jämförde Joan Jacoby och Vladimir Slamecka konsistens mellan erfarna och oerfarna indexerare. Tre erfarna och tre oerfarna indexerare, alla med kunskaper om kemi, fick indexera 75 kemipatent. De erfarna indexerarna använde i genomsnitt 37 indexeringstermer per patent och de oerfarna 43 indexeringstermer. 16.3 % av indexeringstermerna givna av de erfarna indexerarna matchade, motsvarande siffra för de oerfarna indexerarna var 12.6 %.³⁰

Jaster, Murray och Taube genomförde 1962 en konsistensundersökning där konsistens bl.a. sattes i förhållande till indexerarnas utbildningsnivå. Dock är studien dåligt presenterad, antalet indexerare och antalet indexerade dokument presenteras inte och inte heller hur de olika utbildningsnivåerna påverkade resultatet, bara att de gjorde det.³¹

Barbara Kyle lät 1962 två indexerare klassificera 246 samhällsvetenskapliga dokument. I 65 % av fallen så överensstämde klassifikationen gjord av de två indexerarna. I de fall där klassifikationen inte överensstämde menar Kyle att det i 46 % av fallen beror på indexerarna inte lytt reglerna för klassifikationssystemet och i 54 % beror det på felaktiga facetter valts.³² Korotkin och Oliver genomförde en studie 1964 grundad på hypotesen att ämneskännedom och hjälpmedel i form av föreslagna deskriptorer ökade konsistensen. 5 psykologer och 5 icke-psykologer fick indexera 30 abstracts från tidskriften *Psychological Abstracts* med 3 deskriptorer var. Två veckor senare upprepades försöket men då hjälp av en lista med föreslagna deskriptorer som respondenterna kunde välja att ta ord ifrån. Anmärkningsvärt så varierade inte konsistensen markant mellan de som var insatta i ämnet och de utan kunskap om ämnet, vid första indexeringen var det en konsistens på 39 % respektive 36 % och vid andra indexeringen 53 % respektive 54 %. Även om det var relativt få respondenter i studien ger den ändå en fingervisning i att ämneskännedom inte behöver medföra bättre indexering.³³

Frederick Wilfrid Lancasters undersökning 1968 av MEDLARS var en del av en större utvärdering av databasen. 16 artiklar indexerades tre gånger av tre mer erfarna indexerare och indexeringsdjupet ökades. Konsistensen beräknades med hjälp av konsistenspar och var väldigt varierande, från 12.8 % till 63.7 %.³⁴

2.1.3 1970-tal

Preschels doktorsavhandling från 1972 beskriver en konsistensundersökning där Preschel gör skillnad på terminologisk och konceptuell konsistens. Man gör alltså skillnad på de ämnen som indexerarna väljer att ta fasta på och vilka termer som används och gör konsistensundersökningar på båda stegen i indexeringen. Detta är en av de första studierna

²⁹ Leonard, 1977. s. 14.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ Ibid., s. 19.

³⁴ Ibid., s. 25.

som gör denna distinktion. 550 biblioteks- och informationsvetenskapliga artiklar från *Documentation Abstracts* valdes slumpmässigt ut för att indexeras av 34 studenter och nyligen examinerade från två biblioteksutbildningar. De fick både skriva de begrepp som de fann mest relevanta i artikeln och även göra en traditionell indexering. Perschel fann att konsistensen vid konceptanalysen var 21 % högre än den terminologiska konsistensen för 500 av de 550 artiklarna.³⁵

Sist i sin sammanfattning av konsistensundersökningar mellan 1954 och 1975 tar Leonard upp sin egen doktorsavhandling från 1975 där han avsåg att mäta samband mellan konsistens och återvinnings effektivitet. Hypotesen var att konsistensen står i relation till återvinnings effektivitet. Leonard baserar detta antagande på att sannolikheten att det finns en överensstämmelse om vilka termer som bäst beskriver ett dokument innehåll bland indexerarna så är sannolikheten stor att dessa termer även kommer användas som söktermer. Från en nyhetsdatabas och den medicinska databasen MEDLARS togs dokument som delades i grupper om tio dokument där fem räknades som relevanta och fem som icke-relevanta för en specifik sökfråga. 40 bibliotekariestudenter fick sedan indexera artiklarna från nyhetsdatabasen och tio indexerare indexerade MEDLARS-dokumenterna. Därpå räknades gruppkonsistens och konsistenspar ut. Det som hade effekt på konsistensen var främst hur erfarna indexerarna var och artiklarnas längd. Det Leonard sluter sig till av sina resultat är att det finns ett samband mellan konsistens och återvinnings effektivitet och att det därmed är befogat att fortsätta att sträva efter hög konsistens.

2.1.4 1980-tal

Markey gör 1984 precis som Leonard en genomgång av olika konsistensmätningssätt och undersökningar som gjorts tidigare, dock med viss inriktning på olika former av visuellt material. Det hon kommer fram till är att konsistensberäkningar är så varierade i sina resultat att mätmetoden blir väldigt trubbig. ”[I]n fact, the studies and their scores ought to be considered separately and *not* compared.”³⁶ Hon tar upp sådana skillnader som mätning av terminologisk och konceptuell konsistens. Det hon i sin genomgång kommer fram till är att klassifikationssystem och kontrollerade vokabulärer påverkar konsistensen positivt i sex av de sju undersökningar där de man undersökt skillnader mellan kontrollerad och fri vokabulär.³⁷ Hon kommer även fram till att mycket av det som man kan se som självklart inte alls är det. I endast tre av de sex undersökningarna där konsistens undersökts i förhållande till indexerarnas erfarenhet undersökts har man kommit fram till att det har en positiv inverkan. Inte heller ämneskännedom har en avsevärd inverkan på indexeringskonsistens, tre av de fem experimenten visade att ämneskännedom inte hade någon positiv inverkan. I sin egen studie lät Markey 39 personer utan kunskap om konst indexera en samling om 100 verk med fri vokabulär, majoriteten fick indexera 8 verk var och tre personer fick indexera alla hundra. Efter detta analyserades resultatet och både konceptuell och terminologisk konsistens räknades ut. Medelvärde för konceptuell konsistens var 13% och terminologisk konsistens 7%.³⁸

Lois Mai Chans konsistensundersökning från 1989 koncentrerade sig på dokument som oavsiktligt indexerats två gånger då hon menar att indexeringsundersökningar där indexerarna är medvetna om att de medverkar i ett experiment eller undersökning kommer att

³⁵ Leonard 1977, s. 30

³⁶ Markey, Karen 1984. *Interindexer consistency tests: A literature review and report of a test of consistency in indexing visual materials*, s. 156.

³⁷ *Ibid.*, s. 161.

³⁸ *Ibid.*, s. 170-173.

medföra artificiella resultat som inte är jämförbara med verkliga förhållanden, detta då själva medvetenheten om att vara en deltagare i ett experiment påverkar arbetet hos indexerarna. Detta medför att en stor del av de konsistensundersökningar som tidigare genomförts inte har resultat som är tillförlitliga enligt Chan. Hon väljer därför att jämför konsistensen i indexeringen hos MARC-poster hos Library of Congress och bibliotek som inte använder sig av Library of Congress' poster utan istället har valt att indexera själva. 100 poster från samkatalogen OCLC (Online Computer Library Center) valdes ut för undersökningen. I undersökningen jämfördes endast indexering gjord med LCSH (Library of Congress Subject Headings) och endast engelska poster utan CIP-information (Cataloging-In-Publication) användes i studien. Av de hundra paren förekommer fullständig konsistens i 15 av paren och bland dessa beror 40 % på att inga ämnesord har använts. 80 av paren har något eller några gemensamma ämnesord. Endast 5 av paren hade ingen konsistens sinsemellan. Chan menar utifrån dessa resultat att Library of Congress måste bli bättre på att nå ut med sina regler för indexering och föreslår även att systemet behöver struktureras om och förenklas för att konsistensen ska kunna bli högre.³⁹

2.1.5 1990-tal

Mirja Iivonens menar i sin studie från 1990 att den relativt låga konsistens som finns mellan olika indexerares val av indexeringstermer beror på att man har fokuserat på indexeringstermer och inte de koncept som indexerarna har fokuserat på. Hon menar vidare att indexeringsmiljön kan ha inverkan på indexeringen och därmed också på konsistensen. Miljön innefattar ekonomiska, tekniska, juridiska förutsättningar såväl som den kontext av normer och värderingar som organisationen fungerar i. Även organisationens ålder och storlek, inriktningen på dokumentsamlingen, vilka grupper som använder biblioteket och vad de har för önskemål, kan ha inverkan på indexeringen. För att undersöka detta har Iivonen valt att jämföra indexering gjord i olika organisationer. Tio bibliotekarier ingick i undersökningen, fem av dessa arbetade på större forskningsbibliotek och fem på mindre specialistbibliotek i statliga organisationer. Dessa personer fick sedan indexera tio verk fyra gånger med olika förutsättningar. Första indexeringen skedde utan kontrollerad vokabulär, andra indexeringen med en kontrollerad vokabulär, tredje indexeringen skedde med kontrollerad vokabulär, men med instruktionen att bibliotekarierna skulle anpassa indexeringen efter deras bibliotek, fjärde indexeringen skedde med en kontrollerad vokabulär och samma instruktioner som vid den tredje. Efter indexeringen fick bibliotekarierna förklara sina val av termer.

Indexeringskonsistensen var låg vid alla indexeringstillfällen och Iivonen såg inte att de olika situationerna märkbart påverkade resultatet. Större konsistens återfanns som förväntat när fenomenen bakom termerna jämfördes. Den terminologiska konsistensen var vid första indexeringstillfället 5.1 %, vid andra 10.1 %, tredje 5.5 % och fjärde tillfället 11.3 %, genomsnittet låg på 8.0 %. Den konceptuella konsistensen var 18.8 % respektive 23.1 %, 22.7 % och 24.8 % vid de olika tillfällena med ett genomsnitt på 22.4 %. Terminologisk konsistens beräknades dock endast om termerna överensstämde bokstav för bokstav, olika grammatiska eller syntaktiska varianter räknades inte som samma termer. Den låga konsistensen förklarar Iivonen med att det oftast bara var en term som alla indexerare var överens om medan två till tre termer/koncept återfanns hos majoriteten av indexerarna. Även uttömmandegraden av indexeringen varierade där vissa indexerare använde smalare termer än andra och i vissa fall dubbelindexerade med både smalare och bredare termer för att få med fler aspekter av ett ämne. Iivonen menar att det inte finns några åtgärder som skulle kunna motverka låg konsistens utan att man istället ska fokusera på hur återvinningen ska öka trots låg konsistens.

³⁹ Chan, Lois Mai 1989. *Inter-indexer consistency in subject cataloguing*.

De åtgärder som finns skulle minska återvinningen då indexeringen inte skulle kunna anpassas efter olika gruppers behov.⁴⁰

Stubbs, Mangiaterra och Martínez genomförde 1999 en studie där man lät sju bibliotekariestudenter, utan tidigare praktiskt erfarenhet av indexering men som genomgått kurser i ämnet, indexera ett dokument två gånger med hjälp av en tesaurus för biblioteks- och informationsvetenskap, den ena gången utan instruktioner och den andra gången, åtta veckor senare, med skriftliga instruktioner. Deras hypotes om att konsistensen skulle öka vid det andra indexeringstillfället infriades.⁴¹

2.1.6 2000-tal

Kurt Leininger publicerade år 2000 en konsistensundersökning av databasen PsycINFO där han jämförde material som hade blivit indexerat två gånger av misstag. Konsistensen beräknas med hjälp av både Rollings och Hoopers metoder. Leininger menar, som Chan, att konsistens endast kan beräknas korrekt när filer dubbelindexerats av misstag, i annat fall kan materialet bli konstruerat då indexerarna vet att det de indexerar kommer bli extra granskat och resultatet har därför lite likhet med verklig indexering. Resultatet blev att konsistensen med Rollings formel låg på 60.83 % och med Hoopers 50.4 %. Leininger menar att resultaten ligger i linje med tidigare undersökningar.⁴²

Saartis konsistensundersökning av indexering av skönlitteratur är den som ligger närmast vår undersökning. Fem romaner från olika genrer (bl.a. *Anteckningar från ett källarhål* av Dostoyevsky och *Harens år* av Paasilinna) lästes och indexerades av 30 personer. Dessa valdes ut från fem finska folkbibliotek där man valde ut tre låntagare med ett stort intresse för litteratur och tre bibliotekarierna med viss erfarenhet av indexering av skönlitteratur. De fick efter att ha läst böckerna göra abstracts och indexera dem med hjälp av den finska tesaurusen för skönlitteratur, Kaunokki, som Saarti varit med och skapat. Saarti använde den asymmetriska metoden för att räkna ut konsistensen. Sammanlagt gav testpersonerna de 5 romanerna 632 olika indexeringsord. 3.3 % av de använda indexeringstermerna fanns inte i tesaurusen som de avsågs använda. Bibliotekarierna använde 27 % färre indexeringstermer än användarna. Detta kan dels förklaras med att användarna har svårare att identifiera de viktigaste ämnena i romanerna och att de var mindre vana att använda en tesaurus och veta hur specifika de skulle vara. För samtliga var konsistensen 16.1 %, var användarna 12.4 % och för bibliotekarierna 19.9 %. Saarti sluter sig till att anledningarna för den låga konsistensen hos användarna är deras ovana att indexera och använda en tesaurus. Den viktigaste anledningen är dock att varje testperson gjorde sin egen tolkning av romanen utifrån sin egen verklighet och kontext. Lösningen på detta är att man tar ut de tio mest använda indexeringstermerna till ett *typified index* vilket består av de termer som återkommer i de olika gruppernas indexeringar. Saarti menar att ett index gjort av en erfaren indexerare inte skiljer sig nämnvärt från det typifierade indexet. Det ultimata tillvägagångssättet för att få fram detta är att man låter flera personer indexera texter, både professionella indexerare och lekmän. Hur det ska bli praktiskt möjligt diskuteras inte.⁴³

Cecilia Karlsson och Svante Kristenssons uppsats från 2003, *Konsistens vid indexering av skönlitteratur för barn och ungdom*, gör en konsistensundersökning på ett sätt som liknar Saartis undersökning, de låter tio bibliotekarierna som arbetar med barn- och ungdomslitteratur

⁴⁰ Iivonen, Mirja 1990. *Interindexer consistency and the indexing environment*.

⁴¹ Stubbs et. al. 1999. *Internal quality audit of indexing: A new application of interindexer consistency*.

⁴² Leininger, Kurt 2000. *Interindexer consistency in PsycINFO*, s. 5.

⁴³ Saarti, Jarmo 2002. *Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons*.

indexera 15 utvalda skönlitterära barn- och ungdomsböcker. Böckerna indexerades först med fri vokabulär och en andra gång med den nya listan över svenska ämnesord för indexering av barn- och ungdomslitteratur. Båda gångerna fick respondenterna själva välja antalet ämnesord. 7,66 % av ämnesorden vid den andra indexeringen fanns inte med i ämnesordslistan. Antalet ämnesord per bok vid första indexeringen var mellan 26 och 59 med ett medelvärde per bok på 41,13. Konsistensen med Hoopers algoritm var mellan 6,8 % upp till 22,53 % för de olika böckerna, med Rollings algoritm mellan 9,85 % och 35,12 %. Genomsnittet var 11,16 % med Hoopers algoritm respektive 17,75 % med Rollings. Vid andra indexeringen hade antalet termer per bok ökat till ett medelvärde på 50,47 per bok. Konsistensen i procent var mellan 7,53 % och 25,87 % med Hoopers algoritm och mellan 11,25 % och 40,21 % med Rollings algoritm. Genomsnittlig konsistens var 15,51 % med Hoopers algoritm respektive 23,84 % med Rollings. Informanterna skriver i sina kommentarer att arbetet blev lättare vid andra indexeringen och att ämnesordslistan gav stöd i arbetet. Att den andre indexeringen inte innebar en större konsistensökning menar Karlsson och Kristensson inte beror på att informanterna uppfattat innehållet i böckerna på olika sett utan att det snarare är valet av termer när det finns många ord som ligger nära varandra som skapar problem. De menar att det finns problem med ämnesordslistan då det finns många termer som tangerar varandra.⁴⁴

Jesper Nordström gör i sin magisteruppsats en konsistensundersökning av poster i LIBRIS. LIBRIS indexerar med både fri och kontrollerad vokabulär. Undersökning av konsistens görs mellan de poster som representerar samma böcker i olika översättningar och i poster indexerade med fri och kontrollerad vokabulär. Han använder Rollings och Hoopers metoder för att räkna ut konsistensen. Konsistensen var 49 % med Hoopers metod och 57 % med Rollings metod. Han menar dock att av de resultat han fått fram går det inte att dra slutsatser om indexeringskvaliteten och återvinningseffektiviteten i LIBRIS. Han menar också att den låga konsistensen i LIBRIS skulle kunna motverkas om man använde en istället för flera kontrollerade vokabulärer då en kontrollerad vokabulär bland annat har som uppgift att hjälpa användare vid valet av söktermer, något som inte fungerar om det finns flera vokabulärer att välja termer ifrån.⁴⁵

⁴⁴ Karlsson & Kristensson 2003, s. 41-56.

⁴⁵ Nordström, Jesper 2005. *Indexeringskonsistens – En litteraturgenomgång och en undersökning i Libris*.

3. Indexering

*The main purpose of indexing [...] is to construct representations of published items in a form suitable for inclusion in some type of database*⁴⁶

Vid hanteringen av en dokumentsamling, som till exempel ett bibliotek, behöver man en möjlighet till överblick av materialet. Detta kan ske genom att gå igenom hyllorna men vid hanterandet av en större samling behöver man ha någon form av representationer av dokumenten, detta kan ske i en bibliotekskatalog. Här får dokumenten en post som ska representera dokumentet. Författare, titel, utgivningsår anges. Men för att få en närmare förståelse för vad dokumentet handlar om behöver man även en vink om ämnet. Termerna ska även vara sökbara så att man kan söka efter ett visst ämne och få en lista på dokument som tar upp detta ämne.

Vi baserar i stort vårt avsnitt om indexering på indexeringsteoretikern Fredrick Lancasters bok *Indexing and abstracting in theory and practice*, detta då den ger en övergripande bild av indexeringens många aspekter.

Indexeringen måste vara anpassad till den grupp användare som kommer använda katalogen. Olika användare har självklart olika behov och det är logiskt att indexeringstermerna för en bok om psykologi i en databas om psykologi där användarna är väl insatta i ämnet ser annorlunda ut än om samma bok skulle indexeras i en bibliotekskatalog på ett folkbibliotek. Detta kallas "user-centered indexing" och innebär att indexeringen anpassas efter de förväntade förfrågningar som kommer komma från användarna. Lancaster menar att indexerarna måste ta mer hänsyn till användarnas behov och de termer som de kommer att använda sig av.⁴⁷ Indexeringen bör ske av en person som har kontakt med användarna.⁴⁸ Detta för även med sig att indexeraren indexerar termerna efter det som är viktig idag. Då människors tolkning av dokument förändras kommer det även att finnas ett behov av en förändring i representationen av dokumentet.⁴⁹

Indexering består av två steg, konceptuell analys och översättning. I den konceptuella analysen fokuserar indexeraren på dokumentets ämne. Detta är ett identifierings- och tolkningsarbete. Att tolka ett dokument för att göra en allmängiltig representation av dokumentet är en svår uppgift. Man behöver identifiera de ämnen som dokumentet diskuterar, förklarar eller på annat sätt tar upp.⁵⁰ Man kan antingen analysera ämnet utifrån sin egna subjektiva synpunkt, från det man tror var författarens intention eller vad det är troligt att användaren kommer ta fasta på. I skönlitteratur ställs detta på sin spets då dessa kan vara vitt skilda från varandra. Lancaster menar att det är användarnas presumtiva tolkningar av dokumentet som indexeraren ska ta fasta på vid analysen av ämnet.⁵¹ Oaktasamhet i identifiering av ämnen som kan vara av intresse för användarna och missförstånd av ämnet är enligt Lancaster de vanligaste problemen när den konceptuella analysen misslyckas.⁵²

⁴⁶ Lancaster, Frederick W. 1998 s. 1.

⁴⁷ Ibid., s. 9.

⁴⁸ Ibid., s. 10.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid., s. 11.

⁵¹ Ibid., s. 13.

⁵² Ibid., s. 79.

Vid översättning ger man de ämnen man har identifierat i dokumentet indexeringstermer. Dessa kan tas direkt från dokumentet, detta kallas *extraction* eller *derivative indexing*. Eller *assignment indexing* där indexeringstermerna tas från en annan källa som till exempel en ämnesordlista eller en tesaurus eller översätts fritt av indexeraren.⁵³ När man indexerar skönlitteratur använder man sig oftast av *assignment indexing* med en kontrollerad vokabulär. Här är de vanligaste problemen identifiering av den mest specifika termen och användning av fel term på grund av dålig kännedom om ämnet eller slarv.⁵⁴

Det är viktigt att indexeraren har kännedom om ämnets terminologi snarare än kunskap om själva ämnet, detta bland annat för att indexeraren ska kunna identifiera den mest specifika termen. För stor kännedom om ämnet kan medföra att indexeraren gör egna tolkningar som inte författaren kommer fram till. Det viktigaste är dock som sagt att indexeraren har kunskap om användarnas behov då det är dessa som indexeringen skall anpassas efter.⁵⁵

3.1 Exhaustivity/Specificity

Exhaustivity, eller *utömmandegrad*, handlar om antal termer som används. Desto fler ämnen i dokumentet som indexeras desto större utömmandegrad. Valet av indexeringstermer är av stor vikt, här kan man välja att indexera alla de ämnen som tas upp i ett dokument eller fokusera på de mest signifikanta. Detta står i nära relation med *specificitet*, alltså hur djupt och specifikt indexeraren väljer att gå i indexeringen. Specificitet påverkar indexering genom att sätta en gräns för hur specifika sökfrågorna kan vara. En alltför bred indexeringsterm innebär att fler dokument kommer att återvinnas, vissa som kanske bara berör ämnet flyktigt, medan en alltför specifik indexeringsterm kommer att medföra att den som eftersöker dokumentet måste ha en stor ämneskännedom.

Ju fler ämnen som indexeras desto tydligare blir representationen av dokumentet, det finns dessutom fler termer som är sökbara och därmed fler möjligheter för användaren att hitta dokumentet när hon/han söker. Detta kan både vara till fördel och nackdel.⁵⁶ Antalet indexeringstermer är starkt relaterat till recall och precision. Detta innebär att ju fler termer som indexeras desto större chans är det att dokumentet återvinns (högre recall), dock finns det även en stor chans att dokumentet återvinns även när det bara tangerar ett ämne, mer skräp återvinns (lägre precision).⁵⁷ Det optimala förhållandet mellan antalet indexeringstermer och specificiteten är beroende av vad representationen skall användas till.

Enligt indexeringsteoretikern Cutters regler för indexering skall ett dokument indexeras på det mest specifika ämnet. Detta innebär t.ex. att ett dokument om mopeder ska indexeras på just mopeder och inte på fordon. Lancaster menar att det är bättre att indexera ett flertal specificerade ämnen än ett mer generellt som täcker in de mer specifika.⁵⁸ Detta begränsas självklart av hur specifik vokabulären är vid användandet av en kontrollerad vokabulär.

⁵³ Lancaster 1998, s. 14.

⁵⁴ Ibid., s. 79.

⁵⁵ Ibid., s. s. 81-82.

⁵⁶ Ibid., s. 7.

⁵⁷ Ibid., s. 23.

⁵⁸ Ibid., s. 29.

3.2 Kontrollerad vokabulär

En kontrollerad vokabulär är en lista med termer som valts ut på förhand. Den kontrollerade vokabulären kontrollerar vilka synonymter som är lämpliga att använda, vilka böjningar av orden som är lämpliga och i vissa fall visar den relaterade termer. Detta för att motverka att olika indexerare sätter olika termer på samma fenomen och därmed få ett mer unisont index. Den kontrollerade vokabulären kan även bestämma hur specifik indexeringen skall vara genom att dra en gräns i specificitet och också relatera smalare termer till bredare.

3.3 Viktning

För att visa på olika ämnesingångars frekvens i ett dokument eller hur mycket av dokumentet som fokuserar på ett visst ämne kan man vikta indexeringstermerna. Istället för att indexeringstermen får ett binärt värde, alltså antingen relevant eller icke-relevant kan den få ett numeriskt värde som visar hur relevant den är i dokumentet.⁵⁹ Det är främst vanligt i automatiserade system. Då vi inte tar hänsyn till viktning i vår undersökning går vi dock inte närmare in på detta trots att det är en intressant aspekt av indexeringen.

3.4 Konsistens

Consistency eller konsistens som det kallas på svenska är ett centralt begrepp inom indexering. Vid manuell indexering är det av stor vikt att indexeringen sker på ett så objektivt sätt som möjligt, att det är ett arbete som skulle ge samma resultat vem som än genomförde det. Det är ett mätverktyg för att mäta hur väl valet av indexeringstermer stämmer när en text indexerar av olika personer eller av en person vid olika tillfällen. Lancaster menar att "[C]onsistency in indexing refers to the extent to which agreement exists on the terms to be used to index some document"⁶⁰

Detta kan mätas mellan en indexerares prestationer vid olika tillfällen och kallas då *intra-indexing consistency*. Motsatsen, att mäta överensstämmelsen mellan olika indexerings val av termer vid indexering av samma dokument kallas *inter-indexing consistency*.⁶¹

Genom att mäta konsistens kan man dra slutsatser om hur bra olika indexeringsmetoder fungerar, hur bra posten representerar det indexerade dokumentet m.m. Dock måste man ta hänsyn till att konsistensberäkning kan ske på en mängd olika sätt vilket ger mycket varierande resultat, detta beroende på hur man väljer att definiera när en indexering är samma hos två indexerare, måste det vara samma term bokstav för bokstav eller räcker det med att det är samma fenomen man tar fasta på?

Inom humaniora och skönlitteratur är konsistensbegreppet svårare att applicera än i de mer konkreta vetenskaperna som naturvetenskap där det ofta finns en accepterad och standardiserad sanning. Vid indexering av humaniora och skönlitteratur är det öppnare för indexeraren att göra tolkningar av det som är det viktiga i texten. I vissa fall som t.ex. poesi är

⁵⁹ Lancaster 1998. s. 179.

⁶⁰ Ibid., s. 62.

⁶¹ Ibid., s. 62.

tolkningen en central del av själva verket och därmed blir konsistensen lägre.⁶²

Faktorer som påverkar konsistens är enligt Lancaster

1. Antalet termer
2. Användande av en kontrollerad vokabulär eller om termerna tas direct från texten
3. Hur stor och specifik den kontrollerade vokabulären är
4. Ämnet som indexerats
5. Indexeraren
6. Längden på dokumentet som ska indexerats⁶³

3.5 Konceptuell och terminologisk konsistens

Terminological consistency means the stability that exists between a concept and the term [...] that describes that concept.⁶⁴

När man indexerar ett dokument går man som vi tidigare beskrivit igenom flera steg, den viktigaste indelningen är i konceptuell analys, där man identifierar vad dokumentet handlar om, och översättning där man översätter dessa ämnen till indexeringstermer. Då dessa två faser i indexeringsarbetet spelar så stor roll är det självklart att de även har en inverkan på konsistensen. När ett dokument inte återvinns kan felet ligga antingen i identifieringen av ämnet eller en felaktig översättning vid översättningen av fenomenen till indexeringstermer.

Terminologisk konsistens syftar alltså på de ordval som indexeraren gör och inte på vilka fenomen som väljs ut. Terminologisk konsistens kan påverkas av grammatik och val av synonymer. Terminologisk konsistens är lättare att uppnå i de hårda vetenskaperna där det finns inte lika stor konflikt om vad termer egentligen betyder som i de humanistiska vetenskaperna där det är en del av vetenskapen att diskutera termers mening.⁶⁵ Konceptuell konsistens påverkas istället av de fenomen som indexeraren väljer att ta fasta på. När det gäller skönlitteratur ställs detta på sin spets då tolkning av konceptet är en del av läsoplevelsen. Det är lättare att finna konceptuell konsistens är terminologisk, detta visas i både Markeys artikel och de undersökningar som Saarti hänvisar till.⁶⁶

3.6 Indexeringskvalitet, indexeringseffektivitet och indexeringskonsistens

Huruvida indexeringskonsistens är ett bra mått på indexeringskvaliteten är ett omdiskuterat ämne. Det är lätt att tänka att om en grupp indexerare är överens om en indexeringsterm är sannolikheten att även användarna kommer att se denna term som en presumtiv sökterm stor. Dock kan man lätt ifrågasätta detta då indexerarna oftast har en annan bakgrund och därmed ett annat språk än användarna, användarna kommer från alla tänkbara bakgrunder medan de som indexerar är högskoleutbildade bibliotekarier. Lancaster pekar på att det viktigaste inte är att indexerarna är överens sinsemellan utan att de är överens med användarna.⁶⁷ I det traditionella biblioteket gick användarens sökfråga via en bibliotekarie som analyserade

⁶² Saarti 2002, s. 50.

⁶³ Lancaster 1998. s. 65.

⁶⁴ Saarti 2002. s. 50.

⁶⁵ Ibid., s. 51.

⁶⁶ Ibid., s. 51 & Markey 1998.

⁶⁷ Lancaster 1998.

sökfrågan och översatte den i passande termer till bibliotekskatalogen. Numera ligger detta ansvar på användaren.

Man kan på grundval av detta resonera sig fram till att problemet med indexeringskvalitet kontra indexeringskonsistens inte är problemet utan vem indexeringskonsistensen gäller. Leonard kommer i sin undersökning, där han relaterar konsistens till kvalitet, fram till att det finns ett samband mellan kvalitet och konsistens.⁶⁸

Den bästa metoden för att mäta både effektivitet och kvalitet är att sätta det i relation till hur bra dokumenten återvinns. Dock finns det bara ett fåtal undersökningar som gör just detta. Det viktigaste vid indexeringen är trots allt att det indexerade dokumentet återvinns av användaren som vill hitta det.

3.7 Mätning av konsistens

Konsistens mäts för att man ska fastställa hur väl indexeringen överensstämmer mellan en eller flera indexerare vid indexering av samma dokument. Någon konsekvent använd mätmetod finns dock inte utan olika metoder används vilket ger mycket varierande resultat. Skillnader mellan mätmetoderna är dels rent matematiska men också på mer praktiska. De praktiska aspekterna kan gälla de fenomen som indexeras, men även de ordval indexeraren gör, man kan exempelvis göra skillnad på om synonymer räknas, singular/plural med mera, detta är inom terminologisk konsistens. När man tar fasta på fenomenen kallas detta för *concept consistency* eller *konceptuell konsistens*.⁶⁹

Den vanligaste metoden utgår från *consistency pairs* eller *konsistens par*, där konsistensen mäts mellan två indexerare i taget. Man tar antalet termer som indexerare a och b är överens om och delar dessa med det totala antalet termer indexerare a och indexerare b har tilldelat dokumentet, $(AB/A+B)$. Detta upprepas sedan för alla indexerare i studien och en genomsnittlig uträkning av konsistensen får man genom att ta ett genomsnitt mellan alla *consistency pairs*.⁷⁰ Även viktning av olika termer kan tas i beaktande vid mätningen, då vi i vår studie inte kommer fokusera på detta går vi inte närmare in på metoder för detta.

Annat som spelar in är användandet eller ickanvändandet av en kontrollerad vokabulär. Vid användandet av en kontrollerad vokabulär är självklart konsistensen högre.⁷¹ Markey menar i sin artikel att skillnaderna i konsistens i studier av indexering vid användandet av klassifikationssystem är 34 % till 80 % medan det är mellan 4 % och 67 % i studier där indexerarna inte haft en kontrollerad vokabulär. Det som påverkar konsistens är ofta självklara saker som en kontrollerad vokabulär, att indexeraren är insatt i ämnet han/hon indexerar, är van vid att indexera och har lugn och ro.⁷² Markey menar dock i sin artikel som jämför olika verktyg för mätning av konsistens vid indexering att indexerarens kunskap i ämnet inte behöver ha inverkan på konsistensen, i två av de fem undersökningarna som jämför detta finns det en skillnad mellan grupperna medan det i tre inte finns en påvisbar skillnad. Markey sluter sig till att personer som inte är insatta i ämnet de indexerar ger goda

⁶⁸ Leonard 1975.

⁶⁹ Markey 1984. s. 156.

⁷⁰ Lancaster 1998. s. 62.

⁷¹ Markey 1984. s. 161.

⁷² Ibid., 157-161.

resultat om de får klara instruktioner.⁷³

De metoder för mätning av konsistens som är vanligast förekommande är Rollings och Hoppers metoder. Metoderna skiljer sig åt då Rolling väljer att betona att indexeringen skett två gånger genom att multiplicera antalet termer som återfinns hos båda indexerarna med två vilket gör att konsistensnivån vid användandet av Rollings metod bli högre än vid användandet av Hoopers. Dock ger de olika resultaten en fingervisning om på vilken nivå konsistensen ligger. Båda metoderna utgår från konsistenspar där indexeringen jämförs parvis mellan två indexerare. Rolling menar att konsistens undersöker andelen korrekt tilldelade termer mellan två eller flera indexerare med det sammanlagda antalet tilldelade indexeringstermer. Med korrekta termer menas i detta fall de termer som indexerarna är överens om.⁷⁴

Rollings metod utgår ifrån att den procentuella konsistensen för de två indexerarna (C_2) är lika med de termer som indexerare A och B är överens om multiplicerat med 2 ($2c$), dessa delas sedan med det sammanlagda antalet termer som indexerare A och B har tilldelat dokumentet.⁷⁵

$$C_2 = \frac{2c}{a+b}$$

Hoppers metod liknar i mycket Rollings. CP(%) är konsistensen för indexerarparet. A är antalet termer som båda indexerarna i paret använt, M står för antalet termer som endast indexerare M använt och N står för antalet termer som endast indexerare N har använt.⁷⁶

$$CP(\%) = \frac{100A}{A+M+N}$$

Den assymetriska metoden utgår även den från konsistenspar. Man utgår från det antal termer som de två indexerarna är överens om och delar det med respektive indexerares sammanlagda antal använda indexeringstermer. $CT_{1,2}$ står för konsistensen hos indexerare K_1 , $|K_1 \cap K_2|$ för antalet termer som används av både K_1 och K_2 och $|K_1|$ för det sammanlagda antalet termer som K_1 har använt för att indexera dokumentet. Motsvarande uträkning görs sedan för indexerare K_2 . Efter uträkningen av konsistensen för alla indexerare kan en uträkning av genomsnittlig konsistens göras.⁷⁷

$$CT_{1,2} = \frac{|K_1 \cap K_2|}{|K_1|}$$

⁷³ Markey 1984. s. 164.

⁷⁴ Rolling 1981, s. 69ff.

⁷⁵ Ibid., s. 70.

⁷⁶ Leiniger 2000. s. 5.

⁷⁷ Saarti 2000. s. 54.

4. Indexering av skönlitteratur – en historisk genomgång

Den kanadensiska indexeringsteoretikern Clare Beghtol delar in de hittills skapade indexeringssystemen i två huvudkategorier.⁷⁸

1. System som är en, till skönlitteratur, anpassad version av ett generellt system för ickefiktion.
2. System som är speciellt utvecklade för fiktion
 - a) System för identifikation och särskiljande av genrer
 - b) System för enskilda genrer
 - c) System för alla typer av skönlitteratur

Den danska indexeringsteoretikern AnneLise Pejtersen gör en liknande uppdelning dock med vissa skillnader⁷⁹

- a) Universella klassifikationsscheman från början skapade för ickefiktion som anpassas till skönlitteratur.
- b) Speciella klassifikationsscheman skapade för skönlitteratur.
- c) Skönlitteratur organiserad i genrer, baserat på hur läsarna uppfattar specifika karaktärsdrag i romanerna.

Här nedan kommer vi att göra en kronologisk genomgång av några klassificerings-, kategoriserings- och indexeringssystem som har blivit och är viktiga för ämnesområdet och dess utveckling. Efter det gör vi en genomgång av utveckling och dagsläge för indexering av skönlitteratur i Sverige. Vi har valt att presentera de system som återkommit i den litteratur vi använt oss av som källor och de vi har uppfattat som betydelsefulla. Detta gör att vi använder oss av både direkta (upphovsmannens beskrivning av sitt system) och sekundära källor (andra personer inom området som skrivit om redan skapade system).

Det kan komma att uppstå en viss begreppsförvirring när vi i detta stycke även använder begreppen klassificering och kategorisering för att beskriva de system vi skriver om och inte enbart indexering som i resterande uppsats. Anledningen till detta är att vi har valt att använda de ord som används i våra källor och för att de tre orden sitter tätt ihop historiskt sett. Gemensamt för de tre begreppen är att de handlar om att bestämma var och hur man ska organisera och kunna återvinna ett önskat dokument. Vi tenderar att idag ha en klarare uppdelning och betydelse av de specifika orden än hur de användes i ämnets tidigare år. Vi kommer dock vara noga med att specificera vad vi menar vid varje nödvändigt tillfälle så att inga missförstånd uppstår.

Samtidigt som många av de allmänna klassifikationssystem (som fortfarande används idag) började utvecklas i början av det förra sekelskiftet kom även teorier och modeller för kategorisering och klassificering av skönlitteratur fram. Sharon L. Baker och Gay W Shepherd ger en snabb överblick över skönlitteraturens indexeringshistoria i en artikel från 1987 och tar upp fem punkter som var genomgående för många av de viktigaste tidiga

⁷⁸ Beghtol, Clare 1989a. *Access to Fiction: A problem in Classification Theory and Practice. Part I.* s.137.

⁷⁹ Pejtersen & Austin 1983.

teorierna och systemen.⁸⁰ Av de här fem principerna är de tre första fortfarande aktuella och kan tas för allmänt erkända medan de två sistnämnda är mindre allmängiltiga och har praktiserats/praktiseras i mindre skala.

1. Klassifikation av skönlitteratur ska göra det lättare för låntagarna att hitta den slags litteratur de vill ha. Klassifikationssystemet skulle utformas för att kunna användas av folk som strövade omkring bland hyllorna på jakt efter något att läsa.

2. Läsare är komplicerade varelser och de väljer litteratur på många olika sätt, det går inte att förutsätta att det är någon enstaka dimension av verket som de gör sitt val på grund av. Därför ska många metoder för indelning användas för att hjälpa läsaren. De här tidiga systemen föreslog minst fyra sätt att indela skönlitteratur

a) övergripande ämne, t.ex historier från andra världskriget

b) genre t.ex. deckare

c) form, t.ex. noveller

d) litterär kvalitet, t.ex. seriös samtida litteratur

3. Klassifikation ska göra det möjligt för läsaren att hitta författare den annars skulle förbise. W.A Borden som la fram ett klassifikationssystem för skönlitteratur 1909 ansåg att biblioteksbesökarna i första hand valde bestsellers och böcker de hade fått information om från t.ex. reklam, genom att ämnesordsindexera skulle man hjälpa låntagarna att nå litteratur de annars skulle ha missat.

4. Skönlitteratur av olika slag ska inte skiljas från varandra, all skönlitteratur ska ställas i alfabetisk ordning

5. Böcker av samma författare ska inte skiljas från varandra i olika hylluppställningar.

4.1 System för klassifikation och indexerings av skönlitteratur

4.1.1 DDC3

1933 lanserade Haigh ett klassificeringssystem för skönlitteratur, DDC3, på centralbiblioteket i Halifax, Storbritannien. Systemet byggde på det redan existerande klassifikationssystemet DDC och Haigh indexerade runt 5000 romaner med sin variant utvecklad för skönlitteratur. Haigh använde förmodligen 1888 års version av DDC även om senare versioner då fanns att tillgå. Böckerna skulle sorteras på hyllorna efter klassifikationen men systemet innehöll även ett katalogsystem med ett index.⁸¹ Enligt Beghtol är det (vad hon vet) det enda kända exemplet på ett indexeringsystem för skönlitteratur som är byggt på ett redan existerande generellt system.⁸² Pejtersen och Austin kritiserar Haigh för att ha gjort ett system som är motsägelsefullt, där man blandar vedertagna genrebeteckningar och för ändamålet uppfunna ämneskategorier utan en känd hierarki, att gränserna mellan olika ämnen är suddiga och att det lämnar mycket åt den enskilda katalogisatören att själv bestämma.⁸³ Beghtol håller i stort inte med om Pejtersen och Austins kritik men ser andra problem med Haighs modell, bland annat hans val av en mer än 40 år gammal upplaga av systemet som gör att mycket som har

⁸⁰ Baker, Sharon L. & Shepherd, Gay W. 1987. *Fiction classification Schemes: The Principles behind Them and Their success* s. 246f.

⁸¹ Beghtol 1989a. s.137.

⁸² Ibid.

⁸³ Pejtersen & Austin 1983. s.231.

hämt sedan dess blir svårt att indexera. Beghtol tycker dock att Haighs system överlag var ett bra och värdefullt försök att anpassa ett redan skapat system efter skönlitteraturens förutsättningar.⁸⁴

4.1.2 A.J Wells system

1934 kritiserade A.J Wells Haighs schema och ansåg att det var för detaljerat. Som alternativ gjorde han ett eget system bestående av sex huvudkategorier som böckerna skulle ställas upp på hyllorna efter. De sex kategorierna var "Stories of Domestic Life", "Adventure Stories, including sea stories, Air Stories, Western Stories, War Stories and Spy Stories", "Detective and Mystery Stories, including Ghost Stories", "Humorous Stories", "Historical Fiction" och "Miscellaneous Short Stories".⁸⁵ 1938 utvecklade E.V Corbett Wells system genom att utöka genrerna till åtta stycken och han gick ifrån Wells idé om att fysiskt sortera dem efter genre utan ville bibehålla den alfabetiska ordningen och istället markera genreindelningen genom ett bokstavssystem på bokryggarna.⁸⁶

4.1.3 L.A Burgess system

Burgess la fram två för hylluppställning avsedda system under 1930- och 1940-talet. Det första kom 1936 och var ett hierarkiskt uppbyggt system baserat på decimalprincipen. Klasserna representerar en blandning av genrer och litterära stilar. Förutom att sortera skönlitteraturen efter ämnen hade Burgess även ett system för att se litterär värdering av romanerna. Han hade fyra nivåer, från högklassig litteratur till låg, mekaniserad och kommersiell litteratur. Det senare systemet var enligt Pejtersen och Austin till för att bibliotekarierna skulle kunna styra läsarna mot antingen litteratur som värderades högre än den tidigare lästa eller annan litteratur på samma nivå som den önskade eller tidigare lästa.⁸⁷ Värderingssystemet var alltså inte till för låntagarna även om nivåerna enligt Kristensson och Karlsson antecknades på insidan av bokpärmarna.⁸⁸

Burgess andra system la han fram 1943 och det var inte hierarkiskt uppbyggt men bestod av 27 olika klasser som både var olika genrer och specifika, framträdande drag i romanerna. I det här systemet använde Burgess 5 klasser för att beskriva författarens avsikt

1. Underhållning och eskapism
2. Utmaning av läsaren i form av kritik av livet eller allmänna värderingar
3. Utbildning för medborgarskap
4. Med sociala avsikter i sådan utsträckning att skildringen blir tendentiös
5. Litterär eller estetisk betydelse

Även i det här systemet använde sig Burgess av öppen och dold klassifikation, alltså ett system öppet för låntagarna och bibliotekarierna och ett dolt för låntagarna, bara till för bibliotekarierna, ämneskategorierna är precis som i hans första system här öppna medan beskrivningarna av författarens åsikt snarare skulle användas som en dold rekommendation för bibliotekarierna.

⁸⁴ Beghtol 1989a s.137.

⁸⁵ Andersson, Rolf & Holst, Erik 1995. *Har Ni någon bra kärleksroman?: En studie av indexering av skönlitteratur vid stadsbiblioteken i Malmö och Mölndal.* s. 11.

⁸⁶ Karlsson & Kristensson 2003. s. 33.

⁸⁷ Pejtersen & Austin 1983. s.232.

⁸⁸ Karlsson & Kristensson 2003. s.34.

4.1.4 FCS Fantasy Classification Scheme

1952 la A. Cameron fram sitt för katalogbruk anpassat klassifikationssystem för genren Science Fiction. Systemet var hierarkiskt uppbyggt och baserat på decimalprincipen. Camerons system hade två ben att stå på, det ena var att ämnesbestämma aktuella verk och det andra var att ge en "Literary Information Profile" till verken. Varje verk fick två koder, en numerisk för att beskriva innehållet och en alfabetisk för att beskriva ett par relevanta attribut i texten och här räknas både ämnesrelaterade och andra attribut.⁸⁹ Den numeriska koden består av tal mellan 0 och 100 där skiljetecken som parentestecken, kolon, punkter och plustecken visar relationerna mellan de olika ämnena. Den "Literary Information Profile" som Cameron skapat består av sex huvudkategorier som beskriver olika delar av bokens karaktär.⁹⁰

- a) Verkets längd
- b) Typ av handling
- c) Läsupplevelse
- d) Var betoningen i boken ligger
- e) Övernaturliga element i boken
- f) Övrigt av intresse

Beghtol kritiserar systemet för att vara alltför klumpigt och komplicerat att använda och för att ordningen för decimalkoderna är oklar. Men i stort ser hon det som ett ambitiöst projekt med bra initiativ.⁹¹

4.1.5 Problem Child

Robert Walker lade 1958 fram den första kända modellen för att indexera all skönlitteratur i samma system och få med alla dess dimensioner. Tidigare hade, som vi nämnt, modellerna tagit hand om olika genrer och skönlitteraturen blev uppdelad mellan många olika system. Walker namngav inte sitt system utan namnet togs istället från den artikel som Walker lade fram sina teorier i. Walker använde sig av ett facetterat indexeringssystem och låg nära den indiske indexerings- och klassifikationsteoretikern Ranganathans tidigare modeller med facetterad klassifikation.⁹²

Walkers system bestod av tre fasetter med underkategorier.

- författare: personlighet, språk och litterär tradition
- typ av berättelse: litterär form såsom novell, prosastil och handling
- ämne: tema, miljö och personer.

Utifrån sin grundmodell utvecklade han sitt system för att det skulle komma närmare Ranganathans PMEST-formel (PMEST står för Personality, Matter, Energy, Space och Time) med en underkategori inom fasetten M med en underordnad PMEST-formel.⁹³

⁸⁹ Beghtol 1989a s. 138.

⁹⁰ Karlsson & Kristensson 2003. s.34.

⁹¹ Beghtol 1989a s. 138.

⁹² Ranganathan har inspirerat om inte alla så de flesta indexeringssystem för skönlitteratur som skapats, Walker är dock en av de som tydligast tagit intryck av Ranganathan och då särskilt hans PMEST-modell.

⁹³ Beghtol 1989b. *Access to fiction: A problem in classification theory practice. Part II.* s.21.

Modellen har inte varit utsatt för några större utvärderingar enligt Beghtol men den ska ha använts praktiskt på det bibliotek i Scotland som Walker tjänstgjorde vid.⁹⁴

4.1.6 *Analysis and Meditation of Publications (AMP)*

På 70-talet utvecklar AnneLise Pejtersen sitt indexeringsystem *Analysis and Meditation of Publications* i Danmark. AMP har ett tydligt användarperspektiv och utvecklades efter att runt 300 låntagare hade intervjuats. Syftet var att få fram hur låntagarna frågade efter litteratur och att deras omedvetna klassifikationer skulle framträda.⁹⁵ Pejtersen kritiserade tidigare indexeringsystem och hävdar att upphovsmakarna litat för mycket till sitt eget tyckande, att genreindelningen felaktigt har setts som en tillräcklig uppdelning, att man inte tagit hänsyn till hur komplex själva frågan efter litteratur är när ämnet bara är en av flera möjliga ingångar till ett verk och att man inte förstått konflikten mellan en användares mångbottnade och mångfacetterade behov och mellan den endimensionella hylluppställningen.⁹⁶

AMP består av fyra kategorier som Pejtersen kallar dimensioner men som påminner mycket om det mer använda begreppet fasetter.

Dimension 1: ämne

- a) aktivitet och händelseförlopp
- b) psykologiskt händelseförlopp/psykologiska beskrivningar
- c) sociala relationer

Ämnet i romanen: vad det handlar om

Dimension 2: ram

- a) tid: dåtid, nutid, framtid
- b) plats: geografisk, social miljö, yrke

Den tid och plats författaren har valt att förlägga sitt verk till.

Dimension 3: författarens avsikt

- a) känslomässig upplevelse
- b) insikt och information

Författarens attityd gentemot ämnet. De idéer och känslor författaren vill förmedla till sina läsare.

Dimension 4: tillgänglighet

- a) läsbarhet
- b) fysiska egenskaper

Kvaliteten på kommunikationen mellan författaren och läsaren, det vill säga egenskaper hos texten som försvårar eller underlättar sådan kommunikation, som språkets svårighetsgrad, typografi etc.⁹⁷

Modellen är enligt Pejtersen och Austin inte en modell för hylluppställning och det är också upp till folkbiblioteken själva att avgöra hur långt i indexeringen de vill gå och även förändra dimensionerna och underfasetterna efter sina egna behov.⁹⁸

Beghtol har kritiserat systemet för att vara varken ett indexeringsystem eller ett klassifikationssystem utan istället snarare ett verktyg för att skriva annotationer.⁹⁹

⁹⁴ Beghtol 1989b. s. 22.

⁹⁵ Pejtersen & Austin 1983. s. 233.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid., s. 234.

⁹⁸ Pejtersen & Austin 1983 s. 234.

4.1.7 Experimental Fiction Analysis System (EFAS)

Clare Beghtol har inte bara kritiserat utan även skapat ett eget klassifikationssystem. Begthols system heter *Experimental Fiction Analysis System* (EFAS) och är såsom de flesta system vi tar upp här ett fasetterat klassifikationssystem och består av fem dimensioner:

- personligheter, varelser som existerar, handlar eller uppträder inom det litterära verket
- tilldragelser, verkliga eller påhittade, som förekommer i verket
- platser, verkliga och påhittade
- tid
- övrigt¹⁰⁰

Enligt Beghtol har facklitteraturen närmast sig skönlitteraturens mer berättande text och det gör att det för forskare och studenter blir alltmer intressant att utifrån olika ämnen studera även skönlitteratur, därför är EFAS utvecklat främst för forskningsbibliotek och studenter som vill och behöver använda skönlitteraturen som ett komplement till facklitteraturen. Framväxten av en allt större tvärvetenskaplig forskning har också gjort behovet större att kunna nå material från andra forskningstraditioner än de man själv är en del av.¹⁰¹

Beghtol gick systematiskt till väga när hon skulle skapa sitt system, hon lät indexera science fictionromanen *The Left Hand of Darkness* skriven av Ursula K. Le Guin genom fem existerande system. De hon valde var Haighs system byggt på DDC, *problem Child* av Walker, Pejtersens AMP-system, FCS (*Fantasy Classification Scheme*) av Cameron och *Classification for Science Fiction* av Croghan.¹⁰² Syftet med indexeringarna var att ta reda på vilket system hon fann mest användbart och relevant. Hennes slutsats var att Walkers *Problem Child* var det som gav mest uttömmande svar men hon riktade allmän kritik mot alla systemen för att de missade vissa detaljer och att det var svårt att följa instruktionerna i indexeringssituationen.¹⁰³

Beghtols utgångspunkter är att vi inte kan prata om vad ett dokument handlar om för att det är för subjektivt för ett indexeringssystem vars tanke är att vara allmängiltigt och kunna användas av ett flertal olika individer. Istället ska systemen fokusera på vad böckerna innehåller för att skapa den objektivitet som krävs. EFAS är inget hylluppställningssystem utan är enbart tänkt för databassökningar.

4.2 Utvecklingen i Sverige

Som källa i det här stycket har vi använt oss främst av Karlsson och Kristenssons magisteruppsats som i sin tur bygger på uppgifter som framkom på konferensen *Indexera mera!* som anordnades av svensk biblioteksförening 2002.¹⁰⁴ Anledningen till att vi har nödgats använda en magisteruppsats som huvudsaklig källa (och dessutom sekundär) är alltså att det inte finns några för oss möjliga andra källor eftersom vi är inte kunnat medverka på de konferenser som redan varit och därför är i behov av tryckt material. I övrigt använder vi oss

⁹⁹ Beghtol 1989b. s.23.

¹⁰⁰ Beghtol, Clare 1994. *The classification of fiction: the development of a system based on theoretical principles*, s. 158.

¹⁰¹ Ibid., s. 36.

¹⁰² det sistnämnda systemet är det enda som inte presenteras närmare i den här uppsatsen.

¹⁰³ Andersson & Holst 1995. s. 20.

¹⁰⁴ Karlsson & Kristensson 2003. s. 38.

av förordet och inledningen i *Att indexera skönlitteratur – handledning* utgiven av Svensk Biblioteksforening 2004.¹⁰⁵

Utvecklingen i Sverige har influerats mycket av arbetet i resterande nordiska länder och det har även förekommit mycket nordiskt samarbete inom ämnet. Speciellt Danmark har legat långt framme och influerat sina grannländer, Pejtersens AMP-modell ligger enligt Karlsson och Kristensson till grund för det allra mesta arbetet som gjorts i Sverige på området. I Norge påbörjades ett projekt i slutet av 1970-talet med syftet att sammanställa en nordisk tesaurus, byggd på Pejtersens teorier. Enligt en utvärdering skedd i Finland 1981 favoriserades realistisk prosa framför symbolistiskt och psykologiskt berättande i tesaurusen men att funktionsnivån ändå var hög.¹⁰⁶

I Finland gick arbetet med indexering av skönlitteratur via en gemensam tesaurus för skön- och facklitteratur som färdigställdes 1994, den visade sig dock inte vara lämplig för skönlitteratur som istället fick en ämnesordlista som senare utvecklades till tesaurusen *Kaunokki*. Tesaurusen fick kritik för sina brister i hur skönlitteratur för barn indexerades vilket ledde till att den vidareutvecklades, på 90-talet utvecklades även en finlandssvensk variant döpt till *Bella*¹⁰⁷ det fanns idéer om att Bella helt enkelt skulle tas över av svenska folkbibliotek men projektet lades ned med motiveringen att ett indexeringssystem utvecklas i en specifik kontext inte lämpar sig för att importeras till en annan.¹⁰⁸

Lars-Olof Hansson gjorde 1991 i en förstudie till en allmän svensk tesaurus, ämnad för både fack- och skönlitteratur, dock ansågs projektet för dyrt och det blev ingen nationell tesaurus då.¹⁰⁹ Istället har indexeringssystem för skönlitteratur i Sverige skapats på ett flertal platser, främst på olika bibliotek som ville tillfredställa sina egna behov av att återfinna skönlitteratur genom ämnen. Det har varit mindre system som på olika sätt varit anpassade för ett specifikt bibliotek eller mindre sammanhang och de 2 nuvarande ämnesordlistorna för skönlitteratur (en för vuxen och en för barn och ungdom) som gavs ut av svensk biblioteksforening 2004 är de första som är tänkta och använda på nationell basis.

Bland tidigare system för skönlitteratur för vuxna kan nämnas ämnesordlistan *Edvin* som Mölndals stadsbibliotek byggt upp med start i början av 90-talet, *Tesaurus för indexering av skönlitteratur* som gjordes som specialarbete på BHS av Eiler Jansson och Bo Södervall, *Skattkammaren* som var Majvor Wahlfrids specialarbete på BHS, *Skattkammaren* som gjordes på pedagogiska centralen i Malmö av Lena Arbolerius et. al. och Stockholms stadsbiblioteks ämneskatalog. Dessa tillsammans med den finlandssvenska *Bella* ligger till grund för de nuvarande ämnesordlistorna (se nedan)¹¹⁰

För barn- och ungdomslitteratur var de mest omfattande ämnesordlistorna *Svenska barnboksinstitutets ämnesordlista*, *Stockholms stadsbiblioteks ämnesordlista för barn- och ungdomslitteratur*, *Kompass i bokskogen* (Sveriges Allmänna Biblioteksforenings barn- och ungdomskommitté, utg. av BTJ) och *Skattkammaren* från pedagogiska centralen i Malmö.¹¹¹

¹⁰⁵ Svensk biblioteksforening 2004.

¹⁰⁶ Karlsson & Kristensson 2003. s. 38

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ Ibid., s. 39.

¹⁰⁹ Ibid., s.38f.

¹¹⁰ Svensk biblioteksforening 2004. s.9.

¹¹¹ Ibid.

4.3 Nuvarande indexering av skönlitteratur

1999 sammankallade Lena Lundgren (länsbiblioteket i Stockholm) och Pia Leth (Kungliga biblioteket) bibliotekarier med intresse för indexering av skönlitteratur. Mötet resulterade i att en arbetsgrupp skapades inom Svensk Biblioteksforening. Arbetsgruppens mål var att sammanställa ämnesordslistor för skönlitteratur, uppdelat i en lista för barn och ungdom och en för vuxenlitteratur. Syftet med projektet var enligt Svensk Biblioteksforening att ”ge ett instrument för en mera professionell, enhetlig och rationell indexering för att underlätta sökandet efter och identifieringen av skönlitteratur i bibliotekskataloger och databaser.”¹¹² Målsättningen var att sammanställa två ämnesordslistor, en för skönlitteratur för vuxna och en för skönlitteratur för barn och ungdom, man hade också som målsättning att göra en gemensam handledning för de båda listorna.

Ämnesordslistorna är uppbyggda som fasetter, med utgångspunkt i Ranganathans indexeringsmodeller från 50-talet. De två listorna är uppbyggda på liknande sätt men med några skiljande punkter. Listan för skönlitteratur för vuxna är uppbyggd kring 6 huvudfasetter som sedan är uppdelade på 22 underliggande grupper.¹¹³

- a) Genre
- b) Tid
- c) Plats
- d) Ämne
- e) Person
- f) Form

Huvudfasetterna är markerade med romerska siffror medan undergrupperna är markerade med arabiska, detta är för att undergrupperingarna ska kunna återfinnas utan nödvändigtvis behöva kopplas till huvudfasetterna.¹¹⁴

Listan för barn och ungdomslitteratur har fem huvudfasetter och 18 undergrupperingar.¹¹⁵

- I) Genre och Form
- II) Tid
- III) Plats
- IV) Ämne
- V) Person

I handledningen som i tryckt form utkom 2004 uppges att målgrupperna är ”vanliga biblioteksbesökare, såväl vuxna som barn och ungdomar, studenter, forskare liksom självfallet bibliotekspersonal. Tyngdpunkten är dock lagd på de ickeprofessionella användarnas behov.”¹¹⁶

Arbetet i specialgruppen för vuxenlitteratur kom igång under hösten 2001, gruppen för barn- och ungdomslitteratur startade något senare. Resultatet kom i tryckt form 2004 i form av en ämnesordlista för vuxenlitteratur, en för barn- och ungdomslitteratur och en handledning.

¹¹² Svensk biblioteksforening 2004. s.8.

¹¹³ Ibid., s.10.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid., s. 11.

¹¹⁶ Ibid., s. 8.

En provindexering utfördes hösten 2002 för vuxenlitteraturlistan, barn- och ungdomslistan har inte fått någon officiell provindexering, dock har Svante Kristensson och Cecilia Karlsson gjort en granskning av barn- och ungdomslistan i sin magisteruppsats vid BHS.¹¹⁷

Tanken är att det ska ske en utveckling av ämnesorden med tiden och systemet är till stor del skapat av ord som redan använts som ämnesord i tidigare system, det gör att grupperna är olika stora, att udda ord finns med och att ord saknas. Listorna är uppbyggda kring behov som har existerat eller som existerar i nuläget men är uppbyggt så att det finns utrymme för utveckling.

2005 skapades *Svensk Biblioteksförnings redaktionskommitté för indexering av skönlitteratur*, den tog över efter *Specialgruppen för indexering av skönlitteratur* och dess uppgift är att dels förvalta de nuvarande listorna och dels att uppdatera dem kontinuerligt. Bibliotek är välkomna att föreslå ämnesord som de tycker saknas och uppdateringen sker i digital form och finns att nå via Svensk Biblioteksförnings hemsida.¹¹⁸

¹¹⁷ Karlsson & Kristensson 2003

¹¹⁸ Svensk Biblioteksförning <http://www.biblioteksforeningen.org>.

5. Empiri

Vi har valt att göra en indelning av de ämnesord som respondenterna valt i tre grupper. Grupperna är form och språk som innehåller litterär genre och språk, manifest nivå som innebär det konkreta som finns att läsa i texten, en motsvarighet till denotativ, och latent nivå som är en motsvarighet till den konnotativa nivån, det som finns att läsa mellan raderna. Detta utgår från vår tolkning av texterna och självklart finns det olika åsikter av vad som är uttalat och outtalat i texten, vi väljer att göra en tolkning där det som inte går att direkt utläsa ur texten räknas som latent. Vilken respondent som har valt indexeringstermen anges efter ordet i parentes. Då materialet är relativt litet väljer vi att presentera alla svar vi fått.

Här i empirin redovisar vi inte ämnesorden utan de finns sorterade i analysdelen, i detta avsnitt fokuserar vi på att presentera respondenterna och deras intervjuer som vi presenterar i ett intervjureferat sorterat kring ämne.

5.1 Presentation av respondenterna

5.1.1 Användarna

Respondent 1: kvinna, 19 år, nuvarande sysselsättning är att skriva låtar, har genomgått gymnasieutbildning, tidigare yrkeserfarenhet har varit inom äldreomsorg. Gav i genomsnitt 2.75 indexeringstermer per text varav 10 (90.90...) representerade den latent nivå och 1 (09.09...) den manifesta nivå.

Respondent 2: man, 24 år, går psykologprogrammet, har tidigare pluggat bl.a. astronomi, marinbiologi, statsvetenskap och psykologi. Har arbetat med lagerarbete och kört taxi. Gav i genomsnitt 4.5 indexeringstermer per text varav 2 (11.11 %) representerade språk och form, 6 (33.33 %) representerade den manifesta nivån och 10 (55.55 %) representerade den latent nivå.

Respondent 3: man, 47 år, jobbar med IT, akademisk utbildning som geotekniker, har haft samma arbete de senaste 20 åren. Gav i genomsnitt 4.5 indexeringstermer per text varav 2 (11.11 %) representerade språk och form, 6 (33.33 %) representerade den manifesta nivån och 10 (55.55 %) representerade den latent nivå.

Respondent 4: kvinna, 51 år, arbetar som systemspecialist, tidigare yrken är sjuksköterska, narkosköterska, mentalskötare, vårdbiträde, sekreterare. Utbildad till sjuksköterska, och har sammanlagt fyra års högskolestudier. Gav i genomsnitt 4 indexeringstermer per text varav 1 (6.25 %) representerade språk och form, 15 (93.75 %) representerade den manifesta nivån och inga ord representerade den latent nivå.

Respondent 5: kvinna, 34 år, utbildad bildlärare, arbetat som det i 8 år, har tidigare arbetat inom vården. Gav i genomsnitt 4.25 indexeringstermer per text varav 2 (11.77 %) representerade språk och form, 8 (47.06 %) representerade den manifesta nivån och 7 (41.18 %) representerade den latent nivå.

Respondent 6: kvinna, 19 år, nuvarande sysselsättning är att läsa allmänna ämnen på folkhögskola, tidigare gymnasieutbildning. Gav i genomsnitt 4.75 indexeringstermer per text

varav 7 (36.84 %) representerade språk och form, 1 (5.26 %) representerade den manifesta nivån och 11 (57.90 %) representerade den latenta nivån.

Respondent 7: man, 51 år, yogalärare, gått på konstfack i Oslo, sysslat med yoga sen 1978, ringa yrkeserfarenhet inom andra områden. Norska som modersmål. Gav i genomsnitt 2.75 indexeringstermer per text varav 1 (9.09 %) representerade språk och form, 3 (27.27 %) representerade den manifesta nivån och 7 (63.64 %) representerade den latenta nivån.

Respondent 8: man, 56 år, universitetslärare inom socialt arbete, ca 500 högskolepoäng inom vård m.m. Tidigare arbeten har varit vårdbiträde, arbetsledare inom omsorg och som lärare. Gav i genomsnitt 4.5 indexeringstermer per text varav inga termer som representerade språk och form, 2 (11.11 %) representerade den manifesta nivån och 16 (88.89 %) representerade den latenta nivån.

5.1.2 Indexerarna

Indexerare 1

Indexerare 1 består av två indexerare från BTJ, detta då det var deras önskemål att endast ge ett svar på indexeringen från BTJ. I intervjuerna skiljs dock dessa två åt som Indexerare 1:1 och Indexerare 1:2.

Indexerare 1:1: man, 63 år. Utexaminerades från biblioteksskolan i Solna 1969. Har indexerat skönlitteratur på BTJ sen början av 1990-talet.

Indexerare 1:2: kvinna, 55 år. Utexaminerades som bibliotekarie vid Borås 1976. Har arbetat på BTJ sen 1978 och indexerat skönlitteratur sen 1991.

Tillsammans gav de i genomsnitt 5.75 indexeringstermer per text varav 8 termer (34.78 %) representerade språk och form, 13 termer (56.52 %) representerade den manifesta nivån och 2 (8.69 %) representerade den latenta nivån.

Indexerare 2: kvinna, 53 år. Arbetar på Stockholms Stadsbibliotek. Har indexerat skönlitteratur sen 1990. Examineras från BHS i Borås 1979. Gav i genomsnitt 1.5 indexeringstermer per text (kunde inte indexera Gul Fisk) varav inga termer representerade språk och form, 6 termer (100 %) representerade den manifesta nivån och inga termer representerade den latenta nivån.

Indexerare 3: man, 32 år. Arbetar på Malmö Stadsbibliotek. Har indexerat skönlitteratur sen 2004. Examineras 2000 från Lunds universitet. Gav i genomsnitt 3 indexeringstermer per text varav inga termer representerade språk och form, 7 termer (58.33 %) representerade den manifesta nivån och 5 (41.67 %) representerade den latenta nivån.

Indexerare 4: kvinna, 60 år. Arbetar på Mölndals Stadsbibliotek. Har indexerat skönlitteratur sen ungefär 1992. Examineras från Borås 1975. Gav i genomsnitt 6.25 indexeringstermer per text varav 1 term (4 %) representerade språk och form, 15 termer (60 %) representerade den manifesta nivån och 9 (36 %) representerade den latenta nivån.

5.1.3 Bibliotekarierna

Bibliotekarie 1: kvinna, 54 år. Arbetar på ett stadsdelsbibliotek i en förort till Göteborg. Examineras från Borås 1976. Gav i genomsnitt 2.25 indexeringstermer per text varav inga termer representerade språk och form, 9 (100 %) representerade den manifesta nivån och inga termer representerade den latenta nivån.

Bibliotekarie 2: man, 36 år. Arbetar på ett stadsdelsbibliotek i en ytterförort till Göteborg. Examineras från BHS 1997. Gav i genomsnitt 9.75 indexeringstermer per text varav 4 termer (10.26 %) representerade språk och form, 27 termer (69.23 %) representerade den manifesta nivån och 8 (20.51 %) representerade den latent nivå.

Bibliotekarie 3: kvinna, 27 år. Arbetar på ett stadsdelsbibliotek i innerstaden i Göteborg. Examineras från BHS i Borås 2005. Gav i genomsnitt 3.25 indexeringstermer per text varav 2 termer (15.39 %) representerade språk och form, 5 termer (38.46 %) representerade den manifesta nivån och 6 (46.15 %) representerade den latent nivå.

Bibliotekarie 4 kvinna, 59 år. Arbetar på ett stadsdelsbibliotek i en förort till Göteborg. Examineras från Borås 1972, är inte helt säker på årtalet. Gav i genomsnitt 2.75 indexeringstermer per text varav inga termer representerade språk och form, 9 termer (81.82 %) representerade den manifesta nivån och 8 (18.18 %) representerade den latent nivå.

5.2 Intervjuer

5.2.1 Indexerarna

Alla de indexerare som deltog i studie har en bakgrund i humanistiska ämnen, fokus ligger på språk, litteraturhistoria/litteraturvetenskap och historia. Ingen av dem har haft något annat yrke än bibliotekarie under en längre period, det enda som förekommer är kortare anställningar som ferie- och extraarbete. Arbetsuppgifterna varierar mellan de som är knutna till folkbibliotek och de som arbetar på BTJ. Indexerarna på folkbibliotek har alla informationspass, ytterligare arbetsuppgifter är inköp och katalogisering. De två indexerare som är anställda på BTJ är katalogisatörer. Fyra av de fem indexerarna var yrkesverksamma när indexering av skönlitteratur gjorde sitt inträde i biblioteksvärlden i början av 1990-talet, det var också då de började indexera skönlitteratur, undantaget är Indexerare 3 som examinerades 2000. Ingen av dem indexerar facklitteratur i sitt dagliga arbete. De indexerar några timmar i veckan, från 2 timmar till 10-12 timmar. Ingen av dem har fått någon utbildning i indexering, de framhåller att de har lärt upp sig själva.

Nej, det har vuxit fram vart efter. Jag har utbildat mig själv.
(Indexerare 2)

Nej, det är vi som är utbildarna. Nej men vi började här, det är ju längesedan nu, 92 eller 94 eller något sånt, en kollega och jag att indexera. Det var i samband med att vi datoriserade bokbeståndet. Så började vi treva oss fram och ja, vi är självlärda. Sen, allt eftersom, så har vi ju läst en del litteratur men det var inte så att vi läste på och sen började vi jobba utan vi började jobba och sen läste vi och sen så har vi fortsatt så.
(Indexerare 4)

Kontakten med användarna varierar. BTJ har ingen naturlig daglig kontakt med biblioteksanvändarna, till skillnad från indexerarna som är knutna till folkbibliotek som alla har daglig kontakt med användarna genom bland annat informationspassen. Responsen från de som använder systemen varierar också, de indexerare som är knutna till folkbibliotek får respons från bibliotekarier och användare medan indexerarna på BTJ uppger att de inte får någon respons alls eller ringa.

Det är väldigt sällan det är några synpunkter på hur vi indexerar. Det är något enstaka fall. När någon har haft någon synpunkt, då har det kanske varit av datateknisk karaktär.
(Indexerare 1:2)

Inte speciellt ofta kan jag direkt påstå. Det som händer ibland är ju om man får frågor från besökarna på saker som man inte har tänkt på och om man söker på det så får man inte upp något. Så kanske man ändå vet att det finns böcker och då tar man ju in dom böckerna och så lägger man in något ämnesord till. Men det är väl det i så fall. Det är i kontakten med användarna som man upptäcker att man gjort fel.
(Indexerare 3)

Jag frågar vad de tycker, ”tycker du att det här är bra?” Men när folk letar efter saker så berättar vi hela tiden hur de kan söka. Att de kan använda ämnesord på olika sätt. Ibland så ser man ju när de frågar efter någon konstig bok som står i magasinet att enda sättet de kunnat hitta den har varit via ämnesorden.
(Indexerare 4)

Ja, hela tiden. Och det är ju det som är poängen tyckte vi när vi gjorde Edvin. Det var utifrån användarnas frågor som hela det här systemet växte fram. Alla orden finns belagda i böcker och när vi har valt ord så har vi valt ord som en låntagare använder.
(Indexerare 4)

Alla har i princip samma tillvägagångssätt när de får en bok som skall indexeras. De börjar med att läsa eventuell baksidestext, läsa lektörsomdömet från BTJ och eventuellt andra poster om samma bok.

Om jag börjar från början så försöker jag skaffa mig en uppfattning om boken, genom att till exempel läsa baksidestexten, har man tid går man ut och kollar någon recension. Sen ser man om man hittar några viktiga saker att gå på.
(Indexerare 3)

Ja, i bästa fall har jag läst boken men det är inte så ofta. Jag läser på baksidan, jag läser BTJ:s recension. Räcker inte det letar jag vidare och ser om jag hittar mer som är skrivet om boken, till exempel recensioner på nätet.
(Indexerare 4)

Ingen av de intervjuade indexerarna kan se något alternativ för att ersätta indexering som verktyg för återvinning av skönlitteratur. Dock kommer de med tips om komplement till indexering.

Mer utbyggda boktips med handlingen återgiven, sökbar. Det är någonting som håller på att jobbas på också. Samlad databas som boktips.com som flera olika bibliotek kan samarbeta kring. Det vore bra. Vet inte exakt hur det skulle se ut.
(Indexerare 3)

Nej, det kan man nog inte säga. Det har varit diskussioner om det till exempel ska vara lektörerna som ska indexera. Men det har väl stupat på ersättningsfrågor och sen är det bra att vi sitter och är två personer som stämmer av mot varandra, det blir förhoppningsvis konsekvent på det sättet. Något annat sätt kan jag inte komma på.
(Indexerare 1:2)

I diskussionen om indexeringen som ett vettigt verktyg för att strukturera och organisera skönlitteratur kommer ofta tidsaspekten in. Vissa forskare menar att beskrivning av skönlitteratur automatiskt är ett tidsavtryck som inte kan förväntas att alltid vara giltigt i framtiden då ordens mening och sättet att tolka litteratur förändras i och med samhällsförändringar.¹¹⁹ Indexerarna hade olika åsikter om huruvida deras indexering är tidstypisk och kan behöva uppdateras eller förändras i framtiden.

Jo det kan man nog. Jag menar det har ju alltså varit uppe och svängt [...] Dom är nog typiska på sitt sätt. För de avspeglar ju hur litteraturen ser ut nu. Vem vet vad som kommer framöver för litteraturen och så. [...]

[Fråga: Men tänker du att om du gör en post, att den behöver göras om ett visst antal år när synen på litteraturen till exempel förändras?]

Det är hypotetiskt. Det tror jag inte såhär rakt av. Nej det har jag nog svårt att se vad det skulle innebära.

(Indexerare 1:1)

Det var också en jättesvår fråga. [...] Jag tror att en del kommer säkert att fungera i framtiden också men samtidigt om man tittar tillbaka på äldre poster så känns det kanske inte som om de ämnesorden alltid är så jätteaktuella längre. Så det är möjligt att man har större tilltro till det man själv gör men framtiden förändras ju hela tiden så mycket att saker blir inaktuella. Men man kan ju hoppas att det går att hitta det mesta i alla fall.

[Fråga: Är det någonting du tänker på i ditt arbete när du indexerar?]

Jag försöker ju att göra det. Och det är också lite det att man försöker hålla nere antalet ord lite då försöker vi ta sådana som känns ganska allmängiltiga som kommer vara aktuella. Det är ju alltid svårt att förutspå framtiden.

(Indexerare 3)

Nej det tror jag inte. Jag tror inte att man måste indexera om det. [...] Det vi gjorde först när vi var nybörjare är inte fel men det är ofullständigt eftersom vi hade så få ord att röra oss med. [...]

Det viktigaste är det boken handlar om.

(Indexerare 4)

Arbetsuppgifterna för de indexerare som är knutna till folkbibliotek och de som är anställda på BTJ är olika, hos BTJ ligger fokus på indexering som en tjänst främst för bibliotekarierna medan indexerarna knutna till folkbiblioteken både indexerar för sig själva, sina kolleger och användarna.

Jag tänker nog mer att det kommer någon och frågar en bibliotekarie i upplysningsdisken som till exempel "har ni någon bok om det och det?" Då ska bibliotekarien få hjälp av de här termerna jag har lagt. Men det är ju klart det är ju även för låntagare som kan gå direkt och söka med hjälp av ämnesord. [...] Jag tänker nog på att det är några jag hjälper på biblioteket.

(Indexerare 1:2)

¹¹⁹ Ranta, Judith A. 1991. *The New Literary Scholarship and a basis for Increased Subject Catalog Access to Imaginative Literature*, s. 18.

För låntagarna och för oss själva. Dels, det finns tre saker. Hur kommer låntagaren fråga efter den här boken? Vad är egentligen det boken handlar om? Hur ska du hitta den? Dom tre sakerna utgår vi från.

(Indexerare 2)

Jag indexerar dels för mig själv och mina kolleger så att vi ska kunna hitta böckerna till låntagarna och dels för att låntagarna ska kunna hitta sina böcker själva.

(Indexerare 4)

Som Frohmann påpekar så finns det en syn inom viss indexerings teori att personer i olika diskurser använder sig av olika språk och därmed behöver olika indexeringsfraser. Alternativen är mellan att göra ett försök till en allmängiltig, bred indexeringsfraser eller att anpassa den efter klart specificerad målgrupp.¹²⁰ Därför frågade vi indexerarna vem de såg som den typiska låntagaren.

Den finns inte. Därför att den låntagare som skulle läsa de här texterna [syftar på texterna i indexeringsövningen] väldigt olik den låntagare som kommer in och ber om en jättebra kärleksroman. Jag försöker nog ge en så bra bild av boken jag kan med de här indexerings termerna för att den som är intresserade av den boken ska hitta fram till den.

(Indexerare 4)

Näe. Det är så oerhört blandat vilka människor som kommer hit. [...] om man indexerar fantasy litteratur till exempel så vet ju jag av erfarenhet att det ofta kommer människor hit och frågar "har ni några böcker om landet Kryll?" Och då kan det ju vara bra att ha lagt det som ett ämnesord men det är ju mer av erfarenhet.

(Indexerare 3)

Den typiska är allmänheten.

(Indexerare 2)

Jag föreställer mig nog det kulturbärande skiktet om man säger så. Medelålders damer och uppåt. Det är dom som är huvudanvändare på biblioteken, men det är ju klart, det finns ju andra grupper också. Jag kan ju tänka mig att, jag vet att det varit uppe på diskussion om vårdutbildningar som varit intresserade och liknande. Vårdskildringar i litteraturen och sånt där. Det finns säkert såna speciella grupper och som kan handla om. Socialarbetare kanske. Och liknande. Men jag har väldigt svårt att se, det är bara, det finns massa på ett sätt.

(Indexerare 1:1)

I och med den diskussion som finns om huruvida indexerings av skönlitteratur är ett effektivt verktyg för att organisera och återvinna var vi intresserade av vilken syn indexerarna hade på indexerings framtid, hur indexerings ska utvecklas, om det behövs radikala förändringar eller om man ska fortsätta på den nuvarande linjen. Indexerarna framhåller en önskan om en konsekvent indexerings där alla arbetar efter samma riktlinjer, kanske att all indexerings görs på samma plats. Mer bestämda regler är just vad Frohmann framhåller i sin artikel som det främsta medlet för att få en konsekvent indexerings med hög konsistens.¹²¹

Den har ju förändrats i och med att vi ska följa den blå listan, det har gjort att ämnesföljden

¹²⁰ Frohmann 1990.

¹²¹ Ibid.

blev en helt annan. Annars, det är bara att göra så noggrant som möjligt. Och att hålla sig ajour med nya begrepp. [...] Man läser tidningar och följer med allmänbildningen.

(Indexerare 2)

Kanske mer standardiserat, det hade nog varit bra om alla bibliotek gör ungefär likadant. Som det är just nu är det ju definitivt inte så. Tror det är någonstans i Göteborgstrakten jag har kikat på där de på en del poster lägger jättemånga jättelånga strängar. Medan vi snarare gör tvärtom. Minimalistiskt. Det hade säkert varit bra om man hade kommit överens lite mer. Men det är ju jättesvårt.

(Indexerare 3)

Jag tycker inte att det är bra att man sitter på varje bibliotek och gör det. Jag skulle önska att det gjordes proffsigt på BTJ och det tycker jag inte att det görs nu, jag tycker att de gör det dåligt. Tyvärr. Jag har ingen glädje av deras indexerering. Den är alldeles för slumpartad och för knapphändig. Men det vore det bästa, om det vore en proffsig och bra indexerering som följde med posterna på samma sätt som det är en proffsig och bra klassificering av faktaböckerna. Det är mjukare material, det går inte att indexera skönlitteratur så strikt som en bok som handlar om hundar, den handlar om hundar, det är inte mer att tjafsa om det. Men det är också många som är dubbelklassade. En bra, optimal indexerering skulle jag vilja ha.

Det finns ju en arbetsgrupp som är en fortlevande som träffas emellanåt och tar ställning till nya ord.[...]

[Fråga: Vilka är det som ingår i den? Är det indexerare på bibliotek eller?]

Det är Ute Hummel som finns i Göteborg och som har varit med i den här gruppen, och sen är det (otydligt) från KB och sen är det Magdalena Svanberg från svenska ämnesord och sen är det (otydligt) från Stockholms stadsbibliotek.

[Fråga: Men det är ingen från Bibliotekstjänst som är med?]

Jo, det är det.

(Indexerare 4)

I och med denna önskan efter konsekvens är det naturligt att resonera kring indexerarnas samarbete med varandra, de indexerare vi pratat med har alla huvudansvaret för indexerering av skönlitteratur på sitt bibliotek, förutom de två anställda på BTJ som delar på ansvaret. Därmed är deras möjligheter till dagliga diskussioner med andra indexerare begränsade.

Nej det är bara med [Indexerare 1:2's namn]. I övrigt förekommer inget sånt.

(Indexerare 1:1)

Vi har en som indexerar svenska deckare, hon är ganska ny på det men är det problem så frågar jag mina kollegor, eller [ger namnet på en tidigare kollega].

(Indexerare 2)

På den här avdelningen är vi tre stycken som sitter med skönlitteratur men det är jag som har det största ansvaret. Men vi tre pratar ju ofta med varandra. Diskuterar vilka ord vi ska lägga. Och så tittar man ju på andra biblioteks arbeten. Ett sorts indirekt samarbete kan man ju säga, även om man inte pratar med personen så kan det ju vara kul att se deras jobb.

(Indexerare 3)

Jag samarbetar bara med kollegan här men det finns en grupp där man kan ta upp termer, men allting är så nytt och det har inte varit några möten och vi har ju inte tagit upp

någoting särskilt i den här kommittén. [...] Det är så väldigt nytt eftersom vi är precis i början av det...

(Indexerare 1:2)

Mindre nu än medan vi jobbade med att bygga upp det här. Men genom dom nya orden så samarbetar vi genom att vi skickar in dem till Ute [Hummel, indexerare på Göteborgs Stadsbibliotek] och hon skickar ut på remiss till oss och frågar till exempel om vi tycker att hon ska ta med det upp till nästa möte i Stockholm.

Jag samarbetar med andra indexerare så till vida att ibland när jag kör fast så ser jag efter hur de har gjort och kan då se om vi har samma uppfattning.

(Indexerare 4)

Texterna som vi lät indexerarna läsa och indexera var inte den sorts texter som de i sitt arbete jobbar med eftersom alla tillfrågade sysslar med att indexera böcker, som de majoriteten av gångerna inte har läst. Det vi ville veta var vad de i texterna fokuserade på och då spelar det mindre roll att det är texter de inte är vana vid, dock är det ett faktum som är viktigt att framhålla och vi ville därför veta hur de upplevde texterna.

Ja, jag tyckte det var väldigt svårt för att händer ju inte så mycket i dom. Vi är vana vid att det är ett skeende, ett förlopp som man kan beskriva. I solrosen till exempel, det var ingen bra text att indexera. Och sen just det korta formatet[...]

[Fråga: Är det ovan för er att indexera?]

Jo, det är det. Jag får inget riktigt grepp om personerna. Nej, jag tyckte det var svårt.

(Indexerare 1:2)

Det var väldigt korta texter. Den första var väldigt uppenbar att den handlar om en invandrare. Och den sista hade inget distinkt innehåll som man kunde sätta ämnesord på, det är egentligen för korta texter för att indexera.

(Indexerare 2)

I Gul fisk hade man velat ha en längre historia för det antyddes att det var ett barn som dött, såna saker kan man göra någonting av men här vet man inte riktigt vad det har för betydelse i texten. Vanya vet däremot var lite mer påtagligt så att säga. Likadant med Väskhållaren. Men det var ändå så att man inte kunde få ut speciellt många termer.

(Indexerare 1:2)

5.2.2 Bibliotekarierna

Alla bibliotekarierna har liknande arbetsuppgifter, det handlar om traditionella bibliotekariesysslor som att sitta i informationsdisk, in- och utlån, inköp och programverksamhet, alla arbetar med litteratur för vuxna. Ingen av dem uppger att de har indexerat och deras kontakt med indexerarna är ringa.

Nej. Jag vet inte ens var dom finns.

(Bibliotekarie 1)

Aldrig. Har aldrig sett en indexerare tror jag så jag vet ingenting om indexering.[...] Jag vet inte vem som indexerar. Gör man det i Göteborg? [...] Nej, men jag har aldrig sett en levande indexerare, det kan jag säga.

(Bibliotekarie 4)

Dock har alla bibliotekarierna mycket kontakt med användarna i sitt dagliga arbete. Det handlar informationsdiskpass och kontakt med sina målgrupper. De vanligaste typer av frågor de får är ofta relativt specifika om skönlitteratur, det handlar om en speciell titel eller författare som efterfrågas men även frågor där det finns nytta av ämnesord förekommer. Det förekommer också i hög grad frågor om skönlitteratur från vuxenstudier och gymnasielever.

Den allra vanligaste frågan är väl en specifik fråga på en deckarförfattare. Och om jag ska rangordna sen så är en fråga som förmodligen kommer på tredje plats är 'Jag vill ha en bra bok' och det går mellan åldersgrupperna. Det är alltifrån barn till lite äldre då.[...]Det är vanligare att de vet vad de vill ha än en mer generell allmän fråga.

(Bibliotekarie 2)

En bra bok [...] det är väldigt vanligt.[...] Frågor om specifika titlar, något som har gått på tv, något som är liknande det man redan har läst. [...] Nu är det väl överhuvudtaget inte så mycket frågor här om just skönlitteratur som det är på många andra bibliotek för här är det väldigt mycket icke-svensktalande, så vi har väldigt mycket böcker på andra språk och det är väldigt mycket fack, just sådana där som går vuxenutbildningar och allt möjligt sånt. Så den där gruppen av storläsare av skönlitteratur är inte så många.

(Bibliotekarie 4)

Biblioteket i den verklighet vi lever i är väldigt mycket studerande, väldigt mycket. Vi har dom som är i princip analfabeter när dom kommer hit till högskolestuderande. Men det är klart att vi har lite tanter och så som kommer och frågar om kärleksromaner typ med Binchy och allt vad dom heter.

(Bibliotekarie 1)

För att besvara de frågor som gäller skönlitteratur använder sig bibliotekarierna av i huvudsak två metoder, katalogen och den egna erfarenheten.

Mitt eget huvud och katalogen då naturligtvis [...] Så finns det ju såna här fuskböcker som BTJ ger ut också. [...] så dem kan man ju använda sig av [...] Och sen är det ju så att det är ju oftast samma frågor som återkommer.

(Bibliotekarie 1)

Ja, man går ju mycket på det som man har sen innan. Och de kunskaperna, de liksom dolda kunskaperna man har så att säga men sen så använder jag mig väldigt mycket av ämnesord.

(Bibliotekarie 3)

Hur ofta ämnesord används varierar, vissa uppger att de i princip inte använder ämnesord alls medan andra säger att dom gör det, då ofta inom speciella områden.

Ytterst sällan. Det är möjligtvis då det gäller det här med sjukdomar kanske [Bibliotekarie 1 har tidigare beskrivit hur många vård- och omsorgselever söker skönlitteratur till olika kurser]

(Bibliotekarie 1)

Ja [...] kanske inte dagligen men ofta.

(Bibliotekarie 3)

Om man till exempel ska ha böcker om anorexia så får man både skönlitteraturen och facklitteraturen. Dom ämnesorden använder jag. Och sen har vi nog gått in på Mölndal faktiskt någon gång ibland också när det har vart nått. För dom har bättre sökkatalog tror jag. Nått speciellt som man kör fast på då. Men det gör jag inte dagligen alls utan vid speciella tillfällen.

(Bibliotekarie 4)

Vi försökte ha relativt öppna frågor om ämnesord men det bibliotekarierna kom tillbaka till var antalet ämnesord, vilka som användes togs inte alls upp i lika hög grad. Medan antalet ämnesord problematiserades så handlade diskussionen om vilka ämnesord som skulle användas mer om specificitet och inte vilka fenomen som skulle vara i fokus.

Jag tycker väl att det skulle kunna bli bättre samtidigt som jag inser att det är svårt att hitta en bra avvägning mellan för många ämnesord så att det blir fullständigt ohanterligt och som det är när det är väldigt få ämnesord. [...] Det finns problem när man ska göra sökningar [...] man vill ju kunna avgränsa detta på det sätt vi har fått lära oss, att gå in på valfria sökord [...] det är bara det att då får man antingen upp alldeles för lite eller så får man upp alldeles för mycket.

(Bibliotekarie 2)

Om jag ska gå på den linjen med att vara mer specifik så är det ju bra med många ämnesord. Det är inte så genomtänkt kanske. Men just spontant så tycker jag många.

(Bibliotekarie 3)

När det kommer till åsikter om andra sätt att återvinna skönlitteratur och hur indexeringen kan effektiviseras handlar det främst även här om specificitet och antal ämnesord men också om sambandslistor och uppställning av böckerna i biblioteket.

Det skulle ju vara om man i princip ställer upp böckerna [...] det finns ju en del bibliotek som gör det. Jag menar vi plockar ju ut spänningslitteratur, thriller och deckare och fantasy. En del bibliotek tar också ut kärleksromaner. Så det, det är möjligen att man skulle göra som dom [...] och det kanske är bra.

(Bibliotekarie 1)

Jag tror att det kräver mer av den som indexerar. Att på något sätt veta vad, sälla ut de viktiga ämnesorden. Och också kanske att tänka ett steg till, vem kan tänkas vilja ha tag i den här och i vilket syfte. [...] jag tror att det blir ohanterligt om man går för långt i indexering av skönlitteratur. [...] Så jag tror på en begränsning av ämnesord och att det kombineras med att man arbetar mer med olika temaområden och inte minst aktuella temaområden.

(Bibliotekarie 2)

Det är viktigt att indexera nya ord nya företeelser. [...] Jag kan tycka att ämnesorden ibland blir väldigt breda. Till exempel ämnesordet 'djur [...] Det kanske var ett dåligt exempel men det finns många ämnesord som ger väldigt mycket.

(Bibliotekarie 3)

Det är jag säker på att det görs [missas böcker]. Jag tror att det är tillfällighet vad det blir. Men jag tror det är svårt, jag menar det är ju ett jättejobb om man verkligen ska göra det riktigt naturligtvis. Jag menar, det borde göras centralt för hela landet på något sätt då.

(Bibliotekarie 4)

Man skulle kunna indexera mera faktiskt.

(Bibliotekarie 1)

Jag tror såhär att indexeringen är bra, indexeringen är nödvändig för snabbt och enkelt kunna hitta information inom ett visst ämne. [...] Det är effektivt men kan bli bättre. [...] Och det är ju väldigt nytt också så man får se det lite så att det är några provår kanske.

(Bibliotekarie 2)

Vid indexeringen av texterna i indexeringsövningen spelade tycke och smak in i betydligt högre grad än hos indexerarna, texterna ses inte lika mycket som en samling information som behöver organiseras utan mer som litterära verk. Det kan förklaras med deras olika arbetsuppgifter. Då indexering inte tillhör någon av bibliotekariernas arbetsuppgifter var det en ny och ovan uppgift att läsa och indexera texterna de läste. Överlag svarar de att det var en svår uppgift precis som indexerarna gjorde, dock skiljer deras anledningar sig åt då indexerarna pekar på att texterna var svåra medan bibliotekariernas svar koncentrerar sig kring själva arbetsuppgiften.

De var bra rent litterärt. Och man fick snabbt en känsla av vad det var för sorts text. De var ju väldigt väsensskilda.

(Bibliotekarie 3)

Jättesvårt. [...] Det var väldigt svårt att sätta ord på dom. Jag har ju inte hittat några bra ord. För det första vet jag inte ens riktigt vilka ord man ska ha. Naturligtvis får man bestämma sig för att vissa ord som man får plocka in dom i, annars kan det bli hur mycket som helst. Dom första var ju inga såna där naturliga ord som jag kan tänka mig eller vet vad det ska vara som man ska sätta dom på.

(Bibliotekarie 4)

5.3.3 Användarna

Användarnas biblioteksvanor är självklart väldigt varierande, några går till biblioteket en eller flera gånger i veckan medan andra besöker biblioteket någon gång i månaden. Anledningen är främst att låna böcker och skivor, läsa tidningar men också att uppleva atmosfären på biblioteket. Mängden skönlitteratur de läser varierar mellan flera böcker i veckan ner till några om året, majoriteten uppger att de läser minst en skönlitterär bok i månaden. Alla har någon gång sökt i bibliotekets katalog men bara ett fåtal har någon gång använt sig av ämnesord för att hitta skönlitteratur. När de använder sig av katalogen är det främst för att lokalisera en speciell bok eller författare.

[Fråga: Använder du databasen och bibliotekskatalogen när du söker?]

Ja, för att se vart den finns någonstans. Eller kanske är intresserad av någon speciell författare så letar jag efter den författaren.

[Fråga: Har du sökt på ämnesord i databasen någon gång?]

Ja [...] De gånger jag har gjort det så har jag tyckt att det varit bra.

(Respondent 4)

[Fråga: Har du fått bra resultat?]

Nej det kan jag inte säga, jag har nog fått bättre resultat när jag sökt på ett namn. Jag skulle söka efter feministiska författare och det blev så väldigt spretigt och då sökte jag snarare efter något namn...

[Fråga: Välkända namn?]

Ja, välkända namn så gick jag på det så ämnesorden har inte funkat inte på skönlitteratur. Men på facklitteratur går det ju bra.

(Respondent 8)

De tillvägagångssätt de har för att hitta intressant skönlitteratur är väldigt traditionella, det handlar om tips från vänner, arbetskamrater, tv-program och tidningar. Men de lägger även stor vikt vid att gå runt i biblioteket och titta närmare på det som ser intressant ut.

Genom till exempel kompisars tips kanske eller genom att man ser något på tv eller läser om det eller så. Snappar upp det liksom så.

(Respondent 2)

Oftast är det på biblioteket. Jag går och tittar på ryggarna. Ibland är det genom tidningen också.

(Respondent 4)

Användarna har olika idéer om hur biblioteken ytterligare ska hjälpa dem att hitta skönlitteratur men överlag ger de uttryck för att de ofta tycker att det är bra som det fungerar nu.

Det är väl bra som det är. Det är ju i bokstavsordning och så. Man hittar ju lätt.

(Respondent 1)

Just ämnesord är väl egentligen ganska bra men man skulle kanske kunna söka per tidsepok eller någonting sånt. Om man är intresserad av 50-talslitteratur skulle man kanske kunna söka på utgivningsår eller någonting sånt.

(Respondent 2)

De skulle kanske kunna ha någon sorts veckans bok eller något i den stilen att de kanske har någon utställning här nere. De här passar, om du tycker om den här novellen så prova också de här.

[Fråga: Jaha, lite fortsättningstips så?]

Ja precis, det har de väldigt mycket på så här det här Amazon.com, folk som har köpt den här boken köper ofta den. För att jag kan tänka mig att många kommer hit och de vet vad de brukar läsa men inte hur de ska hitta fler.

(Respondent 6)

Användarna uppger att de ofta ber personal på bibliotek om hjälp men att det då främst handlar om hur de ska hitta en redan bestämd bok, många poängterar att de inte ber om tips eller rekommendationer.

Ja en del faktiskt. Jag tror jag har gjort det ganska mycket man frågar dem ... alltså man spör efter vad man vill ha så klart. Inte för att få lästips och sånt.

(Respondent 7)

[Fråga: Brukar du be bibliotekarier om hjälp?]

Ja. Lika mycket som jag söker i datorn så ber jag om hjälp också

(Respondent 4)

Jag är väl en sån där spontanlånare. Jag går ju mest och tittar på vad som finns och lånar. Så jag tar sällan hjälp av bibliotekarierna faktiskt.

(Respondent 5)

Precis som bibliotekarierna så fokuserar även användarna på texterna som litterära verk och svårigheten för dem ligger i att finna ämnesorden. Många av dem tar upp vad de specifikt tycker om texterna, om deras innehåll. Deras strategier var oftast att bara ta det som spontant kom upp i huvudet, en av respondenterna hade en Internet-sökning klart i åtanke och valde därför ord som skulle kunna sättas samman medan de andra valde fristående ord.

Lite varierande. Väldigt olika texter. Någon kände jag väl var så här... tung.

(Respondent 5)

Nej jag bara tänkte det som kom in i huvudet så. Det var icke så genomtänkt men jag tyckte det var svårt faktiskt. Det är svårt för att det är lite klurigt med ämnesord, det är på något sätt något man söker fram till texten för att finna den men det är inte som kritik eller sånt heller.

(Respondent 7)

Jag tänkte väl att jag skulle försöka hitta på ord, jag tänkte ju lite utifrån kanske biblioteksmall eller någonting så. Eller utifrån den modellen på något vis. Men sen har jag ju ingen utbildning i det liksom. Men jag försökte väl hitta ämnesord som jag tyckte beskrev ungefär vad det handlade om. Sen är det ju inte säkert att det hade vart saker som folk intuitivt hade tänkt på när de skulle hitta en sån här text så det är ju inte säkert att det är bra ämnesord.

(Respondent 2)

Jag skrev ju ner några ord så men jag tror att jag skulle kombinera dem när jag söker på Internet så att man inte skriver själva ordet ensamt bara för att få fler, eller mindre napp så att säga.

[Fråga: Hade du någon strategi när du satte sökorden, hur du tänkte? Var det här att du skulle sätta ihop orden?]

Sätta ihop dom. Absolut det, det var det första jag tänkte. För annars skulle man få så mycket napp så att man skulle få svårt att sortera dem. [...]

Nej, när jag läste så tänkte jag liksom, oj hur ska jag hitta, hur ska jag hitta det här. För det är ju lite, det är allmänna texter trots allt även om det har, till exempel det ovanliga namnet i en av texterna men det kan man ju inte veta om man söker om man inte vet om att man ska just ha det.

(Respondent 4)

Men jag läste och så det jag tyckte, ah men det här känns som ett ord som kan beskriva som jag känner nu när jag läser det.

(Respondent 6)

6. Analys

Vårt syfte med den här studien är att utreda hur indexerare, bibliotekarier och användare förhåller sig till indexering och vilken nivå de fenomen de tar fasta på i en skönlitterär text ligger på. Vi var också intresserade av hur de olika grupperna resonerade kring ämnesord, i vilken grad de använder sig av ämnesord för att återvinna skönlitteratur och vilka idéer de har på hur man skulle kunna förändra indexeringen för att förbättra den.

Vårt analysavsnitt har vi delat i två delar som följer den empiriska undersökningen. Först går vi igenom de svar vi fick vid indexeringsövningen och analyserar dem utifrån våra frågeställningar för att sedan analysera information vi fick vid intervjuerna utifrån de ämnen de var uppbyggda kring. Analysen av indexeringsövningen har vi delat upp efter de fyra texterna för att sedan göra en sammanhållen diskussion om alla fyra.

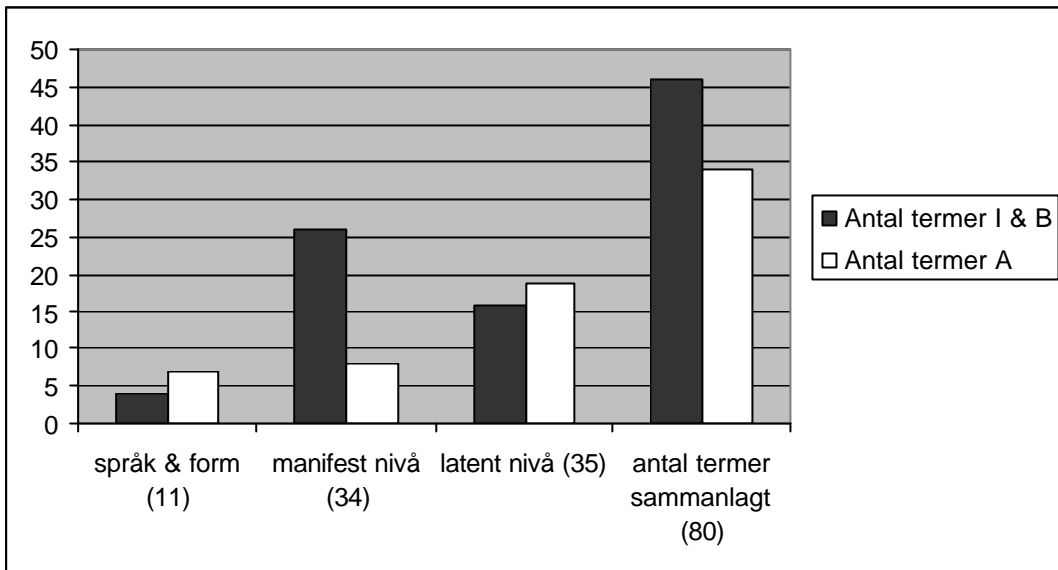
6.1 Texterna

6.1.1 *Vanya vet*

2 användare tyckte *Vanya vet* var svårast att indexera medan 2 ur indexerar- och bibliotekariegruppen tyckte den var lättast att indexera. Antal indexeringstermer i genomsnitt var 5 per respondent, genomsnittet för användarna 4.25 indexeringstermer, för indexerare och bibliotekarier 5.75 indexeringstermer. Den som gav minst antal indexeringstermer var respondent 7 som satte 2 och flest antal termer satte Indexerare 4 med 11 termer. Sammanlagt gavs 80 indexeringstermer, 11 termer (13.75 %) representerade Språk och form, 34 termer (42.50 %) representerade den manifesta nivån och 35 termer (43.75 %) representerade den latent. Användargruppen stod för 8 (23.53 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen tillsammans för resterande 26 (76.47 %) av de 34 manifesta termerna. På den latent nivån stod användargruppen för 19 (54.29 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för de resterande 16 (45.71 %) av de 35 latent termerna.

Överlag uppger användarna att de upplever texten som svår då det ”är svårt att förstå exakt vad den handlar om” och att huvudpersonen inte är någon trevlig figur. Indexerar- och bibliotekariegruppen verkar dock tycka att den är enkel då det finns något att gå på även om några efterlyser att den skulle vara längre så att man skulle kunna se om det är en dokumentärroman eller liknande. Totalt sätter grupperna tillsammans ungefär lika många ord på latent respektive manifest nivå. Indexerar- och bibliotekariegruppen lägger flertalet av de manifesta termerna medan det är mer jämt på den latent nivån. Att indexerar- och bibliotekariegruppen sätter fler ord än användarna på manifestnivå kan förklaras med att de överlag sätter fler ord på den här texten, dock kan inte skillnaden enbart bestämmas utifrån antal ord respektive grupp satt eftersom det inte skiljer sig så markant.

Diagram över indexeringstermer för Vanya Vet

Språk och form

- Svenska språket hos invandrare (R4)
- Nysvenska (R5)
- Svårläst (R6)
- Halvsnuskelig (R6)
- Ingen riktig handling (R6)
- Flummig (R6)
- Beat (R7)
- Nysvenska (B3)
- Skönlitteratur (I1)
- Noveller (I1)
- Dokumentärroman (I4)

Manifest nivå

- Förort (R2) (B2)
- Invandrare (R4) (B1) (B4) (I2) (I3) (I1) (I4)
- Rysk i Sverige (R4)
- Ryska namn (R4)
- Sex (R5)
- Vardag (R5)
- Erövring (R5)
- F.d. Sovjet (R7)
- Lekar (B2)
- Tredje världen (B2)
- Pojkar (B2)
- Ungdomar (B2)
- Arbetslöshet (B2) (B4)
- Stockholm (B2) (I4)
- Flykting (B1)
- Förortsliv (B1)

- Sverige (I2) (I4)
- Ryssar (I2)
- Minnen (I3)
- Ukrainare (I1)
- Män (I1)
- Vaktmästare (I1)
- Fritidsledare (I1 kunde inte välja denna term då den inte fanns med i deras kontrollerade vokabulär)
- Ukraina (I4)

Latent nivå

- Dåligt självförtroende (R1)
- Ensam man (R1)
- Barndomsskildring (B2)
- Självbedrägeri (R2)
- Nutidsskildring (B3)
- Misslyckande (R2)
- Vilsenhet (R2)
- Illusioner (R3)
- Sekelskiftet 2000 (I4)
- Verklighetsflykt (R3)
- Vilja imponera (R3)
- Dröm (R5)
- Lögn (R5)
- Ett patetiskt människoöde (R6)
- Mytoman (R6)
- Drömmar (B2)
- Besvikelse (B3)
- Fantasier (I3)
- Utsatthet (I4)
- Ensamhetens följder (R1)
- Integration (R2)
- Drömmen om västvärlden (R3)
- Maskulinitet/er/ (R8)
- Kön/genus (R8)
- Globalisering (R8)
- Etnicitet (R8)
- Social misär (B2)
- Utanförskap (B3)
- Flyktingfrågor (B4)
- Sociala problem (I3)
- Samhällsskildring (I4)
- Mansskildring (I4)
- Kulturkrock (I4)
- Utanförskap (I4)
- Barn-vuxenrelationer (I1)

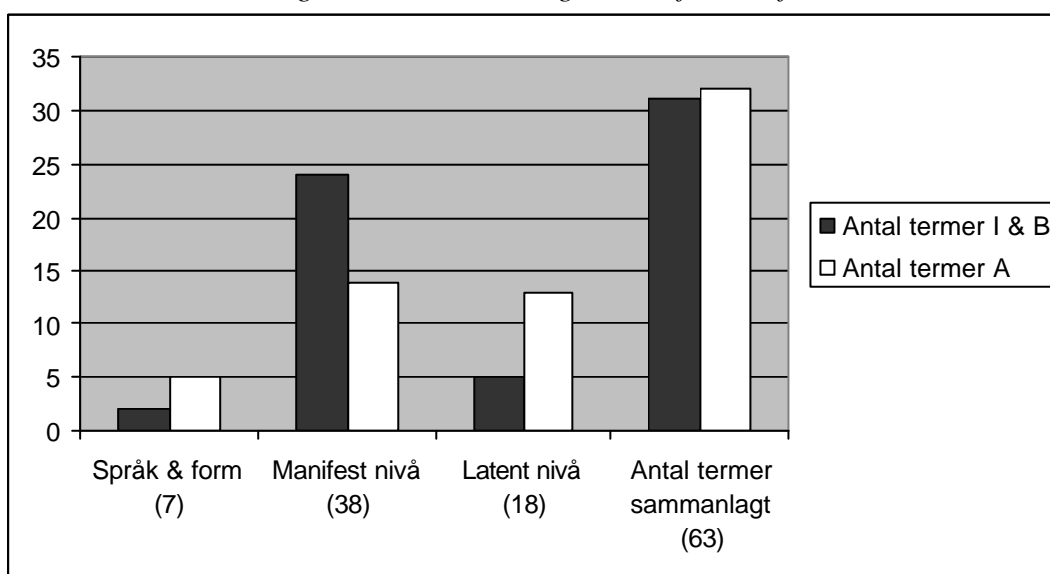
6.1.2 Gul fisk

Gul Fisk sågs av 6 respondenter (3 från varje grupp) som den svåraste texten att indexera medan två ur indexerar- och bibliotekariegruppen tyckte att den var lättast.

Antal indexeringsstermer i genomsnitt är 3.9375 per respondent, genomsnittet för användarna 4 indexeringsstermer, för indexerare och bibliotekarier 3.875 indexeringsstermer. Den som gav minst antal indexeringsstermer är Indexerare 2 som inte satte någon indexeringssterm och flest antal termer satte Bibliotekarie 2 med 10 termer. Sammanlagt gavs 63 indexeringsstermer, 7 termer (11.11 %) representerade Språk och form, 38 termer (60.32 %) representerade den manifesta nivån och 18 termer (28.57 %) representerade den latent. Användargruppen stod för 14 (36.84 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för resterande 24 (63.18 %) av de 38 manifesta termerna. På den latent nivå stod användargruppen för 13 (72.22 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för de resterande 5 (27.78 %) av de 18 latent termerna.

Texten sågs överlag som svår att få ett grepp om, det var relativt få ord som sattes av båda grupperna och i rangordning efter svårighetsgrad är det 6 av totalt 16 respondenter (då två valt att inte rangordna) som sätter den som svårast. Respondenterna uppger att den var svår att sätta fingret på, abstrakt och att den mer "var en känsla". Av de fyra texterna respondenterna fick att indexera var det den här som tydligast hade två parallellhistorier som löpte samtidigt genom texten och kanske är det det som gör att den upplevs som svår. De två parallella historierna ligger på manifestnivå och respondenterna har tagit ord som syftar på båda linjerna i texten men som tidigare påpekat, färre än på de andra texterna. En ur Bibliotekarie- och indexerargruppen har även avböjt att indexera texten.

Diagram över indexeringsstermer för Gul fisk

Språk och form

- Svår att få ett sammanhang (R6)
- Skönlitteratur (I1)
- Noveller (I1)
- Beträktelse (R2)
- Färger (R3)
- Som en målning i ord (R3)
- Surrealism (R5)

Manifest nivå

- Dödsögonblick (R1)
- Indien (R2) (I4) (B4)
- Fiske (R2) (I1) (B2) (B4)
- Kanyakumeri (R2)
- Ett barns död (R4)
- Gul fisk (R4)
- Aska krematorium (R4)
- Urna (R4)
- Kuvös (R4)
- För tidig födelse (R5)
- Havet (R5) (B4)
- Död (R6)
- Döden (R8) (I4) (I4)
- Barndom (R8)
- Sommar (B2) (B4)
- Djur (B2)
- Fiskar (B2)
- Barnadöd (B2)
- Ungdomar (B2)
- Begravning (B2)
- Syskon (B2)
- Fiskesamhälle (B3)
- Kustlandskap (B3)
- Spädbarnsdöd (I3) (I4)
- Fiskare (I1)
- Förtidigt födda barn (I1)
- Fiskeläger (I4)

Latent

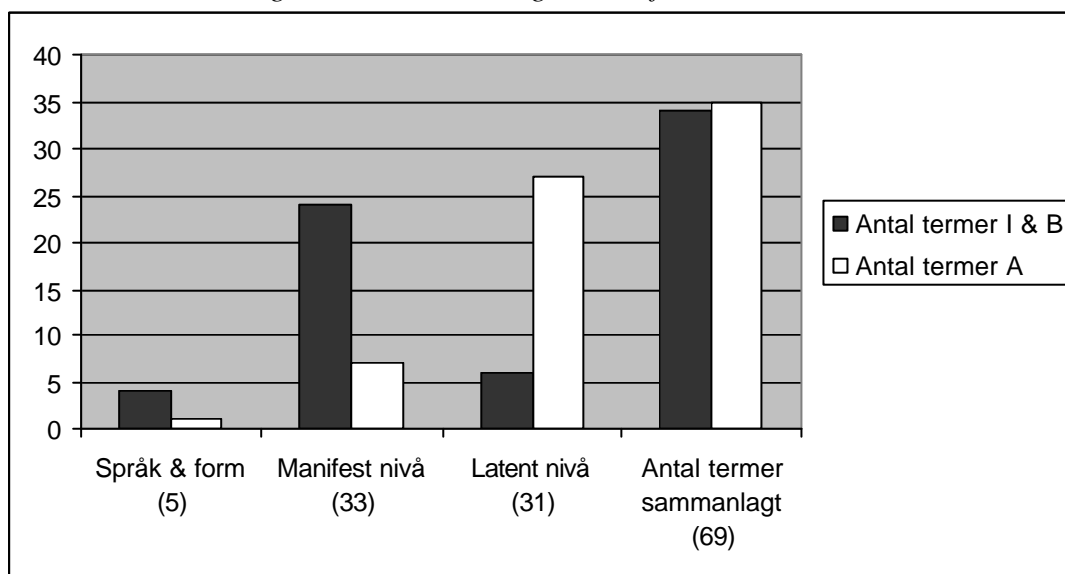
- Fånga ögonblicket (R1)
- Humanism (R2)
- Sorg (R3) (R6) (B2) (I3)
- Associationer (R5)
- Frihet (R6)
- Människors liv (R6)
- Reinkarnation (R7)
- Cyklus (R7)
- Håpp (R7)
- Uppstående (R7)
- Liv och död/livscykel (R8)
- Livet och naturens kretslopp (R8)
- Barndomsskildring (B2)
- Mor dotterrelation (I4)
- Sorgearbete (I4)

6.1.3 Väskhållaren

4 respondenter satte denna text som lättast att indexera (två från vardera grupp) medan en användare tyckte att den var svårast. Antal indexeringstermer i genomsnitt är 4.3125 per respondent, genomsnittet för användargruppen 3.875 indexeringstermer, för indexerar- och bibliotekariegruppen 4.75 indexeringstermer. Den som gav minst antal indexeringstermer är Indexerare 2 som satte 2 termer och flest antal termer satte Bibliotekarie 2 med 11 termer. Sammanlagt gavs 69 indexeringstermer, 5 termer (7.25 %) representerade Språk och form, 33 termer (47.83 %) representerade den manifesta nivån och 31 termer (44.93 %) representerade den latent. Användargruppen stod för 6 (18.18 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för resterande 27 (81.82 %) av de 33 manifesta termerna. På den latent nivå stod användargruppen för 24 (77.42 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för de resterande 7 (22.58 %) av de 31 latent termerna.

Texten upplevs som lättindexerad då den är ”rak på sak” men även att ett problem med den i en indexeringssituation är att den är för bred och allmängiltig. Det är en stor skillnad på de två grupperna i val av latent eller manifestnivå, här har respektive grupp en klar övervikt åt ena eller andra nivån vilket inte går att förklara med att grupperna har satt olika antal ord. Användargruppen fokuserar på känslan av texten medan indexerar- och bibliotekariegruppen snarare ser till plats och personer.

Diagram över indexeringstermer för Väskhållaren

Form och språk

- Novell (B2)
- Skönlitteratur (B2) (I1)
- Noveller (I1)
- ”den fula ankungen”-saga (R6)

Manifest

- Danshak (R4) (B4)
- Krogen (R4)
- Väskor (R4)
- Ungdom (R5)

- Tjejsnack (R5)
- Unga vuxna (B2) (I1) (I4)
- Ungdomar (B2) (B1)
- Dans (B2)
- Disco (B2)
- Vänner (B2)
- Krogmiljö (B2) (I1)
- Panelhöna (R4) (B1) (B4)
- Dans (B1)
- Nöjesliv (B1) (I2)
- Barliv (B1)
- Tjejer (B4)
- Diskotek (I2)
- Vänninor (I3) (I1)
- Ovänner (I3)
- Fester (I3)
- Kvinnor (I1)
- Krog (I4)

Latent

- ”Drömmen om att vara någon annan” (R1)
- Utnyttjad vänskap (R3)
- Svårt att säga nej till de som bryr sig om (R3)
- Ny vän som inte vill ha fördelar (R3)
- Uppväxt (R3)
- Identifikation (R5)
- Revansch (R5)
- Ensamhet (R6)
- Lycka (R6)
- Mod, våga säga ifrån (R6)
- Uppvaknande (R7)
- Konflikt (R8)
- Vänskap (R8) (B3)
- Uppror (B3)
- Utan vänskap (I4)
- Hämnd (I4)
- Ungdomsmysterier (R1)
- Ungdomsäventyr (R1)
- Utanförskap (R2)
- Gruppsykologi (R2)
- Gemenskap (R2) (R6)
- Ungdomskultur (R2)
- Frigörelse (R6)
- Genus/kön (R8)
- Relationer (R8) (I3)
- Femininitet/er (R8)
- Ungdomsskildringar (B2)

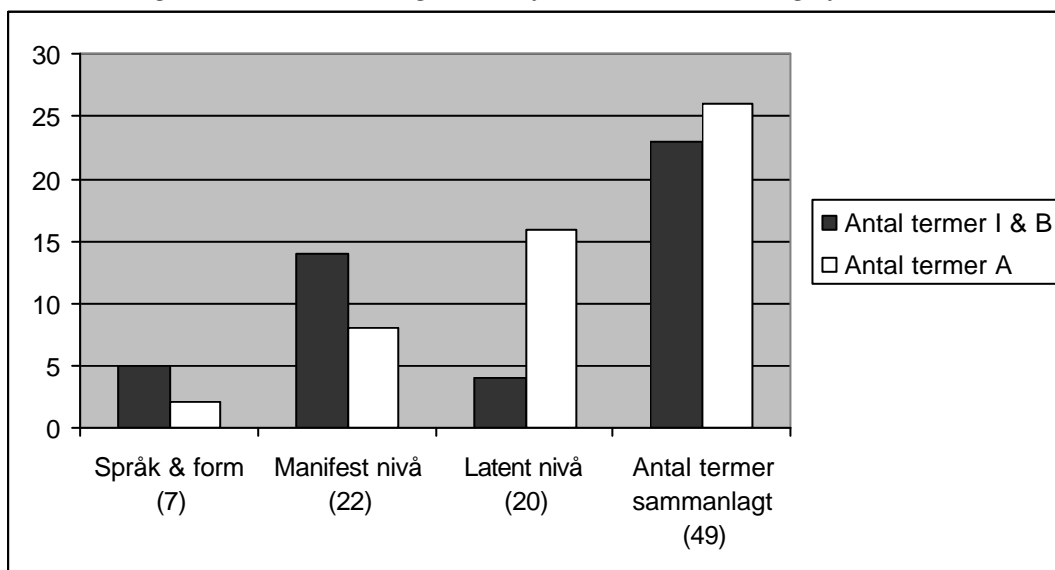
- Sociala relationer (B2)
- Vänskapsrelationer (B2)
- Ungdomsskildring (I4)

6.1.4 Solrosen ständiga förälskelse

6 respondenter tyckte den här texten var svårast att indexera, där kom en ur användargruppen och resterande från indexerar- och bibliotekariegruppen, två av användarna satte den som den lättaste att sätta ämnesord på. Antal indexeringsstermer i genomsnitt var 3.0625 per respondent, genomsnittet för användarna 3.25 indexeringsstermer och för indexerar- och bibliotekariegruppen 2.875 indexeringsstermer. Den som gav minst antal indexeringsstermer är Indexerare 2 och Indexerare 3 som satte 1 term var, flest antal termer satte Bibliotekarie 2 med 8 termer. Sammanlagt gavs 49 indexeringsstermer, 7 termer (14.29 %) representerade Språk och form, 22 termer (44.90 %) representerade den manifesta nivån och 20 termer (40.82%) representerade den latent. Användargruppen stod för 8 (36.36 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för resterande 14 (63.64 %) av de 22 manifesta termerna. På den latent nivån stod användargruppen för 16 (80.00 %) och indexerar- och bibliotekariegruppen för de resterande 4 (20.00 %) av de 20 latent termerna.

Här har ett flertal av bibliotekarierna och indexerarna poängterat att texten var svårindexerad då inte heller den hade någon riktig handling. De har lagt fokus på den manifesta nivån och i vissa fall har de inte uppfattat texten som skönlitteratur utan som fakta, detta trots att det poängterades att alla texter de fick läsa var skönlitterära (dock har den aktuella respondenten dubbelindexerat den som både novell och facklitteratur). Två av indexerarna har uppfattat det som en allegori. En av bibliotekarierna uppfattar det som ett förmänskligande av en växt, dock har bara en av bibliotekarierna försökt peka på vad den latent nivån kan handla om, i det fallet "frihet". Detta medan 47 % av användargruppens indexeringsstermer koncentrerades på den latent nivån, tolkningarna är olika av textens tema men livet, animism i någon form och kärlek återkommer i deras indexeringsstermer.

Diagram över indexeringsstermer för Solrosens ständiga förälskelse

Språk och Form

- Beträktelse (R2)
- Fakta blandat med humor (R6)

- Facklitteratur (B2)
- Novell (B2)
- Skönlitteratur (I1)
- Noveller (I1)
- Sedelärande historia (B3)

Manifest

- Botanik (R2) (R7)
- Sommarskildring (R2)
- Rabattblomma (R4)
- Solrosen (R4)
- Blommor (R5) (I1)
- Solros (R5) (B1) (I4)
- Trädgårdsskötsel (B2)
- Solrosor (B2) (B1) (B4) (I2)
- Växter (B2)
- Vår (B2)
- Naturskildring (B2) (I4)
- Odling (B1)

Latent

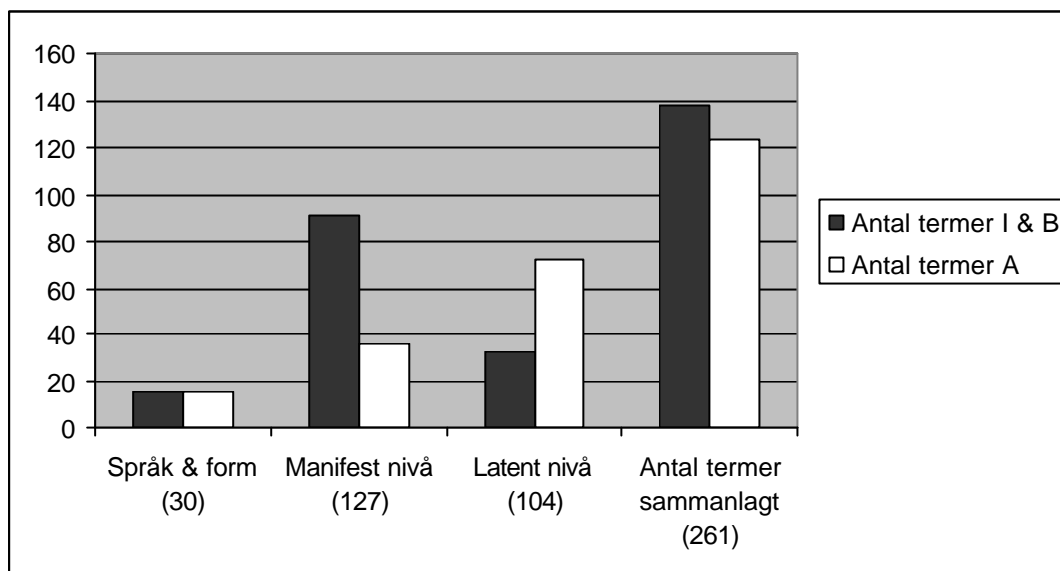
- Kärlekens illusion (R1)
- Illusion (R1)
- Kärlek och mystik (R1)
- Animism (R2)
- Solrosen som symbol för människan? (R3)
- Om likformighet och individens frihet (R3)
- Utveckling (R5)
- Utgångspunkt (R5)
- Förmänskligande av en blomma (R6)
- Metaforisk (R6)
- Kärlek (R7)
- Existens (R8)
- Livsinnehåll (R8)
- Livskunskap (R8)
- Födelse (R8)
- Förmänskligad växt (B3)
- Frihet (B4)
- Allegorier (I4) (I1)

6.2 Manifest och latent nivå

Sammanlagt gavs det 261 indexeringsstermer för de fyra texterna. 30 (11.49 %) representerade språk och form, 127 (48.66 %) representerade de manifesta nivåerna, 104 (39,85 %) representerade de latent nivåerna. Användargruppen och indexerar- och bibliotekariegruppen stod för 50.00 % var av termerna som representerade språk och form, på den manifesta nivån stod användargruppen för 28.35 % av termerna och indexerar- och bibliotekariegruppen för 71.65 % av termerna. På den latent nivå stod användargruppen för 69.23 % av termerna och

bibliotekarie- och indexerargruppen för 30.77 %. Av användargruppens 123 indexeringsstermer representerade 15 (12.20 %) språk och form, 36 (29.27 %) de manifesta nivåerna och 72 (58.54 %) de latent nivåerna. Av indexerar- och bibliotekariegruppen 138 termer representerade 15 (10.87 %) språk och form, 91 (65.94 %) de manifesta nivåerna och 32 (23.19 %) de latent nivåerna.

Diagram över samtliga indexeringsstermer

Det finns alltså en klar skillnad mellan de två grupperna i fråga om vad de anser att en text handlar om. Indexerar- och bibliotekariegruppen ser till det bokstavliga som står uttalat i texten medan användargruppen snarare beskriver hur de upplevde texten och väljer ord som beskriver hur de tolkar texten. Tydligast blir det här i indexeringen av texten *Solrosens ständiga förälskelse* där de två grupperna anser att texten handlar om olika saker. Indexerar- och bibliotekariegruppen väljer överlag ord som förknippas med trädgårdsodling, blommor och botanik medan användargruppen väljer ord som handlar om människan och dess natur. Användargruppen väljer även att sätta ord som rör blommor och trädgårdsodling men det är främst som en allegori över människan de ser texten. I indexerar- och bibliotekariegruppen är det två som väljer att använda ordet allegori men förutom det är det enbart två ord som ligger på latent nivå från den gruppen.

Diskussionen om hur man ska indexera skönlitteratur handlar ofta om huruvida man ska använda ämnesord som finns bokstavligt utskrivna i texten eller inte och den kritik som latent indexering utsätts för handlar ofta om att de ämnesord som väljs ut är subjektiva, i det resonemanget kommer ofta risken med värdeladdade ord på tal. Detta är dock inte två saker som enligt oss förutsätter varandra. Om man tittar på de ämnesord som användarna satt är de både och, det är dels ord som kan betraktas som värdeladdade (t.ex. "patetiskt människoöde") och dels ord som inte nödvändigtvis behöver klassas så (t.ex. "sorg").

När det kommer till gruppen *Språk och form* finns en skillnad mellan grupperna då indexerar- och bibliotekariegruppen har satt ut ord som "novell" och "skönlitteratur" som var den information om texterna som alla respondenter fick innan de påbörjade övningen. Användarna har inte satt dessa ord som ämnesord. Detta kan troligen förklaras med att indexerarna gjorde övningen utifrån sina yrkesförutsättningar och att de i en riktig indexeringsituation skulle ha använt de orden som sökord. Vi bedömer inte att det här har

någon större påverkan på de två gruppernas procentuella skillnader och har därför inte låtit detta påverka våra uträkningar.

Något som var genomgående i hur respondenterna uttryckte sig var att man enbart problematiserade antalet ämnesord och inte innehållet i dem. Vi hade som målsättning att ställa öppna frågor om ämnesordsindexering i stort för att inte begränsa svaren, dock kan vi naturligtvis ha misslyckats i den intentionen. Vi tycker ändå att det är intressant för det kan tyda på att man inte lägger speciellt stor energi på den konceptuella delen i indexering utan att andra delar står i fokus. Det som togs upp om ämnesord som inte rörde antal var främst saker som att vissa ord var för breda och vissa var för smala och att det efterfrågades mer konsekvens överlag.

6.3 Svårighetsgrad

Respondenterna fick frågan om de kunde rangordna texterna de läst och indexerat efter svårighetsgrad. Respondent 10 och Indexerare 2 valde att inte rangordna texterna. 6 respondenter tyckte *Gul fisk* var svårast, av dessa var 3 från användargruppen och 3 från indexerar- och bibliotekariegruppen. 6 personer tyckte att *Solrosens ständiga förälskelse* var svårast, av dessa var 1 från användargruppen och 5 från indexerar- och bibliotekariegruppen. 2 personer från användargruppen tyckte att *Vanya vet* var svårast och 1 att *Väskhållaren* var den svåraste texten. 2 respondenter från indexerar- och bibliotekariegruppen tyckte att *Gul fisk* var lättast att indexera, 2 respondenter från Användargruppen tyckte att *Solrosens ständiga förälskelse* var lättast att indexera, 3 respondenter, varav 1 från användargruppen och 2 från indexerar- och bibliotekariegruppen, tyckte att *Vanya vet* var lättast, 4 respondenter, 2 från vardera gruppen, satte *Väskhållaren* som den lättaste texten. 2 respondenter från indexerar- och bibliotekariegruppen ansåg att *Vanya vet* och *Väskhållaren* tillsammans var de lättaste texterna.

De texter som sågs som svårast var alltså *Solrosens ständiga förälskelse* och *Gul Fisk*, 12 av 17 respondenter (de som har sorterat efter svårighetsgrad) såg någon av dessa två som svårast. Det går inte att se ett samband mellan detta och val av nivå på termerna de valt. *Solrosens ständiga förälskelse* har en jämn fördelning mellan de två nivåerna, 44.90 % på manifest nivå och 40.82 % på latent. I fallet *Gul Fisk* skiljer sig det dock åt mer, här är 60.32 % av orden på manifest nivå medan endast 28.57 % av orden ligger på latent nivå. I övrigt kan sägas att det inte går att se några större likheter i sorteringen efter svårighetsgrad, även de texter som många tyckte var svårast var det några som ansåg som lättast.

6.4 Analys av intervju svaren

6.4.1 Behov och utveckling av indexering för skönlitteratur

Ett flertal av respondenterna i Bibliotekarie- och indexerargruppen efterlyser ett samstämmigt och konsekvent system som används av många, gärna på nationell nivå. Indexerarna nämner saker som antal ämnesord och hur konsekvent indexeringen är gjord när de ska beskriva hur olika indexeringssystem ser ut och används. Även bibliotekarierna såg antalet ämnesord som en viktig fråga och mycket av diskussionen kring återvinning genom ämnesordsindexering kretsade kring detta.

Denna vilja efter en nationell samstämmighet när det gäller indexering går emot Frohmans idé om indexering som något starkt beroende av kontext. Både Frohmann och Blair tar upp att perfekt indexering är en omöjlighet då språket är alldeles för komplicerat och stort för att kunna anpassas till ett kontrollerat och allmängiltigt indexeringssystem. En fråga är om Sverige som nation är en tillräckligt sammanhållen kontext för att alla ska kunna ha en gemensam och allmängiltig beskrivning av texter och fenomen. Frågan blir absurd i relation till det mångfacetterade samhället. Samtidigt har vi en utgångspunkt i samma språk som är en förutsättning för att kunna använda sig av gemensam indexering. Det som framkom i intervjuaren som rörde samstämmighet beskrev främst en vilja till ett gemensamt system som man använder lika men som vi uppfattar det finns inte den mer kritiska diskussionen som bland annat Frohmann och Blair företräder hos våra respondenter. Som vi tidigare nämnt är vår undersökning för liten för att dra några generella slutsatser av men om vi tittar på det vi har fått fram så ser vi att det här inte finns den samstämmighet som efterlyses av de intervjuade indexerarna och bibliotekarierna. Om detta beror på att det som Frohmann och Blair hävdar är omöjligt att göra en samstämmig och generell indexering som fungerar allmängiltigt eller om det beror på att Sverige är i ett tidigt stadium när det kommer till ämnesordsindexering för skönlitteratur har vi dock ingen möjlighet att svara på.

Ingen av användarna som vi intervjuat är odelat positiv eller negativ till indexering av skönlitteratur, majoriteten använder sig inte av ämnesord för att återvinna skönlitteratur, de konventionella sätten för att få tips om intressant litteratur är det de återkommer till. Förändringar de föreslår är mestadels av fysisk karaktär, de vill ha tips i bibliotekslokalen i form av utställningar, tipslappar och planscher men överlag uppger de sig vara nöjda med den nuvarande situationen. Undantaget är en av respondenterna som efterlyser ett system liknande det www.amazon.com har, där man blir tipsad om vad personer som köpt samma bok också har köpt.

Vi kan dock inte veta varför användarna inte ger uttryck för ett tydligt behov av ämnesordsindexering på skönlitteratur, om det beror på ringa kunskap om fenomenet och dess möjligheter eller om det helt enkelt inte finns ett behov av att hitta litteratur via ämnen.

En fråga som vi alltså måste ställa oss är om indexering av skönlitteratur fyller en funktion, finns det ett behov att tillfredställa? Kanske måste vi nöja oss med en indexering som bara tillfredställer en viss del av användargruppens behov, att tillfredställa alla användares (och icke-användares) behov är antagligen svårt att göra om man inte genomförde en extremt specialiserad indexering. Dock behövs det en diskussion om vems språk det är som i dagsläget används för att indexera skönlitteratur.

Något som är viktigt att påpeka angående användargruppens syn på bibliotek är att den överlag var väldigt nöjd med hur biblioteken fungerade nu. Om detta beror på att alla våra respondenter redan aktivt söker upp biblioteken och genom det är nöjda eller om det pekar på något annat kan vi inte dra några slutsatser om. Det är dock värt att påpeka att det inte fanns någon frustration eller några radikala förslag på ur biblioteken skulle kunna göra istället för sitt traditionella sätt när det kommer till återvinning av skönlitteratur.

6.4.2 Kontakt mellan grupperna

Kontakten mellan de tre grupperna är starkt varierad mellan de olika respondenterna. Indexerarna på folkbiblioteken har kontakt med både användare och bibliotekarierna och i vissa fall arbetar de aktivt med att informera bibliotekets besökare. Dock är det bara två indexerare som tar upp att de får respons på sitt arbete från användarna. Indexerare 1:1 och

1:2 uppger sig inte ha någon kontakt med användarna och Indexerare 2 säger sig främst få respons från sin äldre kollega och sjukhusbiblioteken. Av bibliotekarierna är det ingen som uppger sig ha kontakt med en indexerare, det ska dock påpekas att ingen av de intervjuade bibliotekarierna arbetar på ett bibliotek som har en egen indexerare av skönlitteratur. Ändå säger sig indexerarna ha just bibliotekarierna i fokus när de indexerar, frågan är då vilka bibliotekarier de syftar på. Ingen av de indexerare som vi intervjuat arbetar på ett förortsbibliotek medan ingen av bibliotekarierna arbetar på ett stadsbibliotek. Skillnader i uppfattning om vilka frågor som behöver besvaras med hjälp av ämnesord blir då komplicerat eftersom grupperna inte befinner sig i samma kontext. De flesta indexeringsteoretiker påpekar vikten av att den som indexerar är medveten om vilka frågor som ska besvaras med hjälp av deras indexeringstermer (exempelvis Lancaster och Pejtersen). Detta arbete försvåras självklart om det inte finns någon kontakt mellan frågeställare och indexerarna. Att då se indexeringen och sökandet med hjälp av ämnesord som en kommunikation är ytterst vanskligt. Det är en kommunikation som går långsamt och där den ena gruppen i kommunikation har ytterst svårt att få sin röst hörd. Om man ser användarna som en tredje grupp så kompliceras processen ytterligare ur ett kommunikativt perspektiv.

7. Slutsatser

Vi har redan berört våra slutsatser i analysavsnittet här ovan men det finns anledning att hårdra dem och presentera dem mer stringent och koncentrerat.

Den tydliga skillnad i fokus på latent och manifesta fenomen i texterna som grupperna ger uttryck för förvånade oss och är anmärkningsvärd. Detta tyder på en skillnad i vad man tar fasta på i grupperna och detta är ju naturligtvis avgörande för vilka resultat man får vid en sökning med hjälp av ämnesord.

En möjlig förklaring till detta kan vara att bibliotekarierna och indexerarna försöker se till en så allmängiltig indexering som möjligt och tar därför fasta på det bokstavliga och uttalade som man kan anta att de flesta ser. Det är också möjligt att indexerarnas och bibliotekariernas regler begränsar deras fokus till att till största del ligga på den manifesta nivån. Frohmans kritik av indexeringen för att vara utan regler och struktur kommer då i nytt fokus då användarna inte kan förhålla sig till dessa regler eftersom de inte har den utbildning och medvetenhet om hur indexering fungerar som behövs för att kunna anpassa sig till indexerarnas tankesätt. Dock är det den manifesta nivån som indexerare och bibliotekarier tagit fasta på och trots detta är deras resultat mycket varierande, detta tyder på att de regler som finns för indexering inte är tillräckligt tydligt uttalade och utarbetade för att öka konsistensen. Att de rör sig på samma nivå men väljer att ta upp olika fenomen på den nivån. Vår hypotes om att skillnaden beror på indexerar- och bibliotekariegruppens vilja till allmän indexering styrks också av att majoriteten av dem ser någon form av allmänhet som sin målgrupp, att det inte finns en särskild person eller grupp som använder biblioteken och därför måste bibliotekens tjänster vara breda och allmängiltiga.

Det finns inte mycket kunskap om ämnesordsindexering på skönlitteratur hos användarna och de använder det inte i någon större utsträckning. Det går inte utifrån vår undersökning sluta sig till vad som är orsak och vad som är verkan. Antingen finns inte kunskapen på grund av att behovet inte finns eller så finns inte behovet för att kunskapen om hur det ska tillfredställas saknas.

Ett sätt att undersöka detta är att se om användarnas behov förändras med information om möjligheten till att använda ämnesordsindexering. Med basis i det material vi har insamlat och analyserat så kan vi dra en slutsats om att det behövs mer utarbetade riktlinjer och en mer tydlig och informativ inställning när det gäller ämnesord för skönlitteratur gentemot användarna. Deras okunskap gäller inte bara hur man indexerar skönlitteratur utan även att man gör det. Både bibliotekarier och indexerare efterlyser en mer gemensam och nationell hållning till indexering av skönlitteratur.

I nuläget indexerar BTJ en stor del av det svenska biblioteksbeståndets litteratur. Dock får deras indexering kritik av en av indexerarna för att inte vara konsekvent och användbar, om en gemensam indexering ska kunna ske krävs det förmodligen överenskommelser mellan de framträdande aktörer som finns inom ämnet i Sverige idag.

Med utgångspunkt i Wittgensteins, Blairs och Frohmans resonemang om språket som ett så mångfacetterat redskap, helt beroende av kontext för att kunna avkodas, är det lätt att dra slutsatsen att allmängiltig indexering är omöjlig. Motsatsen till detta skulle vara indexering anpassad efter att möta specifika gruppers behov, detta är svårt att kombinera med den

centraliserade indexering som bibliotekarier och indexerare efterfrågar och den begränsade ekonomin.

Den centraliserade, och förväntat allmängiltiga, indexering som görs idag är, enligt vår uppfattning som främst är baserad på indexerarna och bibliotekariernas svar i denna uppsats, inte gjord främst för användarna utan för att bibliotekarierna ska kunna besvara användarnas frågor. Här kan ett av problemen med indexeringen finnas, det är möjligt att bristen på användandet av indexering bland de tillfrågade användarna och de stora skillnader som finns i valet av indexeringstermer mellan de två grupperna beror att indexerarna indexerar för att tillmötesgå sina egna och andra bibliotekariers behov av indexering. Användarna har inte använt sig av ämnesord förut och det är självklart svårt att analysera deras val av ämnesord i förhållande till vad de skulle ha för önskemål om de var mer insatta i indexeringens möjligheter. Kanske är den förändring som det är mest behov av den att man börjar skilja på indexering för bibliotekarier och den för användare då de har olika behov och, framför allt, har språk som kommer från skilda kontexter.

De olika diskurser de olika grupperna lever i ger inte någon egentlig inre samhörighet däremot en skillnad till andra grupper. Vi har inte sett till valet av specifika ord utan enbart sett till vilken nivå de olika grupperna främst satt sina ämnesord. Genom att titta snabbt på orden sammanställda kan man se att vissa ord och teman återkommer men vi har inte kunnat se ett tillräckligt starkt samband mellan det och vilka grupper de tillhör för att vi ska kunna dra några slutsatser. Dock är skillnaden mellan grupperna, som vi tidigare beskrivit, markant när det kommer till vilken nivå de lägger märke till i texten.

Vi måste fundera på vad detta innebär för möjligheten att hitta skönlitteratur genom ämnesord. Om användarna beskriver texter utifrån känslor, vad de läser in i texten snarare än vad den bokstavligt handlar om betyder det att de inte kommer hitta relevanta texter då indexerare och bibliotekarier indexerar/söker på manifest nivå. Att indexera ord utifrån en manifest nivå ger inte en felaktig indexering, ämnesorden kan mycket väl stämma överens med innehållet i texten. Problemet blir att indexeringen blir ofullständig ifall de som sedan ska kunna återfinna texterna även tar fasta på andra fenomen. Fenomen som de då inte kommer att kunna söka efter då de inte indexeras. I den här situationen blir inte heller bibliotekarierna en möjlig tolkare av systemen då användarnas fokus inte finns indexerat. Vår undersökning är som vi påpekat väldigt marginell i sin storlek men de mönster vi kan skönja pekar på att många av användarnas ämnesord inte har någon motsvarighet i indexerar- och bibliotekariegruppens ämnesord.

7.1 Frågeställningarnas besvarande

Ja, det finns en tydlig skillnad mellan de olika respondentgrupperna när det kommer till frågan om vilken nivå i en text de tar fasta på. Användargruppen beskriver i främst fenomen som kan kopplas till en latent nivå, det är ämnesord som rör teman och känslor som texten förmedlar. Gruppen med indexerare och bibliotekarier håller sig i större utsträckning på en manifest nivå, deras ämnesord är beskrivande av det faktiska innehållet i texterna, vad som sker rent bokstavligt.

Vår underfråga om de olika diskurserna grupperna lever i påverkar deras val av sökord är betydligt svårare att ge ett otvetydigt och rakt svar på. Inbördes i grupperna är samstämmigheten inte självklar men däremot är skillnaden mellan de två olika grupperna

tydlig och då främst på vilken nivå de tar fasta på. Detta säger dock inte att t.ex. indexerare och bibliotekarier indexerar lika, utan snarare att de två grupperna blir enade i det att de skiljer sig från den tredje gruppen, användarna. Vi har inte ställt just indexerare och bibliotekarier emot varandra dels för att det inte är syftet i den här uppsatsen att ta upp skillnader i ord (utan nivåer) och dels att de grupper vi tycker det är intressant att ställa mot varandra är användare och indexerare eftersom den ena av gruppen avgör vad den andra gruppen får för svar.

7.3 Förslag till fortsatt forskning

Det finns en skillnad mellan indexerare knutna till Bibliotekstjänst och indexerare knutna till folkbibliotek i kontakten med användare och vi tycker oss se en tendens att det avspeglar sig i ämnesorden. Vår undersökning är alldeles för liten för att vi ska kunna se några samband men det vore ett intressant ämne för vidare forskning. Hur skiljer sig indexerare åt beroende på var de jobbar och hur ser deras val av ord ut i förhållande till användarnas val?

En annan intressant frågeställning som uppkommit under arbetets gång som vi inte heller har kunnat svara på i den här uppsatsen är om det finns någon skillnad i användares uttalade behov och vilja till att kunna använda ämnesord på skönlitteratur om man jämför bibliotek där det finns en väl utbyggd ämnesordskatalog och där det inte finns det. Det vore intressant att se om t.ex. Mölndals biblioteks besökare uppger att de har ett annat behov av att hitta skönlitteratur via ämnesord än t.ex. Göteborgs stadsbibliotek. Mölndal har i tiotalet år arbetat aktivt för att dels indexera mycket litteratur och dels sprida information och kännedom om att möjligheten finns. Har det påverkat biblioteksbesökarnas vilja till att använda ämnesord eller är det så att de fortfarande inte har något större behov av sådana sökningar? Och vilka slutsatser skulle man kunna dra utifrån det?

8. Sammanfattning

De allt större mängderna tryckt skönlitteratur tillsammans med de större möjligheter till organisering som den alltmer utvecklade tekniken ger upphov till har gjort att ämnesordsindexering för skönlitteratur blivit ett ämne som intresserar allt fler. 2004 kom den första ämnesordlistan för skönlitteratur i Sverige som är tänkt för praktik på nationell basis, ämnesordsindexering för skönlitteratur har tidigare varit en angelägenhet för enskilda bibliotek och inte varit särskilt prioriterad. De undersökningar som tidigare genomförts för att undersöka indexering har främst handlat om konsistens och likhet mellan olika (eller samma vid olika tidpunkter) indexerares indexering och inte om olika gruppers (inom sökprocessen) skillnader vid indexering.

Vi är intresserade av att nå tre nivåer i en informationssökningsprocess, användarna, bibliotekarierna och indexerarna, för att genom jämförelser se skillnader på de olika nivåerna. Vi upplever att det är relevant att diskutera det här inte bara utifrån en praktisk situation där man mäter hur väl existerande system fungerar utan även utifrån en mer filosofisk och grundläggande nivå.

Indexering av skönlitteratur skiljer sig från indexering av facklitteratur på många sätt, främst genom att skönlitteratur lämnar mer till läsaren att tolka än facklitteratur. Facklitteratur har allmänt setts som mer lättindexerad då ämnena ofta är klart uttalade och ofta förekommer redan i titel eller undertitel. Ämnesordsindexering av skönlitteratur har setts som problematisk då en skönlitterär bok kan rymma så många ämnen och att de inte behöver vara klart uttalade och ofta tolkas som olika beroende på vem som läser den.

En text kan sägas bestå av två nivåer, en manifest/denotativ och en latent/konnotativ, den manifesta beskriver vad som bokstavligt händer i texten och bygger inte särskilt mycket på läsarens egen tolkning av texten. Den latent nivån däremot är den associativa, utsagda och bildliga nivån där läsaren själv gör ett stort tolkningsarbete.

Vårt syfte med uppsatsen är att vi genom en empirisk undersökning med tillhörande intervjuer gör en kvalitativ studie av vilka nivåer de olika grupperna lägger sitt fokus på. Våra utvalda grupper är indexerare, bibliotekarier och användare där vi sätter samman indexerare och bibliotekarier till en grupp som ställs i motsats till användargruppen för att få reda på skillnader och likheter. Vårt syfte har också varit att se om man kan se någon skillnad i ämnesord efter vilka kontexter de olika respondenterna befinner sig i.

Våra frågeställningar är således

- Hur väl överensstämmer indexeraren och bibliotekariens val av ämnesord med användarens val i fråga om vilken nivå ämnesorden ligger på?
- Kan man på basis av val av ämnesord se de olika diskurser respondenterna vistas i?

I vår studie har vi använt sexton respondenter, fyra indexerare, fyra bibliotekarier och åtta användare av folkbibliotek. Vår motivering är att vi vill nå hela informationsprocessen och se på vilken nivå de olika grupperna sätter sina ämnesord. Vår studie är uppdelad i två delar

- Vi låter respondenterna läsa fyra korta skönlitterära noveller och ber dem sedan sätta ämnesord på dem. Indexerarna får använda de hjälpverktyg som de i en vanlig indexeringssituation skulle använda medan bibliotekarierna och användarna inte får några hjälpmedel.

- Vi gör intervjuer direkt i samband med indexeringsövningen för att få fram hur de olika grupperna resonerar kring ämnesord och bibliotek. Användarna får frågor om hur och varför de använder bibliotek, bibliotekarierna och indexerarna får frågor rörande deras respektive arbetsuppgifter. Vi ber dem även rangordna hur de upplever texterna utifrån svårighetsgrad.

I Intervjuteori brukar man skilja på informant- respektive respondentintervjuer. I en informantintervju använder man den information som man får fram som fakta, frågorna används för att få en uppfattning om reella ting, hur något fungerar. Respondentintervjuer fokuserar på respondenten som individ, hur respondenten uppfattar särskilda fenomen och hur de känner och tänker kring dem. Informantintervjuer fokuserar på information medan respondentintervjuer fokuserar på respondenten. Våra intervjuer är en blandning av dessa två former då vi haft behov av både att få reda på faktiska förhållanden (t.ex. hur en indexerare gör en indexering) och hur en individ upplever en situation (t.ex. hur en användare uppfattar ämnesordsindexering).

De avgränsningar vi har gjort är att vi valt att enbart ta med vuxna biblioteksbesökare med god kunskap i svenska. Vi motiverar våra val med att vi behöver renodla gruppen, den är fortfarande väldigt heterogen men genom att alla är vuxna biblioteksbesökare med god kunskap i svenska tar vi bort ett antal variabler som skulle komplicerat undersökningen alltför mycket med tanke på den ringa omfattning av respondenter vi har valt. Vi har även valt att använda oss av respondenter knutna till svenska folkbibliotek då vi tycker att det är den kontexten som är intressantast men även på grund av samma skäl som för de andra avgränsningarna, göra gruppen respondenter lite mer homogen. Bibliotekarierna arbetar alla med skönlitteratur på folkbibliotek i Göteborgsområdet och indexerarna arbetar alla med indexering av skönlitteratur för vuxna.

Som teori kring indexering av skönlitteratur använder vi oss av D.C Blair och Bernt Frohmanns användning av Ludwig Wittgensteins senare teorier om språk och även Wittgensteins egen språkspelsteori. Vi utgår från att språk ska ses som kontextbundet och våra tre huvudteorier är

- Wittgensteins språkspelsteori där språk ses som del i olika språkspel. Enligt Wittgenstein går det inte att ge ett ord en enda konkret betydelse utan det är mer förtjänstfullt att prata om *ordfamiljer* och *familjelikheter*
- D.C Blair använder Wittgensteins senare språkteorier i en indexeringskontext och diskuterar frågan om vem som anpassar sig efter vem i ett indexeringsystem. Blair ifrågasätter traditionell indexeringsteori som enligt honom dels felaktigt har förutsatt att ämnesord har en klar avgränsad mening och dels tanken att alla dokument har ett huvudämne som kan bli korrekt representerad av ett flertal enstaka ord.
- Bernt Frohmann använder en liknande läsning av Wittgenstein som Blair gör men riktar in sin teori på kritik av mentalismen inom indexering. Mentalism är enligt Frohmann att man utgår från att det finns mentala regler hos alla människor och om vi kan upptäcka dem kan vi anpassa indexeringen efter dem och då få en bättre återvinning. Istället ska man för att förenkla och öka konsistensen vid indexeringen konkretisera reglerna som indexerarna arbetar efter. Reglerna behöver också anpassas efter vem det är som ska använda sig av de indexerade posterna, då ordval är beroende av användarnas kontext.

I kapitel 2 tar vi upp tidigare forskning om indexering och fokuserar då på tidigare gjorda konsistensundersökningar eftersom det främst är sådana som har gjorts. I kapitel 3 gör vi en genomgång av indexering och förklarar där begrepp som är relevanta för ämnet. Vi beskriver

konsistensbegreppet närmare och beskriver bland annat skillnaderna mellan konceptuell och terminologisk konsistens, vad kontrollerad vokabulär innebär och hur man brukar mäta konsistens. I kapitel 4 gör vi en historisk genomgång av indexering för skönlitteratur och ger även en överblick över den svenska traditionen och hur det ser ut i nuläget.

I beskrivningen av vår empiri gör vi en presentation av de respondenter vi använt oss av och vi gör ett intervjureferat som är organiserat gruppvis och kring ämne.

I analysdelen analyserar vi de tre grupperna av ämnesord som respondenterna valt för respektive text och presenterar även dessa i procent. Vi redovisar även resultatet av indexeringsövningen där vi går igenom text för text och anger vilka ord som angavs som ämnesord och till vilken grupp vi tycker att de tillhör. De tre grupper vi delat in orden är

- Språk och form. Här hamnar de ord som beskriver språkliga och formmässiga aspekter av texterna.
- Manifest nivå. Här hamnar de ord som beskriver fenomen som är klart utskrivna i texterna.
- Latent nivå. Här hamnar de ord som beskriver vad respondenten inte har kunnat läsa ut direkt ur texterna men ändå upplever att de handlar om. Vi tar även upp den rangordning i svårighetsgrad som respondenterna fick göra under sina intervjuer. Vi analyserar utifrån konceptuell konsistens och anger i procent vilken grupp de olika grupperna främst har angett sina ord i

Det blir här klart att det finns en skillnad mellan bibliotekarierna/indexerarna och användarna i vilken nivå man väljer att lägga sina ämnesord på. Den förstnämnda gruppen fokuserar på den manifesta nivån medan den sistnämnda främst sätter ord som hör hemma på den latent nivån. Användargruppen hade 29 % av orden på den manifesta och 59 % på den latent nivån. Bibliotekarierna/indexerarna å andra sidan hade 66 % på den manifesta och 23 % på den latent nivån. I gruppen språk och form är det jämnare då 12 % av användarnas ord representerade denna nivå i jämförelse med 11 % av bibliotekarie/indexerargruppen, sammanslaget är det 11 % som representerar gruppen språk och form. (obs, alla procenttal är avrundade här i sammanfattningen)

I analysdelen diskuterar vi även framtid och nuläge och konstaterar att det finns ringa kunskap om ämnesordsindexering på skönlitteratur hos användarna och de ger inte heller uttryck för någon större vilja eller behov av detta. Detta kan man analysera utifrån två olika vinklar, antingen finns inte behovet för att kunskapen inte finns eller så finns inte kunskapen för att behovet inte finns. Vi utgår från de intervjusvar vi fått och kopplar det till Frohmans teorier om kontextbundet språk. Utifrån Wittgenstein, Blair och Frohmann diskuterar vi sedan om indexering av skönlitteratur är möjlig att göra tillräckligt effektiv och hur den i så fall skulle se ut. Vi tar även upp intervjusvaren kring frågan om kontakt mellan grupperna och konstaterar att bibliotekarierna som grupp och de indexerarna som är knutna till folkbiblioteken har daglig kontakt med användarna medan indexerarna knutna till BTJ inte har någon användarkontakt. De bibliotekarierna vi har intervjuat är alla vid bibliotek som inte har någon egen indexerare och de uppger alla att de inte har någon kontakt med indexerare alls.

Vårt svar på vår frågeställning blir slutligen att ja, det finns en skillnad i vilka nivåer de olika grupperna lägger sina ämnesord på. När det kommer till frågan om valen av ord är kontextbundna ser vi inget som tyder på det eftersom valen inom grupperna är alltför vitt spridda, däremot finns det skillnader mellan grupperna som handlar om vilken nivå man

lägger ämnesorden på. Så orden man väljer är inte kontextbundet däremot på vilken nivå de ligger på.

Som förslag till fortsatt forskning föreslår vi att någon undersöker om det finns en skillnad mellan indexerare på Bibliotekstjänst och indexerare knutna till folkbibliotek då vi tycker oss märkt en skillnad i val av ämnesord dock är det inget vi har kunnat fastslå i den här uppsatsen. Vi har också blivit nyfikna på om det finns en skillnad i upplevt behov av ämnesordsindexering på skönlitteratur beroende på om biblioteket man använder sig av satsar aktivt på detta eller inte.

9. Litteraturförteckning

Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj (1994) *Tolkning och reflektion : vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod* Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Rolf & Holst, Erik (1995). *Har Ni någon bra kärleksroman?: En studie av indexering av skönlitteratur vid stadsbiblioteken i Malmö och Mölndal*. Borås: Högskolan i Borås, institutionen Bibliotekshögskolan. (Magisteruppsats 1995, 19).

Baker, Sharon L & Shepherd, Gay W. (1987) Fiction Classification Schemes: The Principles behind Them and Their Success *RQ* vol. 27 s.245-251

Blair, David C. (1990) *Language and representation in information retrieval*. New York: Elsevier.

Beghtol, Clare (1989a). Access to fiction: A problem in classification theory practice. Part I. *International Classification*, vol. 16, no. 3, s. 134-140.

Beghtol, Clare (1989b). Access to fiction: A problem in classification theory practice. Part II. *International Classification*, vol. 17, no. 1, s. 21-27.

Beghtol, Clare (1994). *The classification of fiction : the development of a system based on theoretical principles*. Metuchen, N.J.: Scarecrow.

Chan, Lois Mai (1989). Inter- indexer consistency in subject cataloging. *Information Technology and Libraries*, vol. 8, no. 4, s. 349-358.

Cheheltan, Amir Hassan, red. (2004) *Iran berättar: dans på slak lina* Stockholm: Tranan

Esaiasson, Peter (2002) *Metodpraktikan –konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm : Norstedts juridik

Foucault, Michel (1993) *Diskursens ordning* Stockholm/ Stehag: Brutus Östlings förlag Symposium

Frohmann, Bernt (1990) Rules of indexing: A critique of the mentalism in information retrieval theory, *Journal of Documentation*, s. 81-101

Färdlektyr (2004) Stockholm: SLFT

Iivonen, Mirja (1990). Interindexer consistency and the indexing environment. *International Forum on Information and Documentation*, vol. 15, no. 2, s. 16-21.

Karlsson, Cecilia & Kristensson, Svante (2003). *Konsistens vid indexering av skönlitteratur för barn och ungdom*. Borås: Högskolan. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2003:46).

Lancaster, Frederick W. (1998). *Indexing and abstracting in theory and practice*.

Second edition. London: Library Association.

Leininger, Kurt (2000). Interindexer consistency in PsycINFO. *Journal of Librarianship and Information Science*, vol. 32, no. 1, s. 4-8.

Leonard, Lawrence (1977). *Inter-indexer consistency studies, 1954-1975: A review of the literature and summary of study results.* Champaign, Ill.: University of Illinois, Graduate School of Library Science. (Occasional Papers, no. 131).

Markey, Karen (1984). Interindexer consistency tests: A literature review and report of a test of consistency in indexing visual materials. *Library and Information Science Research*, vol. 6, no. 2, s. 155-177.

Nordström, Gert Z (2003) *Medier semiotik estetik –begrepp, metoder och kritiska texter* Jönköping: Jönköping University press.

Nordström, Jesper (2005). *Indexeringskonsistens –En litteraturgenomgång och en undersökning i Libris.* Borås: Högskolan. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2005:19).

Nylén, Ulrica (2005) *Att presentera kvalitativa data –framställningsstrategier för empiriredovisning* Malmö: Liber

Pejtersen, AnneLise (1989) *The Book House. System functionality and evaluation.* Roskilde : Risø National Laboratory.

Pejtersen, Annelise & Austin, Jutta (1983) Fiction retrieval: Experimental design and evaluation of a search system based on users´ value criteria (part I) *Journal of Documentation* Vol. 39, No 4

Ranta, Judith A. (1991). The New Literary Scholarship and a basis for Increased Subject Catalog Access to Imaginative Literature. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 14(1), s. 3-36.

Rolling, L. (1981). Indexing consistency, quality and efficiency. *Information Processing and Management*, vol. 17, no. 2, s. 69-76.

Saarti, Jarmo (2002). Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons. *Journal of Documentation*, vol. 58, no 1, s. 49-65.

Stubbs, Edgardo, Mangiaterras, Norma & Martínez, Ana (1999). Internal quality audit of indexing: A new application of interindexer consistency. *Cataloging & Classification Quarterly*, vol. 28, no. 4, s. 53-69.

Svensk biblioteksforening, Specialgruppen för indexering av skönlitteratur (2004) *Att indexera skönlitteratur.Handledning.* Stockholm: Svensk biblioteksforening

Svensk Biblioteksforening 2006
<http://www.biblioteksforeningen.org> [2006-04-05]

Wedberg, Anders (1978) Förord till *Filosofiska Undersökningar* av Ludwig Wittgenstein
Stockholm: Thales

Wallin, Birgitta & Löfström, Tomas, red. (2001) *Kärlek, uppror och kardemummakärnor: berättelser från Indien*, Tranan: Stockholm

Wittgenstein, Ludwig (1978) *Filosofiska undersökningar* (förord av Anders Wedberg)
Stockholm: Bonniers

Wittgenstein, Ludwig (1992). *Filosofiska undersökningar*. Stockholm: Thales

10. Bilagor

10.1 Bilaga 1: *Gul fisk av Ambai*

Högsommar. Redan känns sanden het. Den kommer inte att kunna bevara sin fuktighet. En bit bort, till vänster om det krympande havet och de förslösande vågorna, breder sanden ut sig ökenlikt. Ändå lyder ögat bara havet. Nu har den vita båten kommit. Den är förlöparen. Signalen att fiskebåtarna återvänder. Den glider i land likt svan, gungande från sida till sida. På håll, långt från stranden, börjar ljusa prickar att röra sig. Fiskarnas hustrur gör sig redo att välkomna båtarna. Klara färger: bländande indigo, demoniskt röd, djupt grön, överrumplande blå. Dallrande avtecknar de sig mot den vira båten på bleknande blått och askgrått hav.

Nu är det möjligt att se de andra båtarna. Den som går längre fram, helt nära båtarna, kan se hur näten är fyllda av fisk. Med kroppar och händer som mörknat av den salta vinden börjar männen vittja näten och rensa fisken i samma ögonblick båtarna kommer in. Fiskarna plumsar ner i tråg av plast, runda ögon vidöppna. De oönskade slängs bort. Ett gemensamt mummel av trötta röster, stigande ibland för en kort stund, sedan fallande igen.

Svarta händer. Båtarnas bruna trä. I nätens maskor fiskar med vit mage. Påträngande nära trycker färgerna på kvinnornas saris mot ögonen, milt men bestämt. Målade tråg. Torr sand. Ett sällsamt collage av färger på stränderna intill det vidsträckta havet. En komposition som lämnar avtryck i minnet.

En gul fisk ligger uppkastad i sanden.

Det är den där blekaste gula färgen som visar sig precis innan löven vissnar och faller. Den har svarta fläckar. När jag stannar för att titta börjar den darra och hoppa. Munnen flämtar; flämtar och stängs. Den skakar och kastar sig av och an på den heta sanden.

Männen fortsätter att rensa fångsten snabbt men effektivt.

Munnen stängs; stängs och öppnas, desperat efter vatten. Som Jalajas mun.

Den alltför ivriga lilla Jalaja. Hon tryckte på och knuffade sig ut i världen. Namnet var redan bestämt. Hon som reser sig ut vattnet. Lotus. Jalaja. De lade henne i kuvös. Hela tiden stod jag utanför rummet och betraktade henne. Hennes bleka röda mun. Hennes runda ögon. Ibland öppnade och stängde hon munnen, som om hon sög.

Askan som Arun tog med sig från krematoriet låg i en liten urna, en miniatyr av de stora lerkrukorna från Mohejodaro och Harappa. Dess smala mun var tillstängd med en bit tyg.

”Varför är munnen stängd?”

”Vilken mun?”

”Urnans mun. Öppna den.”

”Anu. Den innehåller bara aska.”

”Jag vill se. Öppna den.”

”Anu.”

”Öppna munnen. Den munnen...”

Brännande snyftningar. Tyget togs bort och den uppenbarade urnans lilla mun.

Askan spreds i just detta hav.

Havet befinner sig på avstånd. Den gula fisken hoppar utsiktslöst ditåt. Munnen öppnas, mot himlen. Upplyft ur den heta sanden faller den ur fingrarnas grepp, kränger och slingrar sig. Den faller igen, ur det löv i vilket jag försöker hålla den.

En fiskarpojke är på väg tillbaka från plumsandet i vågorna.

Han kommer när jag kallar honom på marathi. ”Ikkade yé.” Kom hit.

”Kan du kasta tillbaka den här gula fisken i havet?”

Ett kort frustande skratt. Han grabbar tag i fiskens stjärt och börjar springa mot havet. Jag springer efter honom. Han släpper den på kammen på e inkommande våg. Den sprätter till, hjälplös för en sekund likt en fyllbult som inte hittar vägen hem. Så öppnar den munnen igen, tar in vatten. Vispar till med stjärtfenan. Ett nonchalant hopp. Ännu en gång vispar den till med stjärten och simmar iväg. Man kan se den klara gula färgen mycket länge. Sedan uppgår den i havets blå-grå-vita.

10.2 Bilaga 2: *Solrosens ständiga förälskelse av Sharnoush Parsipour.*

Solrosen är en förälskad blomma. Den är inte särskilt vacker att titta på. När den växer blir den ful, som en gravid kvinna fast inte med stor mage utan med ett väldigt stort huvud. När dess frön blir stora böjer den huvudet framåt, ibland så mycket att hela blomman går förlorad.

Solrosen bör inte odlas i rabatt, den är en åkerblomma och går att äta. Fördelen med en åker är att blomman kan få sol från olika håll. Den besynnerliga blomman vänder sig mot solen så fort den spirar upp ur jorden. Den vrider sig med solens gång på himlavalvet och är i skymningen vänd mot väst. Jag har inte haft förmånen att se den på natten så jag har ingen aning om hur den beter sig då.

Det sägs att solrosen absorberar solpartiklarna. Jag undrar ofta om ljuspartiklarna är feta eftersom solrosfrön är feta och näringsrika. Ljuset färdas som bekant med oerhörd hastighet, och då frågar jag mig hur denna stillsamma, djupt rotade blomma kan ta upp så flyktiga partiklar.

Men om blomman placeras i en rabatt blir den en fånge. Trots allt är solrosen oerhört vacker när den skjuter knopp. Den påminner om ett bi. Kanhända har bina under årmiljonernas lopp känt släktskap med blomman, eller också har blomman sökt efterlikna bina för att föra vidare sina pollenkorn. Kanske har de båda tagit lärdom från solen och blivit till ett med den. I vilket fall som helst är blomman i sin barndom förförisk och tilldragande. Gulsvart är den, och sprider en obestämd, flyktig doft som dröjer sig kvar i minnet.

Så vitt jag vet slutar blomman vända sig mot solen så fort den slagit ut. Som hade den fått sin beskärda del av solen står den stilla och ägnar sin uppmärksamhet åt de växande knopparna. Knopparna slår ut lite trevande och drar ihop kronbladen för att skydda fröna.

Men blomman vantrivs i rabatter. Man brukar så den i kanten av rabatten, som i allmänhet är belägen mitt på gården och gården kringgärdas alltid av murar. Murarna och byggnaden kastar skuggor. Den dåraktiga förälskade blomman drar sig mot solen tills den får ljus. I gryningen får den blomma som står i den västliga delen av rabatten ljus, men det tar några timmar innan solen hittar över muren och sprider ut sig över hela gården.

Det märkliga är de solrosor som växer i södra delen av rabatten. Solrosorna i västra delen är korta och de östliga långa. Skillnaden i längd kan vara upp till två meter. Den östliga blomman står fånglad i skuggan av den östliga muren och söker sig oklokt nog uppåt. Den västliga blomman är däremot lyckligt lottad och suger åt sig de första ljuspartiklarna. Den är kort men saftig och utvecklad. Den östliga blir lång och har ett litet huvud – som ödslade den all livskraft på att söka sig till ljuset. Därför får den en tanig stjälk. Denna plågsamma defekt får katastrofala följder när blomman växer till. Blommorna är för tunga för stjälken, men i gengäld är det inte så många som rör vid den.

Här handlar det om en allmängiltig ”beröringsregel”. Solrosorna i rabatten är dömda att finna sig i de förbipasserandes nyfikenhet. De är redan från början vackra att se på och drar till sig samtliga blickar. Man hejdar sig för att betrakta det gula ljusets lyster i blomman. Den förbipasserande som inte vet något om biets uppgift i sammanhanget, känner på blomman. Händerna blir fulla av de gulaktiga pollenkornen. Man lyfter handen och ser vid närmare iakttagelse att blomman har pollenkorn. Men eftersom betraktaren inte är trädgårdsmästare förbiser han ett viktigt faktum. Tanklöst nog förstör han blomman. En annan förbipasserande gör ett försök att plocka ett omoget frö, smakar på det för att sedan konstatera att det är omoget. Ju mer blomman växer, desto fulare blir den – och till råga på allt blir den kal och förfulas ytterligare av alla dessa beröringar. Blomman som knappt hunnit bli halvväxt, förlorar hälften av sina frön och kronbladen plockas sönder. Så går blomman en för tidig död till mötes.

Jag har tagit lärdom av solrosen. Om solrosen ägde människans förnuft skulle den aldrig låta sig odlas i rabatt. Man ska inte så solrosor alldeles intill murar, utan där solen kommer åt. Solrosorna återspeglar ljuset och mörkets vandring i naturen. Den solros som stått i mörker blir trots sin längd bräcklig och skör. Men den solros som vuxit i ljuset blir trots sin kortare stjälk stadig och stark. I en rabatt går alltid de tre första solrosorna förlorade innan de hunnit växa färdigt. De är på förhand dömda eftersom de är brådmogna. Vad innebär det egentligen att de vill slå ut i förtid? Om de väntar och växer tillsammans med alla övriga har de en chans att överleva. Vem vet vilken blomma som kommer att utsättas för de förbipasserandes beröring? Kanhända ligger det en mening i detta att de tre första solrosorna dör martyrdöden. De kommer tidigt för att dö tidigt, för att rädda de andras liv. Om alla slog ut samtidigt skulle alla hamna i farozonen. Därför är det kanhända en naturlag som gör att moder jord driver fram dessa martyrblommor för att rädda sina andra barn. Jag undrar om de tre solrosorna kanske själva är medvetna om detta.

Tro mig, solrosorna tänker. Detta är ingenting jag kan bevisa. Det enda jag vet är att jag någon gång varit med om att räkna de fullvuxna blommornas frön. Den minsta hade tolvhundra frön och den största artonhundra. Nog är detta tecken på förälskelse, ständig förälskelse.

10.3 Bilaga 3: *Vanya Vet* av Jonas Hassen Khemiri

Vanya efter sin första arbetsdag: Med mig den här Parkleken kommer bli världens bästa.

Vanya tre dagar senare: Vad var det jag sa!

Vanya om sin kuk: den är cirka så här lång och gjord av hårdaste järn. Ryktet om mig finns sparat hos alla Ukrainas kvinnor.

Vanya en skrytande fiskare (armarna rakt ut).

Vanyas hälsningsfraser: Hej neger! (till Macki) Hej Saddam! (till mig). Macki som protesterar och uppgraderas till att kallas Urkel.

Vanya med den solkiga 7-up-t-shirten.

Vanya med tjurhornsbältet.

Vanya med de blå hängselbyxorna (oändligt fickantal).

Vanya låser upp, släpper ut cyklar, morgonfika, tar tupplur, äter lunch, tar tupplur, eftermiddagsfika, tar tupplur, samlar in cyklar, tar tupplur, låser dörren noggrant (upptill och nedtill).

Vanya om den kommande sommaren: Inte ledsna ni inte har landställe. Varje dag ni kan komma hit. Nej? Vi kan koka ett-två-trekakor. Vi kan spela Kalaha. Inte ledsna.

Macki och jag som tar honom på orden. Det blir Parklekshäng varje dag hela sommaren. Vi leker djungelgangstas, vi leker superstarka gardinhängare, vi leker drugdealers i Bronx, vi leker A-Team (Macki= Mr T, jag= Howlin' Mad Murdock).

Vanya om förritiden: Jag minns första gången jag kom till Sverige... På förläggningen dom garvade, dom sa Vanya är tjejnamn. Sen fick dom stå kö till sjukhuset allihop. Jag ropade dom: vem är tjej nu?

Vanya måttar luftslag mot Macki som livrädd backar mot pusselrummet.

Vanya som hjälper oss snickra till varsin AK-47:a.

Vanya som aldrig frågar om Mackis ärr.

Vanya om våra pappor: om dom lämnat sina barn frivilligt dom måste vara harar. Eller ha små kukar.

Vi leker tjuv och maffiautpressare, vi spelar Kalaha, vi lyssnar på Vanyas historier.

Vanya om sin mage: I världen det finns stålknivar och rakblad och spikade klubbor. Men inget, jag säger inget kan punktera Vanyamagar.

Vanya klappar sig på kaggen, spänner ut den tills hängselknapparna skjuts iväg med kulstudsarljud (pjong pjong pjong (träffar en av bovarna i ögat (bov 1: I told you to watch out for his belly trick (bov 2: [svordommar] (bov 3: Let's run!)).

Vanya har cirka miljoner historier men vi vill bara höra dom snuskiga.

Vanya berättar när han träffade Whitney Houston på ett hotell i Beverly Hills (det var sen natt, det var bjudrinkar i kokosnötter med små paraplyer, det var lensnack till morgontimmen. Sen det var dom två, nakna under bardricken, nakna mot en flygel, nakna i en städskrub, nakna i en mathiss).

Vanya om Whitney Houstons tunga: Den kan inte bara sjunga... om ni förstår vad jag menar...

Vanya om sitt tjurhornsbälte: Jag fick den av rik oljetant, vi pussiruskade bakifrån mot hennes barskåp i Hollywood Hills... Hon var vildaste kvinnan, gift med filmproducent. Jag kallade henne my little pony och hon gillade.

Vanya juckar fram och tillbaka samtidigt som han daskar i luften och håller backhandsgrepp om rumpan.

Vanya om förritiden: Jag är född i Kiev, det är stor kall stad, jag minns inte mycket. Jag minns jag brukade dricka lemonad, jag minns jag brukade äta gröt. Jag minns inte mycket.

Vanya om sin tid i Hollywood: Ingen fitta smakar som Kaliforniakvinnans.

Vanya gör sörpelljud.
Veckor går.
Vanyas kläder skrynklas.
Vanyas lukt förvärras.
Vanya visar resväskan och madrassen på kontoret. Vi lovar att inte skvallra.
Vanya vill inte berätta något om skilsmässan, säger bara svennefrun har kastat ut honom.
Vanya om svenska kvinnor: Akta er noga!
Vanya om sin ålder: Jag har 40 (till oss). Jag har lite mindre än 30 (till snygga småbarnsmammor)
Vanyas tupplurar blir längre.
Vanya får stickigt tunnskägg.
Vanya slutar städa. Dammrättor i pusselrum, brädspel i oordning, tomma tvålförpackningar på toaletter.
Vanya målar inte om staketen runt sandlådan.
Vanya låter cyklarna stå ute över natten.
Vanya knäpper sällan gylfen (fast vi påminner honom)
Vanya låter oss få panten på flaskorna som samlats i kontorets städskrubb.
Vanya om sin karriär: jag har jobbat städare, matfotograf, fönsterputsare, motorcykeltrimmare, tidningstryckare, tidningsbärare, tidningssäljare, tidningsläsare, frisör (kort tid i Bukarest), stylist för olika världstjärnor, konsertansvarig för Elton John, rörmokare...
Vanya om herr Inspektör från Stadsdelsnämnden som har ringt angående vissa föräldrars klagomål: Han är idiot.
...planschklistrare, baskersyare, skedböjare, godisäggtestare, kakelläggare, sotare, räkskalare, termossvetsare, tandläkarassistent plus några dagar som som supermodell.
Vanya om förritiden: jag är född i liten by nära Lutsk. Det är mycket grå stad, inte åka, inte bra land, inte bra människor. Folk inte ärliga.
Vanya om jag kommer på morgonen före Macki: Var är negern?
Vanya när vi frågar om hans familj: har jag berättat när jag träffade Polly Darton i shopping mall i Las Vegas?
Vanya när vi frågar igen: Har ni hakat upp era skivor?
Vanya om herr Inspektör som ringer gång på gång ooh påpekar att det är minst sagt olämpligt att det finns vissa indikationer på att Vanya sover på kontoret: Han är jävla jubelidiot.
Vanya om hitresan: jag minns tåg tåg tåg, bara massa tåg. Sen Helsingfors, sen Finlandsbåt, sen bollhav. För mig där kom beviset jag hade valt rätt. Bollhavet var tecken, massa färgbollar som lyste mina ögon, flera timmar jag satt stirrade på glada barnen.
Vanya ritar gruppsexteckningar och sätter upp på anslagstavlan.
Vanya skyller på oss när småbarnsföräldrarna klagar.
Vanya delar med sig av sin kunskap om kvinnor.
Vanya ritar detaljerade teckningar, kittlaren högst upp, visar var man ska slicka och hur länge. Först ni jobbar mjukt, lite andas, lite nära, sen slicka ned och upp tills hon stönar och börjar slita era hår. Sen ni lägger dödstöten på klitoris, hårdtunga tills hon bönar och skriker era namn. Kanske ni kan öva på tomaten, ja? Macki och jag skrattar nervöst, ingen gör (eller båda gör i hemlighet?).
Vanya om förritiden: Innan det fanns ingenting. Inget liv, bara grått. Sen det var resor världen runt och Hollywood och Las Vegas och munsex med Cyndi Lauper och Madonna. Sen det var Sverige och förläggning och sen det var träffa Jeanette på bingohallen i Farsta. Sen det var bråk och missförstånd och utslängning. Sen det var Parklek.
Vanya som en gång, i en bisats, råkar nämna sina tvillingdöttrar vid namn.

Vanya som tystnar.

Vanya som frågar om vi vill höra hur han knullade Samtha Fox i en skidlift.

Vanya om sina sportprestationer: brons i schack-DM åttiotre i Kiev, silver i OS boxning (inofficiell tungvikt) plus sex, sju medaljer i squash (eller badminton)

En dag kommer herr Inspektör och stör när vi leker Vietnamkrig med ärtrör och grönkläder, solglajor och bazookas i papp. Herr Inspektör har portfölj och politikerglasögon och kofta (brunrutig). Han påpekar att med knarröst att Vanya inte under några omständigheter får fortsätta sova på kontoret. Detta är sista varningen och dessutom är det olämpligt att leka krigslekar, särskilt inomhus.

Vanyas svar: Okej, okej... jag förstår... förlåt... shortavaja skatina... förlåt pasholshortavjoj babushki (förlåt jävla boskap dra på besök till djävulens farmor).

Vanya om mina framtidsplaner: Om du vill skriva... Skriv. Då du kommer lyckas... Mina knän säger det. Mina knän ljuger aldrig.

Sen är det sensommarkväll med rödhimmel och högrop från chilenaerna på fotbollsplanen. Macki och jag som leker undercover UFO-spioner. Vi har hemlig specialhälsning, vi skriver kodspråk i anteckningsblock, vi lyssnar efter misstänkta ET-ljud från grannarnas brevlådor. Vi gräver fram Alienfossiler i gårdsrabatter, vi hittar UFO-bajs i sandlådor. Sen smyger vi bort Parkleken och spionerar på Vanya. Han sitter siluett på kontorets snurrstol; Vanya med hängselbyxorna, Vanya med flaskan, Vanya med filten över axlarna som en mantel. De ryska sångerna ekar ut på gården, studsar mellan boxhusen. Vanya sveper ännu ett glas, Vanya sjunger med, Vanya skålar med sig själv. Vanya skrattar skrattar tills han plötsligt lägger handen över ansiktet och vänder sig bort från fönstret. Macki och jag som slutar anteckna och smyger hemåt utan ord.

Vanya om sina kvinnor: kanske det har varit två tusen. Kanske det har varit fler. Antagligen fler.

Vanya om sitt tjurhornsbälte: jag köpte den med billig pris i Hökarängen av äkta indian. Han ville inte ha mycket för den har förbannelse på sig, alla som har den i byxorna lovas otur och förföljning. Alla utom Vanyor!

Vanya vet.

Vanya när han får avskedsbrevet från Stadsdelsnämnden: Jag kommer göra hungerstrejk.

Vanya senare på eftermiddagen: Jag börjar strejk imorgon – nu vi koka ett-två-trekakor, ja?

Vanyas tid är räknad.

Vanya vägrar prata om framtiden.

Vanya hävdar att han inte har några barn.

Vanya som upprepar att han tröttnat på Sverige.

Vanya som frågar mig om kanske min mamma skulle kunna tänka sig, i några veckor på soffan, såklart han skulle betala. Eller kanske Mackis mamma?

Vanya när våra mammor säger nej: Jag förstår, jag hade gjort samma.

Vanya som bestämmer sig: jag åker tillbaka till LA. Redan jag har ringt alla gamla kompisar. Elton John sa han är ärad ge mig rum i hans supervilla. Och Whitney Houston sa hon vill gärna äta brunch.

Vanyas sista jobbdag.

Vanya plockar ner gruppsexteckningarna från anslagstavlan.

Vanya byter koden till nyckelskåpet.

Vanya gömmer avlarmingsinstruktionen under backen med kvarglömda kläder.

Vanya stoppar ner tejphållaren, pennvässarem, tre limstift, ett paket stålull och den stöldmärkta cd-spelaren i resväskan.

Vanya som påminner: Om du nånsin skriver min historia du måste lova skriva min kuk är järnlikt hård och så här stor.

Vanya en midsommarstång (armarna rakt ut)

Vanya på väg mot tunnelbanan med madrassen under armen, resväskan på gnisselhjul:
Hejdå Saddam! Hejdå Urkel! Kom hälsa på i LA!

Vanya när vi springer på varandra massa år senare i Haninge centrum. Jag i budbilskeps, han med skägget grånat och famnen full av reklamblad: Tyvärr du måste blanda mig med någon annan. Jag är inte Vanya. Vanya har flyttat. Vanya bor Los Angeles

10.4 Bilaga 4: Väskhållaren av Ninni Holmqvist

Det finns inga lediga bord, så vi tränger ihop oss i baren. Musiken dånar, hela luftrummet känns som uppfyllt av snabb vibrerande puls som fortplantar sig in i kroppen, och jag blir enormt danssugen. Men det blir som det alltid blir: efter att vi har beställt varsin öl och stått där och gungat i trängseln och spanat ett tag, blir Fanny uppbjuden av en skitsnygg kille.

-Passar ni min väska? Ropar hon, och utan att vänta på svar slänger hon över den till mig, och trippar iväg med killen in i massan av dansande kroppar.

Sen dröjer det max tre sekunder innan nästa kille kommer och bjuder upp Kia.

-Här! Säger hon, ler sitt sockersötaste leende och hänger sin handväska över min axel, gör ett kast med huvudet så att håret faller i mjuka vågor, vänder och är borta.

Och så står jag där, som vanligt, med tre handväskor dinglande från axlarna, min egen på den ena, de andras på den andra, och tre stora starköl framför mig på bardisken.

Jag dricker. Jag dricker alldeles för snabbt och blir både full och kissnödig. Men står kvar, blir knuffad hit och dit som om jag inte syntes eller ens fanns. Sådär är det alltid: när jag står ensam nånstans där det är fullt med folk så är det som om jag inte fanns; folk går rätt på mig, blåser rök i mitt ansikte, slår till mig när de sträcker ut handen efter sin öl. Det är som om jag förvandlas till luft så fort jag inte pratar med nån, så fort jag inte är i sällskap med andra människor.

Hur som helst så står jag alltså där som nån sorts levande men osynlig effektförvaring, och det är rätt bra musik hela tiden, det är bra tryck, så Kia och Fanny dröjer – eller om de dröjer av den enkla anledningen att de råkar ha träffat sina respektive livs kärlekar just här och nu, vad vet jag – när en liten kille armbågar sig fram till mig och stannar. Just precis: en *liten* kille, han når mig nätt och jämt till nästippen – och jag är absolut ingen lång person, jag är ganska kort jag med, även för att vara tjej. Kort och småfet med tandställning: det är jag.

Lillen tittar upp på mig och ropar:

-Dansa?

Vad gör man? Jag kan inte precis påstå att jag är överförtjust i tanken på att dansa med just honom, men som småfet osynlig väskhängare med tandställning får man ta vad man får, och jag är verkligen sugen på att dansa. Å andra sidan: handväskorna. Jag kan ju inte bara lämna dem här, de kommer att bli länsade på nolltid. Och jag kan inte dansa med tre väskor hängande som slänggungor runt kroppen.

Så jag skakar på huvudet.

Lillen rycker uppgivet på axlarna, och går sin väg.

Jag fortsätter dricka. Min egen öl tar slut, så jag börjar på Kias, eller om det är Fannys. Det blir trängre och trängre där jag står och nästan klamrar mig fast vid bardisken för att jag inte ska bli undanträngd, bortknuffad, nertrampad, och det känns som om alla andra som står här i baren bara blir längre och längre – eller som om jag sakta men säkert håller på att sjunka ner genom golvet. Jag börjar känna mig yr och lite illamående – som om det inte räckte med att jag blir mer och mer kissnödig för varje sekund som går – och jag bestämmer mig för att inte dricka mer. Jag ställer ner ölglasets och vridet på mig, för att få lite mer space, lite mer luft, lite mer överblick. Egentligen vill jag gå och ställa mig nån annanstans, där det finns mer plats, där jag ser och kanske syns. Jag vill åtminstone gå på toaletten; min blåsa håller på att sprängas, magen är som en vattenfylld ballong. Men jag vill inte gå på toa med tre handväskor, för hur skulle det se ut? Antingen ser jag ut som den loser jag är, eller så skulle jag se ut som en tjuv, en ovanligt korkad tjuv dessutom, som öppet viftar med sina troféer.

Så jag står kvar. Tänker att de kommer väl. Tänker att de kan väl inte låta mig passa deras väskor hela kvällen. Stället mig på tå, för att försöka få syn på dem därute på dansgolvet, men nej, jag är för kort och det är för tjockt med folk.

- Kan du inte se dem? hör jag en röst ropa intill mig.

Jag tror förstås inte att det är mig den vederbörande talar till, jag tror möjligen att hon – för det är en tjejröst – talar till mig i tron att jag är nån annan, men jag vänder ändå ansiktet åt det håll rösten kommer från och ropar:

- Va?

Hon är bara lite längre än jag, och nästan lika mullig, och hon ler ett retsamt men vänligt leende när hon upprepar:

- Kan du inte se dem?

- Vilka då?

Till svar tar hon tag i den ena väskans axelrem, håller upp väskan medan hon lägger huvudet på sned och frågande höjer på ögonbrynen. Sedan pekar hon på sig själv, på sitt bröst. I kors över hennes bröst hänger fyra handväskor i sina axelremmar.

Jag skrattar.

- Vad ska man göra? ropar hon och slår ut med händerna i en uppgiven gest.

- Min syrra brukar tjata om att jag måste säga ifrån! ropar jag tillbaka.

- Visst! vrålar tjejen och rullar med ögonen. Och hur lätt är det? När de bara kastar väskan till en och sen är borta innan man hinner säga flasklock?

Hon halar upp en ask cigg ur en av väskorna.

- Ska du ha? frågar hon. Eller vill du hellre ha snus? Det finns en General i den blå väskan här.

- Gärna snus, svarar jag. Bara det är portions.

Hon nickar och öppnar en ljusblå manchesterväska och plockar fram en General, räcker över. Jag öppnar dosan, och plockar ut en portionspåse trycker upp den under överläppen.

Tjejen lägger tillbaka snusdosan i den blå väskan, tar fram en tändare ur en liten svart läderväska och tänder sin cigarett. Sen står vi där ett tag utan att säga nåt, gungar lite till musiken. Det blir en ny låt, för hundratusende gången, men varken Kia eller Fanny kommer tillbaka den här gången heller. Och ingen av den andra väskhållarens kompisar dyker upp. Jag vänder mig mot henne, samtidigt som hon vänder sig mot mig.

- Du...! ropar vi till varandra på samma gång.

Skrattar. Gör ett nytt försök.

- jag...! vrålar jag samtidigt som hon vrålar: Nu...!

- Okej, du först, säger hon.

- Jag är förbannat pissnödig! ropar jag. Vad skulle *du* säga?

- Jag skulle säga att nu har jag fått nog! Kom så går vi på toa!

- Jamen väsk...!

- Skit i det! Klart du ska pinka. Jag behöver också. Hon tar i min arm och drar iväg med mig.

Det är milslång kö på toa. Sisådär en fyratusen kissnödiga tjatrande brudar på rad.

– Jag kan ge mig fan på att det itne finns nåt papper, säger tjejen.

– Jamen, det har Fanny, säger jag och lyfter upp Fannys väska i flagnande brunt fuskläder.

Här finns toapapper, jag lovar!

Jag öppnar väskan, och mycket riktigt, där ligger en halvfull toarulle, och bara åsynen av den gör mig om möjligt ännu mer kissnödig. Jag lägger ena benet i kors över det andra, knäar.

– Jag pinkar fanimig på mig snart, väser jag.

– Jag vet *precis* hur det känns! säger tjejen. Du, vad heter du föresten?

– Alexandra. Och du?

– Sofi. Hon räcker mig handen. Jag tar den. Trevligt att råkas, Alexandra, säger hon.

– Tack det samma, Sofi, säger jag, och så är vi längst fram i kön och en av toaletterna blir ledig.

- Du först! säger Sofi och jag river av en rejäl bit papper från rullen innan jag räcker över den till henne och störtar in på den lediga toan.
När vi kommer ut från toaletten, börjar jag automatiskt röra mig i riktning mot baren.
- Vänta! säger Sofi och nu är hon helt allvarlig. Jag vet inte hur du känner det, men jag har *verkligen* fått nog. Jag tycker vi drar.
- Va? säger jag.
- Jag tycker vi typ ... *rymmer*. Vi går nån annanstan.
- Men väskorna?
- Äh, de lämnar vi in i garderoben. Som hittegods.
- Hittegods! Jag skrattar till. Att jag aldrig har tänkt på det förut.
- Jag har inte heller tänkt på det förut, svarar Sofi. Men det är ju skitsmart – om jag får säga det själv. Kom!
Vi går mot utgången, och på disken framför garderoben dumpar vi sammanlagt fem väskor som inte är våra egna.
- Vad fan är det här? säger snubben i garderoben.
- Handväskor ser du väl, svarar jag. Upphittade.
- Upphittade? Var då?
- Lite överallt, svar Sofi. En i baren. En på dansgolvet. En vid roulettbordet. Två på toa.
- Jaha? Okej. Han ser skeptiskt ut, men tar emot dem.
Så halar vi upp våra garderobskvitton och får ut våra jackor, tar på oss, går ut.

Vi går till Dixie's, puben runt hörnet. Det är knökfullt, men vi hittar ändå ett bord med två lediga stolar. På de andra stolarna sitter några killar. Vi börjar snacka, dricker öl, och för att göra en lång historia kort kommer jag hem åtskilliga timmar senare med två nya telefonnummer uppskrivna på en lapp i fickan, det ena till Sofi, det andra till en skittrevlig (och faktiskt riktigt snygg och lagom långt) kille som heter Julius och som på fullt allvar tycker det är sextigt med tandställning.

Nästa dag ringer Fanny och är skitsur för att hon och Kia fick yra runt och leta efter mig på hela jävla discot i över tre timmar tills de stängde och då blev de närapå utslängda och sen när de äntligen hade lyckats förklara för dörrvakten att de var av med sina handväskor så fick de stanna kvar tills alla andra hade gått utom de själva och tre brudar till, och då fick de ändå beskriva väskorna och deras innehåll in i minsta detalj för att få ut dem ur garderoben.
- Halv sex på morgonen var jag hemma! skriker hon i luren. Halv sex! Och var fan blev du av?!
- Jag gick till Dixie's, svarar jag med lugn röst. Sedan ber jag henne, med samma lugna röst, att dra åt helvete. Ta med dig Kia, lägger jag till. Och glöm inte era handväskor.

10.5 bilaga 5: intervjumall till användarna

Till användarna

Formalia

- Nummer på respondenten

- Ålder

- Kön

- Utbildning

Vad har du för utbildning?

- Arbete

Vad har du för nuvarande sysselsättning?

Vad har du haft för tidigare sysselsättning?

- Bibliotek

Hur ofta besöker du bibliotek?

Varför besöker du bibliotek?

Hur mycket skönlitteratur läser du?

Böcker/månad.

Vilka genrer?

Hur hittar du skönlitteratur?

Har du någon gång sökt i bibliotekets databas efter skönlitteratur med hjälp av ämnesord?

Har du några idéer på hur biblioteket kan hjälpa dig att hitta skönlitteratur?

Hur ofta ber du bibliotekarier om hjälp för att hitta skönlitteratur?

Indexeringsövningen

Hur upplevde du texterna?

Rangordna texterna efter svårighetsgrad.

10.6 Bilaga 6: Intervjumall till indexerarna

Till indexerarna

Formalia

- Ålder

- Utbildning

Vilket år examinerades du?

Var läste du till bibliotekarie?

Har du läst något mer på högskolenivå, i sådant fall, vad?

- Arbete

Har du arbetat med något annat än som bibliotekarie under en längre period?

Hur länge har du arbetat som bibliotekarie?

Hur länge har du indexerat?

Hur länge har du indexerat skönlitteratur?

- Arbetsuppgifter

Hur stor del av din arbetstid indexerar du?

Hur mycket kontakt har du med användarna?

Hur gör du när du indexerar?

Vad har du för andra arbetsuppgifter?

Indexering

Har du någon idé på alternativ till indexering för att effektivt återvinna skönlitteratur?

Är det som du indexerar tidstypiskt eller tror du att det kommer fungera även i framtiden?

Får du respons på det du indexerar? Får du veta om du har indexerat en text på ett effektivt sätt?

Vem tänker du att du indexerar för?

Hur vill du att indexeringen utvecklas

Samarbetar du med andra indexerare?

Indexeringsövningen

Hur upplevde du texterna?

Rangordna texterna efter svårighetsgrad.

10.7 Bilaga 7: Intervjumall till bibliotekarierna

Till bibliotekarierna

Formalia

- Namn

- Ålder

- Utbildning

Vilket år examinerades du?

Var läste du till bibliotekarie?

Har du läst något mer på högskolenivå, i sådant fall, vad?

- Arbete

Har du arbetat med något annat än som bibliotekarie under en längre period?

Hur länge har du arbetat som bibliotekarie?

Har du någon gång indexerat?

I sådant fall, vad?

- Arbetsuppgifter

Vad är dina arbetsuppgifter?

Hur mycket kontakt har du med användarna?

Hur mycket kontakt har du med indexerarna?

Indexering

- Vilken typ av frågor om skönlitteratur är det vanligast att du får från användarna?

- Vad har du för metoder för att hitta skönlitteratur?

- Använder du dig av ämnesord för att hitta skönlitteratur?

- Har du någon idé på alternativ till indexering för att effektivt återvinna skönlitteratur?

- Hur skulle det nuvarande systemet kunna effektiveras?

- Tycker du att det nuvarande systemet är effektivt?

Indexeringsövningen

Hur upplevde du texterna?

Rangordna texterna efter svårighetsgrad.